

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Gabriela Benetková

**Mezinárodně právní subjektivita jednotlivce,
zejména s ohledem na jeho trestní odpovědnost**

Rigorózní práce

Olomouc 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci na téma Mezinárodně právní subjektivita jednotlivce, zejména s ohledem na jeho trestní odpovědnost vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V dne

Podpis

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat v první řadě svým rodičům, kteří mě během mých studií vždy podporovali. Mé díky patří i Dr. Klausu Schülerovi, který mi poskytl možnost právní praxe v Gründungsbüro Akademie Nürnberger Prinzipien, a podnítil tak můj hlubší zájem o mezinárodní právo trestní.

Obsah

Úvod	6
Seznam použitých zkratek	9
1 Mezinárodně právní subjektivita obecně	10
1.1 Pojem subjektů mezinárodního práva veřejného	10
1.2 Mezinárodně právní subjektivita	12
1.3 Atributy mezinárodně právní subjektivity	14
1.4 Mezinárodně právní subjektivita jednotlivce	16
1.5 Postavení jednotlivce v mezinárodním právu	18
1.5.1 Jednotlivec coby objekt mezinárodního práva	19
1.5.2 Jednotlivec coby subjekt mezinárodního práva	21
2 Mezinárodní trestní odpovědnost	24
2.1 Mezinárodní trestní odpovědnost obecně	24
2.1.1 Prvky mezinárodně protiprávního chování	25
2.1.2 Okolnosti vylučující protiprávnost	26
2.2 Mezinárodní trestní odpovědnost státu	31
2.3 Mezinárodní trestní odpovědnost jednotlivce	33
2.3.1 Srovnání s mezinárodní trestní odpovědností států	35
2.4 Souběh odpovědností	35
3 Mezinárodní zločiny a mezinárodní delikty	38
3.1 Zločiny dle mezinárodního práva obecně	38
3.2 Zločiny proti lidskosti	39
3.2.1 Odpovědnost jednotlivců za zločiny proti lidskosti	41
3.3 Genocida	41
3.3.1 A word is a word is a word	41
3.3.2 Lemkinův odkaz	44
3.3.3 Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia	45
3.3.4 Kulturní genocida v Tibetu	50
3.3.5 Odpovědnost jednotlivce za genocidu	51
3.4 Válečné zločiny	53
3.4.1 Odpovědnost jednotlivce za válečné zločiny	54
3.5 Agrese	54

3.5.1	Odpovědnost jednotlivce za zločin agrese.....	55
4	Trestání jednotlivců v mezinárodním právu	57
4.1	Komise OSN pro mezinárodní právo.....	57
4.2	Mezinárodní trestní tribunály obecně	58
4.2.1	Příslušnost mezinárodních trestních tribunálů.....	60
4.3	Mezinárodní trestní tribunály <i>ad hoc</i> obecně.....	61
4.4	Mezinárodní vojenský tribunál v Norimberku.....	62
4.4.1	Norimberské principy	64
4.5	Trestání jednotlivců v jurisdikci norimberského tribunálu.....	65
4.5.1	Vliv na další vývoj mezinárodního práva trestního.....	66
4.6	Tokijský soudní tribunál	67
4.6.1	Trestání jednotlivců v jurisdikci IMTFE	67
4.7	Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii	68
4.7.1	Trestání jednotlivců v jurisdikci ICTY	70
4.8	Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu	71
4.8.1	Trestání jednotlivců v jurisdikci ICTR.....	73
4.9	Zvláštní soud pro Sierra Leone	74
4.9.1	Trestání jednotlivců v jurisdikci SCSL	75
4.10	Mimořádné soudní senáty v Kambodži	75
4.10.1	Trestání jednotlivců v jurisdikci ECC	76
4.11	Mezinárodní trestní soud	76
4.11.1	Římský statut	78
4.11.2	Trestání jednotlivců v jurisdikci ICC	80
4.12	Srovnání soudů <i>ad hoc</i> s ICC s ohledem na trestání jednotlivců.....	81
4.13	Trestání jednotlivců národními soudy za zločiny dle MP	83
	<i>Závěr</i>	84
	Abstract.....	86
	Abstrakt	87
	Použitá literatura a prameny	88
	Obrazová příloha	100

Úvod

Teorie se zabývala otázkou právní subjektivity jednotlivce od samých počátků mezinárodního práva veřejného (dále jen “MPV”). Na základě teoretických doktrín může být mezinárodněprávní subjektivita jednotlivce právě tak přijata jako popřena. Nicméně současný trend MPV přispívá k rozšiřování počtu jeho subjektů a v dnešní době se již většina odborníků shoduje na tom, že jednatel je nadán mezinárodněprávní subjektivitou a že mu z norem MPV plyne adekvátní trestní odpovědnost.

Je třeba si uvědomit, že mezinárodněprávní subjektivita jednotlivce nemá pouze rozměr právní, nýbrž také politický a filosofický. Otázkou, zda je fyzická osoba subjektem mezinárodního práva a zda je za své jednání v mezinárodním kontextu odpovědná, se začala odborná veřejnost poprvé intenzivně zabývat až v souvislosti s událostmi první světové války, konfliktu, který otrásl tehdejším vnímáním světa. Reakcí byly mnohé snahy o posílení trestní odpovědnosti jednotlivce v mezinárodních úmluvách a celkový zájem o prevenci opakování podobného scénáře. Důkazem, že projevené snahy byly nedostatečné, bylo rozpoutání druhé světové války, v níž se fyzické osoby dopouštěly mezinárodních zločinů ve snad nejorganizovanějším, nejkrutějším a nejintenzivnějším rozsahu v dějinách lidstva. Nutnost kvalitní mezinárodněprávní úpravy individuální trestní odpovědnosti již byla neoddiskutovatelná.

Kromě toho daly události druhé světové války vzniknout mezinárodním trestním tribunálům, kde byli poprvé trestáni přímo jednotlivci odpovědní za zločiny dle mezinárodního práva. Prvním a zároveň nejznámějším byl Mezinárodní vojenský tribunál v Norimberku, jehož činnost měla zásadní vliv na rozvoj mezinárodního práva trestního.

Na poválečné revizi MPV měl nemalý podíl polský právník Raphael Lemkin, jehož usilovná akademická činnost na poli mezinárodního práva trestního a intenzivní spolupráce s OSN nakonec vyústily v konstituování Mezinárodního trestního soudu coby stálé mezinárodní soudní instituce, a vedly také k založení *ad hoc* tribunálů pro bývalou Jugoslávii a Rwandu.

Autorka se rozhodla pro zvolené téma z několika důvodů. Zásadní inspirací jí zřejmě byl roční pobyt v Norimberku v SRN, během něhož opakovaně navštívila muzeum norimberských procesů a kde ji zaujala myšlenka individuální trestní odpovědnosti v mezinárodním právu. Dalším stimulem byla pracovní zkušenost v Gründungsbüro Internationale Akademie Nürnberger Prinzipien, v instituci, která úzce spolupracuje s Centrem pro lidská práva v Norimberku a jejímž cílem je propagace norimberských

principů. V neposlední řadě je výběr tématu ovlivněn autorčiným zájmem o MPV obecně, který přetrvává již od dob jejích studií na Fakultě právnické Západočeské univerzity v Plzni a který byl ještě posílen během ročního studijního pobytu na právnické fakultě Universität Passau v SRN, kde autorka absolvovala kurz MPV (Völkerrecht).

Předkládaná práce na téma „Mezinárodní trestní odpovědnost jednotlivce, zejména s ohledem na jeho trestní odpovědnost“ představuje analýzu současné situace mezinárodní trestní odpovědnosti jednotlivce. Autorka v práci současně hodnotí danou problematiku a navrhuje možnosti budoucí mezinárodně právní úpravy individuální trestní odpovědnosti.

Autorka se rozhodla práci rozčlenit do 4 základních témat:

Prvním tématickým okruhem je teoretická kapitola nazvaná „Mezinárodní právní subjektivita obecně“. Na tomto místě se autorka pokusí nejprve objasnit základní pojmy užívané v celé rigorózní práci, jakými jsou zejména subjektivita v obecném smyslu a mezinárodně právní subjektivita, a následně se zaměří na popis postavení jednotlivce coby objektu a subjektu MPV. Cílem této úvodní kapitoly je poskytnout čtenáři dostatečný teoretický základ potřebný pro následující části práce.

Následující kapitola pojednává o mezinárodní trestní odpovědnosti. Autorka při své snaze o vysvětlení mezinárodní trestní odpovědnosti jednotlivce vychází z předpokladu, že tato problematika nemůže být dostatečně uchopena bez porovnání s mezinárodní trestní odpovědností státu. Trestní odpovědnosti těchto subjektů MPV se totiž v mnoha ohledech prolínají a vzájemně se doplňují. Navíc platí, že v některých případech zakládá totéž protiprávní jednání jak trestněprávní odpovědnost státu, tak i jednotlivce.

Třetí kapitola se zabývá mezinárodními zločiny a zločiny dle mezinárodního práva. Autorka se nejprve koncentruje na pojem mezinárodních zločinů a zločinů dle mezinárodního práva na obecné úrovni. Následně přistupuje k jednotlivým zločinům dle mezinárodního práva, přičemž při svém výčtu vychází z koncepce Statutu Mezinárodního trestního soudu a věnuje se tedy postupně problematice zločinů proti lidskosti, genocidia, válečných zločinů a zločinu agrese. Vzhledem k hlavnímu zaměření práce se u každého zločinu dle mezinárodního práva zabývá rovněž otázkou individuální trestní odpovědnosti za konkrétní zločin.

Předmětem poslední kapitoly jsou mezinárodní trestní tribunály a trestání jednotlivců v MP. Zde je věnována nemalá pozornost Mezinárodnímu vojenskému tribunálu v Norimberku, na jehož půdě byly vyřčeny tzv. norimberské principy a kde došlo k odsouzení nacistických válečných zločinců. Následně se zaměřuje na Mezinárodní vojenský tribunál

v Tokiu, který byl v mnoha ohledech podobný svému německému předchůdci, a posléze přistupuje k tématu mezinárodních tribunálů *ad hoc*. Vzhledem k omezenému rozsahu práce se zaměřuje pouze na ty nejvýznamnější z nich, a sice na Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii, Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu, Zvláštní soud pro Sierra Leone a Zvláštní panely soudců v Kambodži. Poněkud větší zájem bude ovšem věnován Mezinárodnímu trestnímu soudu a jeho činnosti.

Vzhledem ke skutečnosti, že autorka měla během svého pobytu v Německu možnost navštěvovat knihovnu právnické fakulty Friedrich-Alexander Universität v Norimberku, vychází značná část předkládané práce ze zahraniční, a to zejména německy psané, literatury. Autorka hodnotí množství českých pramenů a literatury zabývajících se tématem mezinárodně právní trestní odpovědnosti jednotlivce jako překvapivě nedostatečné. Během své práce na obecných tématech se opírala zejména o učebnice mezinárodního práva a několik kvalitních odborných článků, pro zbylé části práce však již autorka musela podklady vyhledávat v zahraniční literatuře a pramenech.

Neskromným cílem předkládané rigorózní práce je na základě analýzy aktuální situace mezinárodní trestní odpovědnosti jednotlivce nalézt odpověď na otázku, zda je současná právní úprava této problematiky uspokojivě řešena a zda odpovídá aktuálním potřebám mezinárodního společenství.

Seznam použitých zkratek

BIT	Bilateral Investment Treaties
ECC	The Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia
ICC	International Criminal Court
ICTR	International Criminal Tribunal for Rwanda
ICTY	International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia
IMFTE	International Military Tribunal for the Far East
MP	Mezinárodní právo
MpS	Mezinárodně právní subjektivita
MPV	Mezinárodní právo veřejné
MSD	Mezinárodní soudní dvůr
MTO	Mezinárodní trestní odpovědnost
OVP	Okolnosti vylučující protiprávnost
ŘS	Římský statut Mezinárodního trestního soudu
SCSL	Special Court for Sierra Leone

1 Mezinárodně právní subjektivita obecně

1.1 Pojem subjektů mezinárodního práva veřejného

Abychom byli schopni si odpovědět na poměrně komplikovanou otázku, co se rozumí mezinárodně právní subjektivitou (dále jen “MpS”), je dle názoru autorky vhodné se nejprve krátce zabývat problematikou samotných subjektů MPV. Bez stručného exkurzu do tématu subjektů MPV by totiž bylo jen stěží možné se později koncentrovat na složitější otázky mezinárodně právní trestní odpovědnosti jednotlivce, která je předmětem této rigorózní práce. Navíc jsou, již z logiky věci, pojmy MpS a subjektů v MPV dva vzájemně související a na sobě závislé instituty¹.

Z definice MPV, kterou používá řada učebnic², vyplývá, že „MPV je soubor právních norem, které upravují chování států a jiných subjektů mezinárodního práva a jejich vztahy v rámci mezinárodního společenství”³. Je tedy zřejmé, že subjektem MPV, který hraje v mezinárodněprávních vztazích prim, je stát, a sice **stát suverénní**. Stát má mezi ostatními subjekty MPV výjimečné postavení, neboť „vystupuje jako nositel veřejné moci, která je původní a není odvozená od jiné moci”⁴. Mezi jeho pojmové znaky patří stálé obyvatelstvo, geograficky vymezené území, vláda a způsobilost vstupovat do vztahů s jinými státy⁵.

Tradičně se mezi subjekty MPV řadí také **mezinárodní organizace vládní povahy**. Jedná se o ty mezinárodní organizace, jejichž členská základna je výlučně tvořena státy, nikoliv fyzickými a právníckými osobami⁶. Jsou zřizovány mezinárodní smlouvou za účelem

¹ Jak je popsáno v článku Aspects of the International Legal Personality of International Organisations „...pojem mezinárodně právní subjektivitu úzce souvisí s pojmem subjektů MPV, přičemž tyto pojmy bývají často definovány sebou navzájem. („The notion of international legal personality is in close relation with that of subject of international law, these notions being often defined through each other.“). PURDĚ, Nicolae. Aspects of the international legal personality of international organisations. *Challenges of the Knowledge Society*, 2012, roč. 2. 893 s.

² Je třeba dodat, že žádná závazná definice MPV neexistuje a vymezení jeho pojmů je toliko výsledkem nauky MPV. Podrobněji viz ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé a obchodní*. 3 rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2009. 24 s.

³ Viz ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 78 s.

⁴ Viz ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé a obchodní*. 3 rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2009. 97 s.

⁵ Tyto znaky byly zakotveny v Úmluvě o právech a povinnostech států z roku 1933.

⁶ Viz ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 78-79 s.

trvalého vykonávání předem stanovených úkolů pro členské státy, *a to vlastním jménem a vlastními orgány*⁷.

Další kategorii subjektů MPV představují tzv. **zvláštní politické jednotky**. Radíme sem města s mezinárodním statutem a specifické útvary Svatý stolec, Mezinárodní výbor Červeného kříže a Svrchovaný řád Maltézských rytířů.

V minulosti byly městem s mezinárodním statutem například Západní Berlín, Gdaňsk, Terst nebo Jeruzalém. Města s mezinárodním statutem byla založena *jako výsledek kompromisu velmocí zpravidla u přechodných režimů spojených s neutralizací a mezinárodní správou či kontrolou*⁸.

Svatý stolec je subjekt MPV *sui generis*, který v čele s papežem reprezentuje římskokatolickou církev. Po zániku Církevního státu došlo na základě lateránských smluv mezi Svatým stolicem a Itálií, uzavřených roku 1929, k obnovení svrchovanosti nad Vatikánem. Jeho právní postavení není založeno na územním, nýbrž na historickém a duchovním základu⁹.

Zvláštním subjektem MPV je také *Mezinárodní výbor Červeného kříže*¹⁰, švýcarská nevládní organizace pověřená na základě Ženevských úmluv o ochraně obětí válek (1949) kontrolními úkoly souvisejícími s dodržováním pravidel v oblasti humanitárního práva v případě ozbrojeného konfliktu¹¹.

Konečně, *Svrchovaný řád maltézských rytířů* představuje poslední zvláštní subjekt MP, který vznikl původně jako mnišské společenství¹². Podobně jako v případě Svatého stolce se zde jedná o tzv. „funkční“ svrchovanost, které chybí teritoriální prvek. *Tradiční přívlástek „maltý“ je připomenutím historické epochy (1530 – 1798), kdy řád vykonával teritoriální svrchovanost nad ostrovem Rhodos a později Maltou*¹³.

⁷ Viz ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé a obchodní*. 3 rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2009. 116 s.

⁸ Viz ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 93 s.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Mezinárodní výbor Červeného kříže byl založen díky osobnímu úsilí švýcarského obchodníka Henriho Dunanta, který, otrěsen zážitky z bitvy u italského Solferina, napsal knihu *Vzpomínky na Solferino*. V kapitole nazvané „Co je účelem této knihy“ se objevují první zárodky myšlenky založení mezinárodní humanitární organizace: „*Nebylo by možno založit ve všech evropských zemích pomocné společnosti za tím účelem, aby ošetřovaly svými dobrovolnými pracovníky válečné raněné bez rozdílu příslušnosti?*“ Viz DUNANT, Henri. *Vzpomínky na Solferino*. 1. vydání. Praha: Úřad Českého červeného kříže, 2004. 48 s.

¹¹ Viz ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé a obchodní*. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2009. 123 s.

¹² Viz ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 93 s.

¹³ Viz webové stránky Ministerstva zahraničních věcí České republiky [online]. [cit. 5. 1. 2014]. Dostupné na <http://www.mzv.cz/vatican/cz/o_velvyslanectvi/o_s_r_m_r.html>.

Poslední kategorií subjektů MPV jsou **jednotlivci**, jejichž postavení v MPV se podrobněji věnují následující kapitoly.

Na závěr této pasáže je třeba uvést, že kategorie subjektů MPV je ryze teoretickou konstrukcí, vzhledem ke skutečnosti, že neexistuje jednotný názor na posouzení problematiky MpS, jíž se bude autorka podrobně zabývat v následující části práce. Právě tak je, jak již vyplývá z povahy věci, i samotná MpS toliko teoretickou kategorií.

1.2 Mezinárodně právní subjektivita

Předně je třeba zdůraznit, že v MP neexistuje žádná obecně platná definice MpS, stejně tak, jako není MP předem stanoveno, a to ani smluvně, ani na základě mezinárodně právního obyčeje¹⁴, jaké entity jsou subjekty MPV. Pro tyto účely je třeba vycházet z mezinárodních smluv, v nichž však není možné nalézt úplný výčet všech subjektů MPV.

Tento fakt se může jevit jako pozoruhodný a v jistém smyslu nepraktický, vzhledem k tomu, kolik publikací již bylo v oboru MPV v této souvislosti vydáno. Na druhou stranu je třeba vzít v potaz skutečnost, že všechny subjekty MPV jsou, jak již bylo výše naznačeno, v podstatě právní fikcí, a proto není, a přirozeně ani nemůže, být nikdy vytvořen žádný oficiální *numerus clausus* subjektů MPV¹⁵, stejně tak jako nikdy nebude možné uspokojivě zodpovědět otázku, co přesně se rozumí MpS, aniž bychom se museli omezit na velice obecné a teoretické definice. MpS je totiž vlastností uměle vytvořenou pro účely MPV a co do svého rozsahu velice proměnlivou v závislosti na subjektu, jemuž je přičítána. Dále je nutno mít na paměti, že MP je dynamicky se rozvíjející právní disciplínou a subjekty MPV se mění a utvářejí v závislosti na jeho vývoji jako celku. Z těchto důvodů se autorka rozhodla se v následující části práce omezit na teoretický pohled nauky MPV a obecné teorie práva.

Pojem MpS, respektive *persona iure gentium*¹⁶ jako první použil německý právní teoretik Gottfried Wilhelm Leibniz¹⁷. Leibniz užil pojmu MpS („*Subjektivität im Völkerrecht*“) ve smyslu zdůraznění podřadného postavení panovníků ve vztahu k právu

¹⁴ Viz DAVID, Vladislav. Jedinec v mezinárodním právu, zejména s ohledem na jeho trestní odpovědnost. *Mezinárodní a srovnávací právní revue*, 2003, roč. 3, č. 9. 88 s.

¹⁵ Viz PETERS, Anne. *Der Mensch im Mittelpunkt des Völkerrechts* [online]. Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht, 1 s., 27. 11. 2013 [cit. 7. 1. 2014]. Dostupné na <http://www.mpil.de/files/pdf3/Presentation_German.pdf>.

¹⁶ *Persona iure gentium* by bylo možné přeložit jako „osoba mezinárodního práva“. Pojem *ius gentium* (právo národů) má kořeny v římském právu, kdy se jím označovalo právo římské, nikoliv právo mezinárodní. Jednalo se o právo určující systém pravidel upravujících střetávání římských občanů s jinými národy. Viz Encyclopedia Britannica [online]. [cit. 19. 1. 2014]. Dostupné na <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/308654/jus-gentium>>.

¹⁷ Viz NIJMAN, Janne Elizabeth. *The Concept of International Legal Personality: An Inquiry into the History and Theory of International Law*. The Hague: T. M. C. Asser Press, 2004. 29 s.

národů, resp. MP. Jinak řečeno, Leibniz chtěl zamezit svévolnému zneužívání moci tehdejšími vládci a zavedení MpS dle jeho názoru znamenalo propůjčení určité zodpovědnosti osobě panovníka, neboť tento měl se svěřenou mocí nakládat v souladu s právem národů¹⁸.

Subjektivita neboli právní osobnost obecně znamená *způsobilost k právům a povinnostem, popřípadě i k právním úkonům*¹⁹. Tak definuje pojem subjektivity Viktor Knapp. Podobně M. Dixon označuje za subjekt MPV ty osoby nebo entity schopné mít a vykonávat práva a povinnosti podle MPV²⁰. Pokud bychom tedy ve své snaze o formulaci definice MpS vycházeli z obecné teorie práva, zněla by přibližně následovně:

MpS (*international legal personality*) představuje způsobilost k právům a povinnostem, tj. způsobilost být subjektem práv a povinností, popř. i způsobilost k právním úkonům v rámci MPV.

K této definici, vycházející, jak již bylo řečeno, zejména z obecné teorie vnitrostátního práva, však v koordinačním systému²¹ MP přistupuje ještě další definiční znak, kterým je normotvorná způsobilost. Nicméně tento znak není v dnešní době považován za nezbytnou podmínku subjektivity obecnou právní teorií, ani většinou moderní nauky MP²².

Subjekty MPV, které jsou nadány způsobilostí k právním úkonům, jsou schopny vstupovat svým jménem do mezinárodních poměrů a přejímat závazky vůči jiným subjektům MPV. Způsobilost k právním úkonům však nemají zdaleka všechny subjekty MPV. O omezené, případně chybějící způsobilosti k právním úkonům hovoříme v případě zvláštních politických jednotek. Dočasně omezena může být dokonce i u svrchovaných států. Mezi základní projevy způsobilosti k právním úkonům v MP patří *právo přijímat a vysílat diplomatické zástupce, právo uzavírat mezinárodní smlouvy, právo sebeobrany, právo vlajky, právo registrace letadel, právo poskytovat diplomatickou ochranu, právo požívat imunity před soudními orgány jiných subjektů MP, právo předložit spornou věc mezinárodnímu orgánu, způsobilost k protiprávním úkonům*²³. Nutno dodat, že tento výčet je toliko demonstrativní.

¹⁸ Viz NIJMAN, Janne Elizabeth. *The Concept of International Legal Personality: An Inquiry into the History and Theory of International Law*. The Hague: T. M. C. Asser Press, 2004. 79 s.

¹⁹ Viz KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995. 71 s.

²⁰ Viz DIXON, Martin. *International Law*. London: Blackstone Press, 2000. 104 s.

²¹ MPV má na rozdíl od práva vnitrostátního povahu koordinační. To znamená, že subjekty MPV, které vytvářejí mezinárodní právní normy, nejsou nadřazeny svým adresátům, zatímco u práva vnitrostátního se projevuje jeho povaha subordinální.

²² Viz ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 48 s.

²³ Viz ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé a obchodní*. 3 rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2009. 96 s.

V MPV platí, že subjektivita, která se vztahuje k jednotlivým subjektům MPV, není totožná, co se týče jejich právní povahy a rozsahu jejich práv. Tato **relativita mezinárodně právní subjektivity** byla vyjádřena ve zlomovém posudku Mezinárodního soudního dvora (dále jen “MSD”) ve věci náhrady škod utrpěných ve službách OSN z roku 1949: „*Subjekty práva v kterémkoli právním systému nemusí být nezbytně totožné, pokud se týče jejich právní povahy nebo rozsahu jejich práv...Jejich povaha závisí na potřebách společenství*“²⁴.

Jedinými subjekty MPV, které jsou nositeli všech práv a povinností, jsou státy. Ty navíc mají také způsobilost normotvornou. V tomto smyslu hovoříme o **plných subjektech** MPV, jimiž jsou právě pouze státy, a o **parciálních (dílčích)**²⁵ subjektech MPV, na něž byla státy převedena určitá práva a povinnosti. Učebnice Mezinárodního práva veřejného autorů Čepelky a Šturmy v tomto smyslu rozlišuje kromě dvou uvedených kategorií subjektů MPV také subjekty marginální, jimiž jsou jednotlivci. Podobně lze dělit subjekty MPV na prvotní (původní), jimiž jsou pouze státy a u nichž subjektivita vyplývá z jejich pouhé fyzické existence a druhotné (odvozené), které byly založeny vůlí subjektů prvotních²⁶.

Z časového hlediska můžeme subjekty MPV dělit také na trvalé (státy) a dočasné (povstalci). V neposlední řadě lze také subjekty MPV rozlišovat z hlediska subjektivity, která jim plyne z obecného mezinárodního práva nebo z partikulárního mezinárodního práva. V prvním případě hovoříme o objektivní subjektivitě, působící *erga omnes*, zatímco v druhém případě se jedná o subjektivitu subjektivní s účinky *inter partes*. Objektivní subjektivita je typická pro státy, naopak *inter partes* se projevuje subjektivita například u povstaleckých hnutí²⁷.

1.3 Atributy mezinárodně právní subjektivity

V této podkapitole se autorka pokusí o popis atributů MpS na základě shrnutí teoretických poznatků předešlé části práce.

Za podstatnou složku MpS lze označit **způsobilost k právům a povinnostem**, mající původ v MPV. Co se týká **způsobilosti k právním úkonům**, která bývá rovněž označována za podstatnou složku MpS, nevede její dočasná absence (například u válečné okupace)

²⁴ Viz *Reparation for injuries suffered in the service of the United Nations*, Advisory Opinion [online]. ICJ Reports, International Court of Justice. 174 s. 11. 4. 1949 [cit. 30. 3. 2014]. Dostupné na <<http://www.icj-cij.org/docket/files/4/1835.pdf>>.

²⁵ Viz SEIDL-HOHENVELDERN, Ignaz. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: Codex Bohemia, 1999. 129 s.

²⁶ Viz ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé a obchodní*. 3 rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2009. 96 s.

²⁷ Viz ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 50 s.

nebo její dočasné omezení (jako tomu v minulosti bylo u mezinárodních protektorátů nebo mandátních a poručenských území) nutně ke ztrátě MpS. Pokud ovšem nějaká entita tuto způsobilost vůbec nemá, nemůže být považována za subjekt MPV, ale za destinatáře práv. Destinatářem práv přitom rozumíme jednotku, které vyplývá určité právo zprostředkovaně (například na základě vnitrostátního práva), nikoliv přímo z MPV²⁸.

Tyto způsobilosti společně tvoří tzv. **obsah mezinárodně právní subjektivity**.

Dalším atributem MpS, který je třeba uvést v souvislosti s jejím obsahem, je **normotvorná způsobilost**. Jak již bylo řečeno výše, nejedná se však o atribut pro vznik MpS nezbytný. Normotvorná způsobilost je specifickou obsahovou součástí MpS a představuje *schopnost podílet se na tvorbě či změně pravidel MP*²⁹. Normotvornou způsobilostí jsou nadány toliko některé subjekty MPV, zejména státy a mezinárodní organizace.

Mezinárodně právní teoretik David ve svém odborném článku zabývajícím se problematikou jedince v MP uvádí, že dle jeho názoru jsou normotvornou způsobilostí v plném rozsahu nadány pouze státy (hovoříme o tzv. absolutní normotvorné způsobilosti), zatímco mezivládní mezinárodní organizace mají normotvornou způsobilost dílčí, odvozenou ze zmocnění zakladatelských států, kterou mohou realizovat jen v jim svěřeném poli působnosti. Jedná se tedy o jakousi „propůjčenou“ MpS u mezivládních mezinárodních organizací. Jedinci podle těchto kritérií nemají žádnou MpS, neboť na ně nebyla delegována normotvorná způsobilost ani v dílčím rozsahu.³⁰

S argumentem, že jednotlivec nemůže být považován za subjekt MPV právě z toho důvodu, že není nadán žádnou normotvornou způsobilostí, se nelze dle autorky ztotožnit, a to již primárně z důvodu fakultativní povahy normotvorné způsobilosti z hlediska MpS, kterýžto charakter normotvorné způsobilosti je většinou odborné veřejnosti akceptován.

Jak již bylo zmíněno výše, autorka se bude v této práci opírat o východiska obecné právní teorie, podle níž je subjektem práva (vnitrostátního i mezinárodního) každá jednotka nadaná daným právním řádem způsobilostí k právům a povinnostem a zpravidla také způsobilostí k právním úkonům. Toto vyplývá z *již existující mezinárodně právní normativity*³¹.

²⁸ Viz ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 50 s.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Viz DAVID, Vladislav. Jedinec v mezinárodním právu, zejména s ohledem na jeho trestní odpovědnost. *Mezinárodní a srovnávací právní revue*, 2003, roč. 3, č. 9. 88 s.

³¹ Tamtéž.

Vedle obsahu je u MpS určující také její rozsah. **Rozsah MpS** značí, do jaké míry může subjekt svoji MpS uplatňovat. Na základě tohoto hlediska rozlišujeme subjekty s plnou subjektivitou (státy), s částečnou neboli partikulární (mezinárodní organizace) a marginální (jednotlivci)³², jak již bylo popsáno výše.

1.4 Mezinárodně právní subjektivita jednotlivce

Otázka MpS jednotlivce je velice komplikovaným a zároveň aktuálním fenoménem. Až do 20. století byly totiž subjektem MPV pouze státy a jednotlivce byl považován toliko za objekt MPV. Do té doby bylo MPV vnímáno jako právo „mezistátní“ (*zwischenstaatliches Recht*), ačkoliv již tehdy existovaly subjekty MP od států odlišné³³, jako kupříkladu Svatý stolec³⁴.

Posléze byla uznána MpS mezinárodních organizací, přičemž určující byl již zmíněný rozsudek MSD ve věci Náhrady škod utrpěných ve službách OSN (Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations), zkráceně nazývaném jako „případ Bernadotte“³⁵, podle švédského diplomata a velvyslance OSN na Blízkém Východě. MSD tehdy přezkoumával Chartu OSN s ohledem na kompetence této mezinárodní organizace. Zatímco obvykle statut mezinárodní organizace vyjmenovává všechny jí svěřené kompetence, v případě OSN tomu tak nebylo a výčet kompetencí nebyl úplný. MSD se opíral o teorii implicitních kompetencí a konstatoval³⁶: „Podle MP je třeba mít za to, že Organizace (OSN) disponuje těmi kompetencemi, které – třebaže nejsou výslovně vyhlášeny v Chartě – byly Organizaci svěřeny jako podstatné pro výkon jejích funkcí“³⁷.

K úpravě MpS jednotlivce, a to zejména v oblasti trestní odpovědnosti, vedly až události 2. světové války. Do té doby nebyly fyzické osoby vnímány jako adresáti norem MP. Ani v dnešní době však neexistuje jednotný názor na doktrinální otázku MpS jednotlivce.

³² Viz ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 49 s.

³³ Paradoxně byly tyto subjekty MPV odlišné od státu, a to včetně jednotlivců, nepravidelně uváděny v odborné literatuře již od 19. století.

³⁴ Viz BOTHE, Michael a kol. *Völkerrecht*. 3. vydání. Berlin: De Gruyter Rechtswissenschaften Verlags – GmbH, 2004. 156 s.

³⁵ Falke Bernadotte (1885-1948) byl švédský právník a diplomat aristokratického původu. Působil jako hlavní vyjednavatel OSN v arabsko-izraelském konfliktu. Pokoušel se o mírové řešení konfliktu skrze návrhy (tzv. první a druhý plán) na rozdělení území Izraele a Palestiny a vytvoření unie dvou států Arabů a Židů, pro něž byl kritizován izraelskou vládou. Krátce po odmítnutí druhého plánu oběma zneprátenými stranami se dne 16. 9. 1948 stal obětí atentátu, k němuž se později přihlásila židovská teroristická organizace Lechi. Viz SACHAR, Howard Morley. *Dějiny státu Izrael*. 1. vydání. Praha: Regia, 1999. 767 s.

³⁶ Viz ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 81 s.

V každém případě je MpS jednotlivce jen stěží srovnatelná s MpS jiných subjektů MP, jakými jsou zejména státy a mezinárodní organizace³⁸.

Obecně je MpS jedincům přiznávána zejména v oblasti lidských práv a svobod³⁹, v otázkách ochrany mezinárodních investic a v trestní odpovědnosti za zločiny podle mezinárodního práva⁴⁰.

Tradiční teoretické koncepce popírající MpS jednotlivce vycházejí především z pozitivistického a neopozitivistického přístupu, podle něhož může být soukromá osoba pokládána pouze za subjekt vnitrostátního práva a nikoliv MP.⁴¹ Zastánci této teorie připouští roli jednotlivce v MP toliko v pozici objektu MP.

Autorka se domnívá, že tento pohled byl již v dnešní době překonán a že v současném globalizovaném světě, kde dochází k nesrovnatelně většímu množství mezinárodních kontaktů než kdykoliv v minulosti, je role jednotlivce v MP neopomenutelná. Dříve preferovaný pozitivistický přístup MP vycházel mimo jiné také ze skutečnosti, že jednotlivec hrál v mezinárodních vztazích velice zanedbatelnou roli a jeho vztahy přesahující hranice, pokud vůbec k nějakým došlo, byly rudimentární⁴². Z tohoto důvodu tedy ani nebyla přítomna významná potřeba mezinárodněprávní úpravy jednotlivce.

V současné době se již většina odborníků MP shodne na tom, že i jednotlivec je nositelem MpS, ač se jedná o subjektivitu omezenou, partikulární. Z mnohých uveďme německou profesorku a mezinárodně uznávanou odbornici v oblasti MP, Anne Peters, která doslova konstatuje: „...*Považuji jednotlivce za subjekt MP, neboť – a toto jest moje dvoudílná teze – za prvé, blaho člověka coby fyzické osoby představuje etické ospravedlnění a cíl současného MP. Dílčí cíle, jako záruka stabilního státního zřízení a zajištění míru, slouží této nadřazené ideji. K druhé části mé teze: Nová dogmatika MP zrcadlí a operacionalizuje tento etický základ v tom smyslu, že jednotlivce je třeba považovat za primární subjekt MP.*

³⁸ Podobně také DAVID, Vladislav, SLADKÝ, Pavel, ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: LINDE PRAHA, a. s., 2004. 139 s. a ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 85 s.

³⁹ Viz DAVID, Vladislav. Jedinec v mezinárodním právu, zejména s ohledem na jeho trestní odpovědnost. *Mezinárodní a srovnávací právní revue*, 2003, roč. 3., č. 9. 88 s.

⁴⁰ Viz ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé a obchodní*. 3 rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2009. 123 s.

⁴¹ Viz ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 85 s.

⁴² Viz MENON, Prakash. The International Personality of Individuals in International Law: A Broadening of the Traditional Doctrine [online]. *Journal of Transnational Law & Policy*, 1992, 151 s. [cit. 2. 8. 2014]. Dostupné na Hein Online <<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/jtrnlwpl&div=11&id=&page=>>>.

Vytvoření této primární MPS jednotlivce by mělo být spojováno s pojmem subjektivního MP...⁴³

1.5 Postavení jednotlivce v mezinárodním právu

Jednotlivci byli vždy, přímo či nepřímo, v kontaktu s MP⁴⁴. Nauka se však začala intenzivně zabývat problematikou postavení jednotlivce v MP teprve poměrně nedávno.

Pro určení postavení jednotlivce v MPV je třeba vyjít z *teoretického i praktického základu, že jedinec je vždy podřízen vnitrostátní moci toho suveréna, jehož je příslušníkem jako osoba fyzická*⁴⁵.

Pro postavení individua v MP je zásadní jeho státní občanství, vyjadřující právní vztah mezi touto fyzickou osobou a státem, jehož je příslušníkem. Jednotlivci jsou takto podřízeni moci státu, který představuje jakéhosi „zprostředkovatele“ mezi MP a jedincem⁴⁶. Fyzické osoby jsou většinou pouze destinatáři výhod, které pro ně vyplývají z MP nepřímo prostřednictvím státu, přičemž MP požaduje, aby daná oprávnění byla zakotvena v právu vnitrostátním ve formě subjektivního práva⁴⁷. V takovém případě jsou jednotlivci **objektem MP** a jsou jim přiznána oprávnění a plynou jim povinnosti z norem práva vnitrostátního, převzatých formou transformace nebo inkorporace norem MP⁴⁸. Naopak **subjektem MP** bývají jednotlivci spíše výjimečně.

⁴³ „...*Ich sehe den Menschen als den Mittelpunkt des Völkerrechts an, weil – und das ist meine zweiteilige These – erstens, das Wohlergehen von Menschen, von natürlichen Personen, die ethische Rechtfertigung und die Zielsetzung des gegenwärtigen Völkerrechts ist. Die Unterziele der Gewähr einer stabilen staatlichen Ordnung und der Sicherung des Friedens dienen diesem übergeordneten Telos. Zweiter Teil der These: Eine neue Völkerrechtsdogmatik spiegelt und operationalisiert diese ethische Fundierung dadurch, dass der Mensch als primäres Völkerrechtssubjekt aufgefasst wird. Die Herausbildung dieser primären Völkerrechtspersönlichkeit des Menschen soll mit der Einführung des Begriffs des subjektiven internationalen Rechts auf den Punkt gebracht werden.*“ Viz PETERS, Anne. *Der Mensch im Mittelpunkt des Völkerrechts* [online]. Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht, 1 s. 27. 11. 2013 [cit. 1. 8. 2014]. Dostupné na <http://www.mpil.de/files/pdf3/Presentation_German.pdf>.

⁴⁴ Viz TRINDADE, Antônio Augusto Cançado. *The Access of Individuals to International Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2011. 3 s.

⁴⁵ Viz DAVID, Vladislav. Jedinec v mezinárodním právu, zejména s ohledem na jeho trestní odpovědnost. *Mezinárodní a srovnávací právní revue*, 2003, roč. 3, č. 9. 88 s.

⁴⁶ Viz DAVID, Vladislav, SLADKÝ, Pavel, ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: LINDE PRAHA, a. s., 2004. 139 s.

⁴⁷ Viz ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé a obchodní*. 3 rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2009. 123 s.

⁴⁸ Viz DAVID, Vladislav. Jedinec v mezinárodním právu, zejména s ohledem na jeho trestní odpovědnost. *Mezinárodní a srovnávací právní revue*, 2003, roč. 3, č. 9. 89 s.

1.5.1 Jednotlivec coby objekt mezinárodního práva

Ačkoliv jsou v současné době jednotlivcům přiznána určitá práva na mezinárodní úrovni, jsou stále považováni především za objekt MPV. Toto je zapříčiněno zvláštní povahou jednotlivců coby subjektů MP, jak již bylo nastíněno v předešlé části práce.

Vnímání jednotlivce výlučně jako objektu MP je typické pro pozitivistický, resp. neopozitivistický právně filosofický přístup a primárního významu pro problematiku individua v pozici objektu MP je státní občanství demonstrující faktický vztah soukromé osoby a státu. Postavení jednotlivce jako objektu MP se týkají zejména právní disciplíny související se státním občanstvím (nabytí, zánik státního občanství, uprchlictví, apod.), právo cizinecké a v neposlední řadě také diplomatická ochrana.

Existují mezinárodní smlouvy, u nichž se *prima facie* zdá, že jednotlivec je přímo subjektem MP, ovšem ve skutečnosti je toliko jeho objektem a jeho postavení podléhá vnitrostátní úpravě. Tak například **Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války** ze dne 12. srpna 1949 (dále jen „Ženevská úmluva“) ve svém článku 27 stanoví, že „...*Chráněné osoby mají za všech okolností právo na to, aby byla respektována jejich osoba, jejich čest, jejich rodinná práva, jejich náboženské přesvědčení a úkony, jejich způsoby a zvyky. Budiž s nimi nakládáno vždy lidsky a buďtež chráněny zejména před každým aktem násilí nebo zastrasování...*“⁴⁹ Chráněným osobám není přiznáno subjektivní právo plynoucí přímo z mezinárodní smlouvy. *Ratio* právní úpravy spočívá v tom, že účastnické státy jsou vázány povinností tato práva zakotvit ve svém vnitrostátním právním řádu v podobě vnitrostátního oprávnění⁵⁰. Článek 30 úmluvy dále zakotvuje, že jedinci nepožívají přímo ze smlouvy oprávnění se obracet na státy nebo mezinárodní organizace určené jako ochranné mocnosti. I v tomto případě jsou účastnické státy povinny usnadnit styk jednotlivců s ochrannými mocnostmi⁵¹. Je nutno si uvědomit, že právní vztah zde existuje mezi jednotlivcem a státem, zatímco mezi jednotlivcem a mezinárodní organizací je vztah faktický, založený podáním stížnosti⁵².

Podobně **Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace** (1966), za podmínek podrobně upravených v článku 14, jednotlivce opravňuje se obrátit

⁴⁹ Viz Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války, ze dne 12. 8. 1949, čl. 27.

⁵⁰ Viz DAVID, Vladislav. Jedinec v mezinárodním právu, zejména s ohledem na jeho trestní odpovědnost. *Mezinárodní a srovnávací právní revue*, 2003, roč. 3, č. 9. 89 s. Podobně také DAVID, Vladislav, SLADKÝ, Pavel, ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: LINDE PRAHA, a. s., 2004. 137 s.

⁵¹ Viz DAVID, Vladislav, SLADKÝ, Pavel, ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: LINDE PRAHA, a. s., 2004. 138 s.

⁵² Viz DAVID, Vladislav. Jedinec v mezinárodním právu, zejména s ohledem na jeho trestní odpovědnost. *Mezinárodní a srovnávací právní revue*, 2003, roč. 3, č. 9. 89 s.

na Výbor pro odstranění rasové diskriminace. Z úmluvy vyplývá povinnost účastnického státu umožnit jednotlivcům podávání stížností v rámci vnitrostátního práva. Taktéž v případě porušení práv zakotvených v **Mezinárodním paktu o občanských a politických právech** (1996) se mohou jednotlivci domáhat nápravy u Výboru pro lidská práva. K tomu má jednotlivce oprávnění ale pouze za předpokladu, že dotyčný stát uznal příslušnost Výboru pro lidská práva přistoupením k Opčnímu protokolu⁵³.

Ve výše uvedených případech tedy soukromá osoba figuruje jako objekt MP závislý mnohdy na součinnosti státu nebo dané mezinárodní organizace. Vladislav David ovšem v této souvislosti dodává: „*Nutno však odlišovat mezinárodní právní pravidla (obecně či regionálně platná) od programových či teleologických prohlášení, jež mají povahu pouhých doporučení (například Všeobecná deklarace lidských práv z r. 1948, přijatá Valným shromážděním OSN, ani nezavázala státy uskutečnit její zásady ve vnitrostátním právu)*“⁵⁴.

Evropská úmluva na ochranu lidských práv a základních svobod (1950)⁵⁵ naopak jednotlivcům propůjčuje oprávnění obracet se přímo na mezinárodní instance ve snaze dovolání se svých práv. U zmíněné úmluvy již nelze vnímat jednotlivce toliko jako objekt MP a jako destinatáře výhod. Oprávnění vtělená v této úmluvě byla inkorporována do vnitrostátních právních řádů účastenských států, a jsou tedy přímo závazná, přičemž státní příslušnost jednotlivce není směrodatná, neboť stačí, když stížnost směřuje proti smluvní straně úmluvy⁵⁶. V úmluvě nejen, že jsou zakotvena základní lidská práva a svobody, jichž se lze domáhat bez ohledu na státní občanství, je zde i inkorporována **mezinárodní procesní způsobilost jednotlivců**⁵⁷. *Jednotlivec se zde stává přímým destinatářem výhod plynoucích z MP*⁵⁸. Takovéto případy jsou nicméně spíše vzácností.

⁵³ Viz DAVID, Vladislav. SLADKÝ, Pavel. ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: LINDE PRAHA, a. s., 2004. 138 s.

⁵⁴ Viz DAVID, Vladislav. *Jedinec v mezinárodním právu, zejména s ohledem na jeho trestní odpovědnost. Mezinárodní a srovnávací právní revue*, 2003, roč. 3, č. 9. 48 s.

⁵⁵ Viz Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (1950), UNTS, roč. 213 (1953), č. 71., úřední překlad pod č. 209/1992 Sb. Dle ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 89 s.

⁵⁶ Viz ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 90 s. Podobně DAVID, Vladislav, SLADKÝ, Pavel, ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: LINDE PRAHA, a. s., 2004. 138 s.

⁵⁷ Viz COMBACAU, Jean, SUR, Serge. *Droit international public*. 6. vydání. Paris: LGDJ Montchrestien, 2004. Dle ČEPELKA, Čestmír. ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 90 s.

⁵⁸ Viz DAVID, Vladislav. *Jedinec v mezinárodním právu, zejména s ohledem na jeho trestní odpovědnost. Mezinárodní a srovnávací právní revue*, 2003, roč. 3, č. 9. 90 s.

1.5.2 Jednotlivec coby subjekt mezinárodního práva

Možnost jednotlivců vystupovat coby subjekt MP je z hlediska vývoje MP záležitostí relativně novou, z doby přibližně od konce 1. světové války. Tehdy aktuální problematika ochrany lidských práv dala vzniknout prvním snahám o umožnění jednotlivcům domáhat se svých práv v rámci MP vlastním jménem. Jednalo se o oblast ochrany práv menšin související s tehdejší rozpadem Rakousko-Uherska. Polsko-německá Úmluva o Horním Slezsku (1922)⁵⁹ ustavující arbitrážní soudy, na něž se mohli obracet jednotlivci v otázkách aplikace a výkladu úmluvy⁶⁰. Po 2. světové válce na tento model navázala již mnohostranná Evropská úmluva o ochraně lidských práv a svobod (1950), která byla uvedena výše. Události 2. světové války daly vzniknout znovuobnovení zájmu o problematiku MpS jednotlivce, a to zejména s ohledem na jeho trestní odpovědnost. Autor Frowein toto období označuje příznačně jako *“Wiederentdeckung des Menschen im Völkerrecht“*, tedy znovuobjevení člověka v MPV⁶¹.

Obecně se jednotlivec může stát subjektem MP ve třech oblastech, které jsou spojeny s největším zájmem mezinárodního společenství. Jedná se o mezinárodní ochranu lidských práv, mezinárodní trestní odpovědnost jednotlivce a mezinárodní ekonomické právo, konkrétně mezinárodní ochranu investic. V současném MPV vládne tendence rozšiřovat okruh práv i povinností vyplývajících jednotlivcům přímo z MP.

Lidská práva

Ochrana lidských práv patří mezi eminentní zájmy MPV, a je proto zakotvena v jeho kogentních normách. Možnost dovolávat se základních práv bez mediatizace státu je oprávněným zájmem soukromých osob, a to zejména vzhledem ke skutečnosti, že lidská práva bývají nejčastěji porušována ze strany států. Lidská práva jsou regulována úmluvami na mezinárodní i vnitrostátní úrovni a dělí se na úmluvy obecné (Mezinárodní pakt o občanských a politických právech) a zvláštní neboli partikulární (Úmluva o právech dítěte). Nejvýznamnější mezinárodní organizací chránící lidská práva je bezesporu OSN, na regionální úrovni poté Rada Evropy.

⁵⁹ Viz Deutsch-polnisches Abkommen über Oberschlesien (Genfner Abkommen) ze dne 15. 5. 1922 [cit 4. 3. 2014]. Originální německý text dostupný na <http://www.zaar.unimuenchen.de/download/doku/historische_gesetze/deutsch-polnisches_.pdf>.

⁶⁰ Viz ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 89 s.

⁶¹ Viz KEMPEN, Bernhard, HILLGRUBER, Christian. *Völkerrecht*. München: C. H. Beck, 2007. 39 s.

Lidská práva v sobě zahrnují jak práva, tak i povinnosti, a to ve smyslu jejich dodržování, ochrany a respektování účastenskými státy dané úmluvy⁶². Také jednotlivci jsou povinni respektovat lidská práva jiných osob.

Mezinárodní trestní odpovědnost jednotlivce

Vzhledem ke skutečnosti, že toto téma je předmětem celé rigorózní práce, omezí se autorka na tomto místě toliko na stručný nástin dané problematiky.

Odpovědnost za porušení právní normy a adekvátní následky jsou zásadní pro každou právní oblast, včetně MPV. Otázka trestní odpovědnosti klasických subjektů MPV, jakými jsou zejména státy a mezinárodní organizace, se již v MPV ustálila. Mezinárodní trestní odpovědnost (dále jen “MTO”) jednotlivce je oproti tomu mladým jevem a je předmětem neustálého vývoje⁶³.

Teorie se mezinárodní trestní odpovědností soukromých osob podrobně zabývala teprve po 2. světové válce v návaznosti na *Dohodu o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců evropské osy* a na Statut Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku (dále jen “norimberský tribunál”)⁶⁴. Na tomtéž principu byl konstituován i Tokijský mezinárodní tribunál.

MPV užívá v této souvislosti pojmu „přímá mezinárodní odpovědnost jednotlivců“, který byl zakotven ve zmíněné Dohodě o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců evropské osy. Je přitom třeba odlišovat zločiny dle MP, které jsou páčány jednotlivci, a mezinárodní zločiny, představující protiprávní jednání států⁶⁵.

Mezinárodní ochrana investic

Spolu s rozmachem mezinárodního investování se objevila i potřeba uspokojivé právní regulace této problematiky. Mezinárodní ochrana investic je v dnešní době nepochybně jednou z nejaktuálnější a nejrychleji se rozvíjející oblastí MPV. Kromě několika mnohostranných mezinárodních smluv (například Dohoda o Severoatlantické zóně volného obchodu) upravují mezinárodní ochranu investic dvoustranné dohody o ochraně a podpoře

⁶² Viz webové stránky OSN [online]. [cit. 14. 1. 2014]. Dostupné na <<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Pages/WhatareHumanRights.aspx>>.

⁶³ Viz SCHEU, Herald Christian: Pojem odpovědnosti v mezinárodním právu [online]. *Jurisprudence*, 2009, č. 4. 30. 4. 2009 [cit. 16. 1. 2014]. Dostupné na <<http://www.pravnickeforum.cz/archiv/dokument/doc-d33488v42932-pojem-odpovednosti-v-mezinarodnim-pravu/>>.

⁶⁴ Viz DAVID, Vladislav, SLADKÝ, Pavel. ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: LINDE PRAHA, a. s., 2004. 140 s.

⁶⁵ Viz DAVID, Vladislav. Jednotlivec v mezinárodním právu, zejména se zřetelem na jeho mezinárodní trestní odpovědnost. *Mezinárodní a srovnávací právní revue*, 2003, roč. 3, č. 9. 50 – 51 s.

investic (*bilateral investment treaties*, dále jen „BIT“), v jejichž rámci jsou zakotveny rozhodčí doložky umožňující zahraničním investorům samostatně vést spor proti hostitelskému státu u mezinárodního arbitrážního tribunálu. Na osoby uzavírající tyto dohody lze nahlížet jako na subjekt MP s marginální subjektivitou⁶⁶.

BIT přitom představují klasické mezinárodní smlouvy a jsou vždy koncipovány podle potřeb konkrétních smluvních států. První BIT byla uzavřena již roku 1959 mezi Německem a Pákistánem⁶⁷.

Příkladem mezinárodního arbitra je Mezinárodní středisko pro řešení sporů z investic při Světové bance.

⁶⁶ Viz DAVID, Vladislav, SLADKÝ, Pavel, ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: LINDE PRAHA, a. s., 2004. 140 s.

⁶⁷ Viz McLACHLAN, Campbell, SHORE, Laurence, WEINIGER, Matthew. *International Investment Arbitration*. Oxford: Oxford University Press, 2007. 26 s.

2 Mezinárodní trestní odpovědnost

2.1 Mezinárodní trestní odpovědnost obecně

Následující část práce se týká MP trestního, proto je nezbytné tento termín nejprve objasnit. **MP trestní** představuje tu oblast MP veřejného, která upravuje odpovědnost subjektů MP za porušení mezinárodně právních norem⁶⁸. V užším smyslu se jedná o soubor mezinárodních norem upravujících otázku odpovědnosti jednotlivce za zločiny dle MP.

Mezi porušením právní normy a odpovídajícími právními následky je přitom v MP trestním adekvátní souvislost, podobně jako u je tomu u každého právního odvětví. Proto rovněž v MP platí, že každý subjekt MP, který je způsobilý k právním úkonům, nese odpovědnost za porušení závazků plynoucích z mezinárodněprávních norem. Stálý dvůr mezinárodní spravedlnosti⁶⁹ již roku 1928 ve věci Chorzów Factory konstatoval, že jakékoliv porušení právního závazku vyvolává povinnost nápravy a označil tuto zásadu nejen za princip MP, ale dokonce za obecnou koncepci práva⁷⁰.

Otázka odpovědnosti (nebo častěji ručení) se v MP objevila již v 19. století. Tehdejší pojetí odpovědnosti však bylo značně odlišné od toho současného. Odpovědností státu⁷¹ se rozuměla *vlastnost státu, spočívající v jeho způsobilosti plnit, co je uloženo mezinárodněprávními normami*⁷². Stát byl přitom za splnění závazků odpovědný pouze těm státům, které uznaly jeho subjektivitu⁷³. V současném MP má termín odpovědnosti dva významy: 1.) Odpovědnost ve smyslu **responsibility**, tedy *povinnost státu nést právní následky za porušení MP*⁷⁴, vyplývající z obyčejového MP. 2.) Odpovědnost ve smyslu **liability**, tedy *odpovědnost za škodlivé následky činností, které nejsou mezinárodním právem zakázány*⁷⁵, někdy také označovaná jako „ručení“⁷⁶.

⁶⁸ Viz KEMPEN, Bernhard, HILLGRUBER, Christian. *Völkerrecht*. München: C. H. Beck, 2007. 334 s.

⁶⁹ Stálý dvůr mezinárodní spravedlnosti byl předchůdcem dnešního Mezinárodního soudního dvora.

⁷⁰ Výrok Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti zní: „*It is a principle of international law, and even a general concept of law, that any breach of an engagement involves an obligation to make reparations.*“ Viz *Factory at Chorzow (Germany v. Poland)*. P. C. I. J. (ser. A) č. 17, ze dne 13. 9. 1928.

⁷¹ Tehdejší pojem odpovědnosti se samozřejmě vztahoval toliko ke státu. Koncepce mezinárodně právní odpovědnosti jednotlivce se objevila až později.

⁷² Viz DAVID, Vladislav, SLADKÝ, Pavel, ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: LINDE PRAHA, a. s., 2004. 313 s.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Tamtéž, 328 s.

⁷⁵ Viz BRICHÁČEK, Tomáš. *Mezinárodní odpovědnost za škodlivé následky vyplývající z chování nezakázaného mezinárodním právem a její úprava ve vztahu k mezinárodním prostorům* [online]. www.epravo.cz, 5. 6. 2006. [cit. 18. 3. 2014]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/mezinarodni-odpovednost-za-skodlive-nasledky-vyplyvajici-z-chovani-nezakazaneho-mezinarodnim-pravem-a-jeji-uprava-ve-vztahu-k-mezinarodnim-prostorum-40883.html>>.

⁷⁶ Také německá právní terminologie užívá termín „Haftung“, tedy ručení.

Právní úprava MTO je navzdory mnohým snahám i v dnešní době velice problematická, a to zejména z důvodu absence centrální moci v oblasti tvorby mezinárodně právních předpisů. Dochází k situaci, kdy státy, které jsou nejdůležitějšími subjekty MPV, vytvářejí právní předpisy týkající se MTO, jejichž jsou zároveň také adresáty. Autor Pierre-Marie Dupuy tento stav chybějící nadřazené, nezávislé entity dohlížející na dodržování norem MPV popsal tak, že vzhledem k této okolnosti vykonává každý suverénní stát tuto kontrolu sám, přičemž kontrola je realizována na základě reciprocit a státy ji provádějí v rámci jejich národních zájmů⁷⁷.

Vzhledem ke koordinační a horizontální povaze je nemožné docílit tak přesné právní úpravy mezinárodně trestní odpovědnosti jako je tomu na vnitrostátní úrovni, kde je rozlišováno mezi odpovědností trestní a civilní⁷⁸.

Patrně největším úskalím současného MP trestního je chybějící kodifikace institutu MTO v podobě závazné mezinárodní smlouvy⁷⁹. O kodifikaci základních pravidel mezinárodní trestní odpovědnosti se pokusila Komise pro mezinárodní právo spadající pod OSN, o jejíž činnosti bude podrobněji pojednávat příslušná kapitola této rigorózní práce.

V následujících částech práce se autorka zaměří dále na otázku MTO státu a jednotlivce, přičemž se nejprve pokusí popsat jejich základní znaky a následně přistoupí k jejich porovnání. Problematiku MTO jednotlivce, která představuje těžiště rigorózní práce, nelze totiž dle názoru autorky uspokojivě vysvětlit bez srovnání s MTO státu, neboť oba tyto typy odpovědnosti jsou vzájemně silně provázány. Nerozlučnost těchto odpovědností vychází již ze samotného předpokladu, že jednotlivce je nejen subjektem MP, nýbrž také občanem určitého státu, jehož jménem v MP jedná. Identické protiprávní chování tedy může vyvolat následky spojené jak s trestní odpovědností státu, tak i s trestní odpovědností jednotlivce.

2.1.1 Prvky mezinárodně protiprávního chování

Mezinárodně protiprávní jednání je primární podmínkou vzniku MTO subjektů MP. Rozlišujeme následující znaky skutkové podstaty zločinů dle MP:

- **Prvek subjektivní neboli mens rea,**

⁷⁷ Viz DUPUY, Pierre-Marie. *International Control and State Responsibility*. In GINTHER, Konrad a kol. *Völkerrecht zwischen normativem Anspruch und politischer Realität, Festschrift für Karl Zemanek zum 65. Geburtstag*, Berlin: Duncker & Humblot, 1994. 307 s.

⁷⁸ Viz SCHEU, Harald Christian. *Pojem odpovědnosti v mezinárodním právu* [online]. Právnické fórum. Wolters Kluwer Česká republika 30. 4. 2009. [cit. 12. 2. 2014]. Dostupné na <<http://www.pravnickeforum.cz/archiv/dokument/doc-d33488v42932-pojem-odpovednosti-v-mezinarodnim-pravu/>>.

⁷⁹ Tamtéž.

- **Prvek objektivní neboli actus reus.**⁸⁰

Mens rea (zavinění) představuje zásadní kategorii, která musí být nade vší pochybnost prokázána u jakéhokoliv protiprávního jednání. Stejně jako ve vnitrostátním právu trestním se jedná o psychický vztah pachatele k následkům svého protiprávního jednání. Pojem mens rea je odvozen z latinské maximy *actus non facit reum nisi mens sit rea*, znamenající, že jednání samotné nezakládá vinu, pokud nebyl přítomen zlý úmysl. Statut Mezinárodního trestního soudu ve svém čl. 30 uvádí, že k naplnění subjektivní stránky je třeba, aby objektivní složka zločinu byla spáchána úmyslně a vědomě.

Subjektům MP se přičítá odpovědnost za jejich jednání. Takto se státu přičítají akty **státních orgánů**, tedy *skupin osob, na něž byla státem převedena určitá pravomoc podle vnitrostátního právního řádu a která v této pravomoci též jedná*⁸¹.

MP lidských práv je v oblasti mezinárodního soudnictví založeno spíše na procesních, než hmotných otázkách. To však neznamená, že se toto odvětví MP nijak nezabývá problematikou *mens rea*⁸².

Actus reus znamená vědomé jednání či opomenutí, někdy bývá také označován jako vinný akt⁸³. Porušení MP může, stejně jako porušení norem práva vnitrostátního, spočívat na jedné straně v protiprávním jednání (jednání komisivní) nebo v nečinnosti (jednání omisivní). Komisivní jednání představuje porušení právního zákazu, což může nastat kupříkladu při porušení imunity diplomatického zástupce. Naopak omisivní jednání znamená nesplnění právního příkazu, jakým může být mimo jiné neprovedení legislativních opatření ke splnění mezinárodní smlouvy⁸⁴.

2.1.2 Okolnosti vylučující protiprávnost

V MP trestním, stejně tak jako ve vnitrostátním trestním právu, je třeba mít při posuzování trestnosti daného jednání na paměti také okolnosti vylučující protiprávnost (dále jen „OVP“), jimiž rozumíme *okolnosti, které v případě naplnění jejich podmínek zbaví chování státu protiprávnosti, a tím vyloučí vznik jeho mezinárodní odpovědnosti*

⁸⁰ Anglicky jsou tyto složky zavinění označovány příznačně jako „guilty mind“ (vinná mysl) a „guilty act“ (vinný akt).

⁸¹ Viz DAVID, Vladislav, SLADKÝ, Pavel, ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: LINDE PRAHA, a. s., 2004. 318 s.

⁸² Viz SCHABAS, A. William. *Mens Rea and the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia* [online]. *New England Law Review*, 2001, roč. 37, č. 4, 1017 s. [cit. 20. 3. 2014]. Dostupné na <<http://www.nesl.edu/userfiles/file/lawreview/vol37/4/schabas.pdf>>.

⁸³ Viz JANDA, Petr. *Trestní odpovědnost právnických osob*. *Právní fórum*, 2006, č. 5. 174 - 176 s.

⁸⁴ Viz DAVID, Vladislav, SLADKÝ, Pavel, ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: LINDE PRAHA, a. s., 2004. 315 s.

za protiprávní chování⁸⁵. Jinými slovy, OVP činí předmětné jednání v souladu s normami MP. OVP nemají vliv na existenci mezinárodního závazku, nýbrž pouze pozastavují účinky závazku vůči státu, který se OVP dovolává. Za určitých okolností tedy nemusí protiprávní jednání, které je přiřitatelné státu, nutně vést k nástupu jeho MTO. OVP nicméně ovlivňují také trestní odpovědnost jednotlivce, a to zejména s ohledem na jeho provázanost s MTO státu.

Otázkou OVP se teoretici MPV začali zabývat teprve nedávno, a sice v souvislosti s vydáním stanoviska k této problematice Komise OSN pro mezinárodní právo⁸⁶, jemuž se věnuje návrh článků o Odpovědnosti za mezinárodně protiprávní chování (dále jen “návrh článků”) vydaný Komisí roku 2001, konkrétně se jedná o čl. 20-27. Jako konkrétní důvody OVP jsou zde vyjmenovány **souhlas, sebeobrana, protiopatření, vyšší moc (vis maior, force majeure), stav nouze (distress) a stav nutnosti (necessity)**⁸⁷. Předtím se nauka MP v této souvislosti soustředila pouze na řešení otázek spojených s nástupem vyšší moci (*vis maior*) a krajní nouze⁸⁸.

Souhlas poškozeného státu (consent) předpokládá *souhlas k chování, které by jinak bylo porušením MP*⁸⁹. Souhlas poškozeného státu je založen na zásadě “*volenti non fit iniuria*”, tedy tomu, kdo souhlasí, se neděje bezprávi⁹⁰. MP pro institut přilovolení poškozené státu stanoví určité bariéry: V první řadě se souhlas se ovšem musí týkat primárního dispozitivního pravidla⁹¹, neboť skrze udělení souhlasu nelze předpokládat odstranění protiprávnosti kogentních norem. Dále je požadováno, aby byl souhlas dán předem, neboť chování musí být v rozsahu, který zůstává v mezích projeveného svolení (viz čl. 20.)⁹². Udělení souhlasu musí být navíc jednoznačně prokázáno.

⁸⁵ Viz ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 695 s.

⁸⁶ Cílem Komise OSN pro MP je zejména podpora rozvoje a kodifikace MP.

⁸⁷ Viz SCHEU, Harald Christian. *Pojem odpovědnosti v mezinárodním právu* [online]. Právnícké fórum. Wolters Kluwer Česká republika 30. 4. 2009 [cit. 20. 3. 2014]. Dostupné na <<http://www.pravnickeforum.cz/archiv/dokument/doc-d33488v42932-pojem-odpovednosti-v-mezinarodnim-pravu/>>.

⁸⁸ Viz VERDROSS, Alfred. *Völkerrecht*. 5. vydání. Wien: Springer, 1964. 411 s.

⁸⁹ Viz ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé a obchodní*. 3 rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2009. 202 s.

⁹⁰ Viz VAN ARNAULD, Andreas. *Völkerrecht. Schwerpunktbereich*. Heidelberg: C. F. Müller, 2012. 164 s.

⁹¹ Viz DAVID, Vladislav, SLADKÝ, Pavel, ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: LINDE PRAHA, a. s., 2004. 322 s.

⁹² Viz ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé a obchodní*. 3 rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2009. 202 s.

Institut **sebeobrany (self-defense)** v pozitivně právním významu se v současném MP stabilizoval až nedávno⁹³, narážel totiž na kogentní zákaz uchylování se k použití síly⁹⁴. Mezinárodní společenství se vzdalo možnosti používání síly v mezinárodních vztazích zejména přijetím Charty OSN v roce 1945. Smluvní strany však jistě neměly v úmyslu dosáhnout úplné eliminace použití síly, přičemž výjimkou je právě institut sebeobrany, které v současném MP představuje jedinou možnost jednostranného použití síly⁹⁵. K ustálení institutu sebeobrany v rámci MP napomohl také rozsudek Tokijského vojenského mezinárodního tribunálu pro Dálný východ, který konstatoval, že každé právo, a to jak vnitrostátní, tak i mezinárodní, jež zakazuje uchylování se k síle, musí adekvátně připouštět také odchýlení se od tohoto zákazu, jímž je právo na sebeobranu⁹⁶.

Sebeobrana představuje OVP v souladu s čl. 21 Charty OSN⁹⁷. Charta OSN ve svém čl. 51 označuje právo sebeobrany za přirozené právo napadeného státu a tento při výkonu sebeobrany (individuální nebo kolektivní) nejedná protiprávně⁹⁸. Podobný závěr vyplývá i z rozhodovací praxe MSD, který ve věci *Legality hrozby nebo užití jaderných zbraní* (1996) konstatoval, že v *extrémních situacích ohrožení samotné existence státu, není vyloučena legalita sebeobranného užití nukleárních zbraní*⁹⁹. MSD však připustil možnost sebeobranu na všechny případy vyjma humanitárního práva, přičemž případná reakce na hrozící nebezpečí by musela být nejen v souladu s čl. 51 Charty OSN, ale i s principem proporcionality vyplývajícím z mezinárodního obyčejového práva. Princip proporcionality je základním prvkem *ius ad bellum*¹⁰⁰ i *ius in bello*¹⁰¹, ačkoliv pojetí proporcionality se v těchto případech značně liší¹⁰². Zatímco u *ius ad bellum* se u institutu sebeobranu jedná

⁹³ Ačkoliv ho mnozí autoři označují za základní princip MP, úzce spojený s lidskou přirozeností. Viz EYFFINGER, Arthur a kol. *Self-Defence as a Fundamental Principle*. The Hague: Hague Academic Press, 2009. 4 s.

⁹⁴ Viz ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 678 s.

⁹⁵ Viz KITTRICH, Jan. *Právo na sebeobranu v současném mezinárodním právu*. Disertační práce. Právnická fakulta, Univerzita Karlova v Praze. 2012. 8 s.

⁹⁶ Viz RÖLING, B. V. A., RÜTER, C. F. *The Tokyo Judgement*. 1. vydání. Amsterdam: APA-University Press Amsterdam, 1977. 46 s.

⁹⁷ Viz ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé a obchodní*. 3 rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2009. 203 s.

⁹⁸ Viz SCHEU, Harald Christian. *Pojem odpovědnosti v mezinárodním právu* [online]. Právnické fórum. Wolters Kluwer Česká republika 30. 4. 2009 [cit. 14. 3. 2014]. Dostupné na <<http://www.pravnickeforum.cz/archiv/dokument/doc-d33488v42932-pojem-odpovednosti-v-mezinarodnim-pravu/>>.

⁹⁹ Viz *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion*, I.C.J. Reports 1996, § 97. [online]. [cit. 20. 6. 2014]. Dostupné na <<http://www.icj-cij.org/docket/files/95/7495.pdf%CB%83>>.

¹⁰⁰ Právo na válku.

¹⁰¹ Pravidla vedení války.

¹⁰² Viz REINOLD, Theresa. *State Weakness, Irregular Warfare, and the Right to Self-Defence Post -9/11*, *American Journal of International Law*, 2011, č. 105. The American Society of International Law. Lancaster: Cadmus Professional Communications. 244 s.

o přiměřenou reakci na způsobené ohrožení, *ius in bello* je spojeno především s nebezpečími vojenských operací, které vyvolávají ohrožení lidských životů¹⁰³.

Institut sebeobrany plní ve spojitosti se zločinem agrese podobnou funkci jako represálie u válečných zločinů. Sebeobránná reakce státu vylučuje jak trestní odpovědnost tohoto státu, tak i trestní odpovědnost jednotlivce. Obecně platí, že sebeobrana má dočasnou a subsidiární funkci¹⁰⁴.

Protiopatření neboli **ozbrojené represálie** (*belligerent reprisals*) mají v MPV funkci sankce a donucení¹⁰⁵. Jedná se o nátlaková opatření aplikovaná v reakci na protiprávní chování jiného státu¹⁰⁶. Jak je zřejmé, jedná se tedy sice o akt protiprávní, avšak s cílem ukončit porušování mezinárodních závazků jiného státu, přičemž při splnění stanovených podmínek MP pro použití represálií je MTO reagujícího státu vyloučena¹⁰⁷. V popředí zájmu mezinárodního společenství je přitom zejména problém porušování lidských práv zakotvených v kogentních normách.

Použití represálií není nicméně přípustné tam, kde to výslovně zakazují normy mezinárodního humanitárního práva¹⁰⁸. Trend práva ozbrojených konfliktů směřuje k úplnému vyloučení používání represálií, některá opatření však obecné MP nezakazuje a naopak je připouští¹⁰⁹.

Odpovědnostní následky byly upraveny v čl. 45 návrhu článků Komise OSN pro mezinárodní právo, přičemž trestní odpovědnost za inkriminované jednání nesou jak osoby v postavení, tak i státní orgány¹¹⁰.

S ohledem na výše uvedené lze vyslovit závěr, že v případě absence partikulární právní úpravy v dané oblasti může stát přistoupit k použití represálií, přičemž se poté bude jednat o OVP. Co se týká MTO jednotlivce, ta je vzhledem k nedostatku protiprávního chování státu vyloučena (*ex iniuria ius non oritur*).

Vyšší moc (*vis maior*) představuje situaci, kdy je stát z důvodu *neodvratné vyšší moci* nebo *nepředvídatelné události*¹¹¹ nucen jednat v rozporu s normami MP¹¹². Existují tedy

¹⁰³ Viz GARGAM, Judith Gail. Proportionality and Force in International Law, 87 *AJIL* 391, 1993. 404 s.

¹⁰⁴ Viz ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé a obchodní*. 3 rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2009. 207 s.

¹⁰⁵ Viz MALENOVSKÝ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné. Obecná část*. Brno: Doplněk, 1993. 223 s.

¹⁰⁶ Viz ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé a obchodní*. 3 rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2009. 203 s.

¹⁰⁷ Viz DAVID Vladislav, SLADKÝ, Pavel, ZBOŘIL František. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: Linde, 2006. 317 s.

¹⁰⁸ Viz čl. 50 odst. 1 písm. c) Návrhu článků Komise OSN pro mezinárodní právo.

¹⁰⁹ Viz FLECK, Dieter. *The Handbook of International Humanitarian Law*. 2 vydání. Oxford: Oxford University Press, 2008. 233-33 s.

¹¹⁰ Viz ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 687 s.

určité důvody objektivní povahy, které osvobozují dané chování od protiprávnosti. To znamená, že se nejedná o vyloučení odpovědnosti či pouhé zmírnění či zproštění odpovědnosti státu za inkriminované jednání¹¹³.

Příkladem neodvratné vyšší moci jsou katastrofy vzniklé v důsledku působení přírodních sil bez lidského zavinění. Spadají sem tedy všechny živelné pohromy, jakými jsou povodně, zemětřesení, tornáda, apod. Nepředvídatelná událost je naopak způsobena lidským faktorem, avšak stát ji nemůže předvídat, a tudíž ani ovlivnit. Za nepředvídatelnou událost bychom mohli označit situace vyvolané válečnými událostmi.

Stav nouze lze za OVP považovat tehdy, není-li v ohrožení sám stát jako takový, nýbrž osoba či osoby v postavení státního orgánu, přičemž jednání takovýchto osob je příslušnému státu přičítáno jako chování odporující mezinárodním závazkům tohoto státu¹¹⁴. Původce inkriminovaného chování nemá za daných okolností jinou rozumnou možnost, jak předejít nebezpečí ohrožení života svého nebo jiných osob, které jsou mu svěřeny do péče (viz čl. 24)¹¹⁵. Jde tedy na rozdíl od vyšší moci o vědomé jednání.

Stav nutnosti představuje kontroverzní institut, který je obecně vnímán jako skutečně výjimečný důvod OVP. Stav nutnosti vyžaduje kumulativní naplnění následujících podmínek: Protiprávní chování podniknuté za stavu nutnosti musí být jediným prostředkem k ochraně podstatného zájmu státu proti bezprostředně hrozícímu nebezpečí. Rozdílem oproti vyšší moci a zároveň podobností se stavem nouze je u stavu nutnosti fakt, že stát v tomto případě jedná v rozporu s mezinárodněprávními závazky *vědomě a úmyslně*, a to ve stavu závažného a bezprostředně hrozícího nebezpečí.

Jednání učiněné za stavu nutnosti však nesmí vést k významnému ohrožení zájmů na srovnatelné úrovni u státu, proti němuž dané protiprávní jednání směřuje, případně nesmí způsobit srovnatelnou újmu v rámci mezinárodního společenství coby celku. Takovýmto zásadním chráněným zájmem je v současné době kupříkladu ochrana životního prostředí¹¹⁶. Nebezpečí zneužití tohoto institutu je v praxi omezeno zejména povinností dodržovat kogentní normy MP.

¹¹¹ Autoři Čepelka a Šturma užívají označení „náhodná událost“.

¹¹² Viz ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé a obchodní*. 3 rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2009. 202 s.

¹¹³ Viz ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 696 s.

¹¹⁴ Tamtéž, 704 s.

¹¹⁵ Viz ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé a obchodní*. 3 rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2009. 202 s.

¹¹⁶ Viz MALENOVSKÝ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné. Obecná část*. Brno: Doplněk, 1993. 201 s.

2.2 Mezinárodní trestní odpovědnost státu

Institut MTO je v mezinárodně právních vztazích obvykle předpokládán primárně ve spojení se státy coby základními subjekty MP.

*Opovědnost států za protiprávní chování a s ní související povinnost odškodnit poškozený stát vyplývá z obecného mezinárodního práva a je jedním z jeho základních principů*¹¹⁷. MTO státu rozumíme jeho povinnost nést právní následky za porušení norem MP, přičemž tato povinnost nastupuje až v okamžiku faktického porušení závazků plynoucích z MP, a představuje tedy povinnost sekundární. Právo na poskytnutí reparace poškozenému subjektu MP je jedním ze základních principů MP¹¹⁸.

Otázka MTO státu byla v praxi mezinárodního práva poprvé řešena v souvislosti s případem Chorzów Factory v roce 1928. Německá říše a Polsko se tehdy soudily o vyvlastnění továrny Chorzów v Horním Slezsku, proběhlé roku 1922, jejichž vlastníkem byl německý podnik. Německá říše zažalovala Polsko kvůli porušení německo-polské úmluvy o Horním Slezsku z roku 1922 se žádala náhradu škody před MSD¹¹⁹.

V oblasti MTO státu je podstatná otázka **přičitatelnosti** mezinárodně protiprávního chování státu, která představuje **subjektivní prvek** mezinárodně právní trestní odpovědnosti státu. Otázka přičitatelnosti je přitom v teorii řešena vícero způsoby: Přístup objektivní je založen na porovnání chování státu s chováním, které by bylo v danou chvíli žádoucí z hlediska MP. Naproti tomu přístup subjektivní apeluje na zavinění státního orgánu, jenž svým protiprávním jednáním zapříčinil vznik mezinárodní trestní odpovědnosti státu a představuje tedy tzv. konstitutivní prvek odpovědnosti státu¹²⁰. Dojde-li k porušení mezinárodního závazku státu, které je státu přičitatelné, jedná se o vznik mezinárodní trestní odpovědnosti státu ve smyslu *responsibility*¹²¹. Odpovědnost ve smyslu *liability* vzniká *inter*

¹¹⁷ Viz BROWNLIE, Ian. *Principles of International Law*. 7. vydání. New York: Oxford University Press, 2008. 436 - 437 s.

¹¹⁸ Viz BÍLKOVÁ, Veronika. Victims of War and Their Right to Reparation for Violations of International Humanitarian Law [online]. *Miskolc Journal of International Law*, 2007, č. 2. 1 s. [cit. 15. 3. 2014]. Dostupné na <<http://www.uni-miskolc.hu/~wwwdrint/MJIL10/20072bilkova1.pdf>>.

¹¹⁹ Viz VON ARNAULD, Andreas. *Völkerrecht. Schwerpunktbereich*. Heidelberg: C. F. Müller, 2012. 147 s.

¹²⁰ Podle čl. 4 Návrhu Komise OSN pro mezinárodní právo je každé jednání státního orgánu považováno za jednání státu podle mezinárodního práva, přičemž status státního orgánu vyplývá z vnitrostátního práva daného státu.

¹²¹ Viz BŘICHÁČEK, Tomáš. *Mezinárodní odpovědnost za škodlivé následky vyplývající z chování nezakázaného mezinárodním právem a její úprava ve vztahu k mezinárodním prostorům* [online]. *www.epravo.cz*, 5. 6. 2006 [cit. 3. 4. 2014]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/mezinarodni-odpovednost-za-skodlive-nasledky-vyplyvajici-z-chovani-nezakazaneho-mezinarodnim-pravem-a-jeji-uprava-ve-vztahu-k-mezinarodnim-prostorum-40883.html>>.

partes na základě mezinárodních smluv. Jinak řečeno, odpovědnost ve smyslu *liability* předpokládá odpovědnost ve smyslu *responsibility*¹²².

Problematika MTO státu představuje náplň činnosti Komise OSN pro mezinárodní právo v práci nazvané “Mezinárodní odpovědnost za škodlivé následky vyplývající z chování nezakázaného mezinárodním právem” (anglicky: *International Liability for Injurious Consequences arising out of Acts not Prohibited by International Law*)¹²³. MTO státu obecně představuje jednu z hlavních oblastí činnosti Komise OSN pro mezinárodní právo, a to již od její první schůze roku 1949¹²⁴.

K naplnění MTO státu je kromě prvku subjektivního, tedy přičitatelnosti protiprávního chování státu, také vyžadován **prvek objektivní** neboli *actus reus*. Protiprávní chování státu je právní skutečností zakládající protiprávní stav a může spočívat jak v konání, tak i v opomenutí. Příkladem opomenutí státu zakládajícím jeho MTO je kauza „Průliv Korfu“ z roku 1949, kdy Albánie neoznámila jiným subjektům MP nebezpečí spočívající v přítomnosti min při dovoleném průjezdu v teritoriálních vodách Albánie¹²⁵.

Nutno dodat, že tradiční pojetí MTO státu kromě těchto podmínek vyžadovalo ještě jednu podmínku, a sice vznik faktické škody. Vývoj MP, jemuž v současné době k nástupu MTO státu postačí toliko splnění výše uvedených okolností, směřuje k posílení autority MP. Jsou-li totiž samotná porušení mezinárodně právních závazků považována za hodná nástupu sankce, poté si nelze nepovšimnout silnějších tendencí k ochraně norem MP.

MTO států je spojena s **mezinárodními zločiny**. Mezinárodní zločin coby nejzávažnější porušení MP přitom vyvolává odpovědnost státu *erga omnes*¹²⁶.

Právní následky protiprávního chování státu jsou upraveny v rámci tzv. **sekundární normativity**, což je část obecného MP, která je aplikována v případě porušení závazků plynoucích z tzv. **primárních norem**¹²⁷. Pro vysvětlení významu těchto pojmů je třeba vycházet z klasické trichotomie právní normy (hypotéza, dispozice, sankce), přičemž

¹²² Viz VON ARNAULD, Andreas. *Völkerrecht. Schwerpunktbereich*. Heidelberg: C. F. Müller, 2012. 148 s.

¹²³ Viz ŠTURMA, Pavel. K návrhu Principů rozdělení ztrát v případě přeshraniční škody vzešlé z rizikových činností. *Právník*, 2005, č. 2. 121 s.

¹²⁴ Viz dokument Základní údaje o Organizaci spojených národů, kapitola 6: Mezinárodní právo [online]. Webové stránky OSN. 2005 [cit. 23. 3. 2014]. Dostupné na <<http://www.osn.cz/soubory/fakta-a-cisla-osn-2005-kapitola-6.pdf>>.

¹²⁵ Viz DAVID, Vladislav, SLADKÝ, Pavel, ZBOŘIL, František: *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: LINDE PRAHA, a. s., 2004. 315 s.

¹²⁶ Viz čl. 19 Návrhu článků Komise OSN pro mezinárodní právo z roku 1996.

¹²⁷ Viz ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 572 s.

primárními normami rozumíme pravidla vyplývající z dispozice, sekundární pravidla poté označují sankční následky¹²⁸.

Na závěr se sluší podotknout, že současná úprava MTO státu není v některých oblastech dostačující, a to například co se týká ochrany životního prostředí¹²⁹.

2.3 Mezinárodní trestní odpovědnost jednotlivce

MTO jednotlivce je, jak již bylo několikrát zmíněno, jevem v MP čerstvým a neustáleným, který prochází neustálým dynamickým vývojem.

Individualizace MTO, která se v MP prosadila zejména v souvislosti s norimberským tribunálem, je mnohými odborníky považována za nejvýznamnější posun v MP trestním, na němž se podílí mezinárodní společenství jako celek. V této spojitosti bývá často odkazováno na zlomový výrok norimberského tribunálu, který zní: *Zločiny proti MP jsou páchany lidmi, nikoliv abstraktními entitami, a pouze skrze potrestání jednotlivců, kteří se dopustili takovýchto zločinů, může být dosaženo vynutitelnosti norem MP*¹³⁰.

V souvislosti s norimberským tribunálem uveďme ještě článek 6 Statutu tribunálu, který zní:

“Tato následující jednání, nebo jakékoliv z nich, jsou zločiny nacházející se v příslušnosti tribunálu, pro něž je stanovena individuální odpovědnost:

- a) *Zločiny proti míru. Jmenovitě plánování, příprava, iniciování nebo vedení násilné války nebo války v rozporu s mezinárodními úmluvami, dohodami, závazky nebo účast na společném plánu nebo spiknutí k provedení výše uvedených činů;*
- b) *Válečné zločiny. Jmenovitě porušování MP nebo zvykového válečného práva;*
- c) *Zločiny proti lidskosti. Jmenovitě vražda, extermination, zotročení, deportace a další nelidská jednání vedená proti civilnímu obyvatelstvu před nebo během války nebo pronásledování z politických, rasových nebo náboženských důvodů při provádění*

¹²⁸ Viz CRAWFORD, James. The ILC's Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts: A Retrospect. *AJIL*, 2002, roč. 96, č. 4. 879 s. Dle ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 572 s.

¹²⁹ Viz BŘICHÁČEK, Tomáš. *Mezinárodní odpovědnost za škodlivé následky vyplývající z chování nezakázaného mezinárodním právem a její úprava ve vztahu k mezinárodním prostorům* [online]. www.epravo.cz, 5. 6. 2006 [cit. 25. 3. 2014]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/mezinarodni-odpovednost-za-skodlive-nasledky-vyplyvajici-z-chovani-nezakazaneho-mezinarodnim-pravem-a-jeji-uprava-ve-vztahu-k-mezinarodnim-prostorum-40883.html>>.

¹³⁰ „Crimes against international law are committed by men, not by abstract entities, and only by punishing individuals who commit such crimes can the provisions of international law be enforced.“ Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal, Nuremberg, roč. 1, 447 s. Federal Research Division, The Library of Congress, Military Legal Resources [online]. [cit. 2. 7. 2014]. Dostupné na <http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_Vol-I.pdf>.

nebo ve spojitosti s jakýmkoliv zločinem spadajícím pod pravomoc Tribunálu bez ohledu na porušení vnitrostátního práva země, kde k jednání došlo.”

Individualistický přístup k MTO vychází z představy, že kolektivní jednání je výsledkem jednání individuálního, přičemž pro změnu kolektivního jednání je třeba dosáhnout nápravy na individuální úrovni. Někteří autoři však vnímají koncepci individuální trestní odpovědnosti skepticky a vyslovují obavu, že v praxi může často docházet k riziku nepotrestání všech jednotlivců odpovědných za daný zločin.

Jak již bylo uvedeno výše, je především třeba rozlišovat mezi zločiny podle MP a mezinárodními zločiny, přičemž mezinárodní trestní odpovědnost je jedincům připisována za **zločiny podle MP**, mezi něž podle Statutu Norimberského tribunálu řadíme zločiny proti míru, zločiny proti lidskosti a válečné zločiny. Zločiny dle MP neboli *delicti ius gentium* se od běžných trestných činů odlišují přítomností mezinárodního prvku.

MTO jednotlivce je v teorii řešena čtyřmi odlišnými způsoby:

- 1) Odpovědnost jednotlivce jako odpovědnost státu (monistický přístup);
- 2) Odpovědnost jednotlivce jako samostatná kategorie komplementární k odpovědnosti státu (dualistický přístup);
- 3) Odpovědnost jednotlivce jako samostatná teorie akcesorická k odpovědnosti státu;
- 4) Odpovědnost jednotlivce jako samostatná kategorie podmiňující odpovědnost státu.

Monistický přístup vychází z tradičního MP, kde byl jediným subjektem MP stát. Monistický přístup je založen na koncepci trestní odpovědnosti jednotlivce coby formy odpovědnosti státu¹³¹. Podle této koncepce bylo protiprávní jednání osoby v postavení státního orgánu považováno za akt státu. Trestní postih jednotlivců, resp. státních orgánů, měl charakter realizace vlastní odpovědnostní povinnosti provinilým státem.

Dualistický přístup je v současné době upřednostňován většinou odborníků na MP trestní. Podle této teorie představují odpovědnost státu a odpovědnost jednotlivce dva samostatné a navzájem se doplňující režimy. Podle zastánců této teorie jednatelce figuruje jako autonomní subjekt MP, jehož mezinárodní odpovědnost je založena přímo mezinárodně právními normami.

¹³¹ Viz CASSESE, Antonio. *The Oxford Companion to International Criminal Justice*. 1. vydání. Oxford: Oxford University Press, 2009. 17 s.

Odpovědnost jednotlivce jako samostatná teorie akcesorická k odpovědnosti státu je založena na představě, že MTO jednotlivce vyplývá z MP, ovšem pouze za předpokladu předchozího uznání odpovědnosti státu. Tento přístup je dle nauky MP vhodné užívat zejména ve spojení se zločinem agrese, kde je více než u jiných zločinů dle MP vyžadována účast státu.

Odpovědnost jednotlivce jako samostatná kategorie podmiňující odpovědnost státu je pravým opakem předchozího přístupu a jedná se obecně o model, k němuž se autoři přiklánějí spíše výjimečně.

2.3.1 Srovnání s mezinárodní trestní odpovědností států

Obecně lze v MP sledovat jev prolínání trestní odpovědnosti států a jednotlivce.

Základním rozdílem mezi MTO států a jednotlivce je prokázání psychické složky. To vyplývá z rozhodovací praxe MSD, který v případech porušení humanitárního práva konstatoval trestní odpovědnost státu, aniž by se zabýval otázkou zavinění¹³². Zatímco u jednotlivce je vždy v souvislosti se vznikem MTO třeba přezkoumávat otázku zavinění, u státu je okolnost zavinění *stricto sensu* nepodstatná. Autor Dupuy dokonce zavinění označuje za *subsidiární prvek odpovědnosti státu, který je dohledáván pouze u omezeného počtu protiprávních chování*¹³³.

Psychická složka je tedy základním rozlišovacím znakem mezi MTO státu a jednotlivce.

Vztah MTO státu a jednotlivce byl kodifikován na půdě Komise OSN pro mezinárodní právo v návrhu článků (2001) a v Návrhu kodexu zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva (1996). Zásadní je formulace uvedená v komentáři k návrhu článků, která zní: "...odpovědnost jednotlivce je v zásadě odlišná od odpovědnosti státu"¹³⁴.

2.4 Souběh odpovědností

V některých případech může dojít k souběhu odpovědnosti státu a jednotlivce, k tzv. *ratione personae*. Splývání odpovědností nastává v případě, že v primárních normách adresovaných státu je obsažen prvek zavinění.

¹³² Viz GAETA, Paola. On What Conditions Can a State Be Held Responsible for Genocide? *EJIL*, 2009, roč. 18, č. 4. 641 s.

¹³³ Viz CASSESE, Antonio, GAETA, Paola, JONES, John R.W.D. *The Rome Statute of the International Criminal Court : a commentary*. 1. vydání. Oxford: Oxford University Press, 2002. 45 s.

Dopustí-li se zločinu dle MP soukromá osoba, jedná se toliko o MTO jednotlivce. Dojde-li však k situaci, kdy se předmětného jednání dopustí subjekt, jehož chování je státu přiřítatelné, můžeme hovořit o souběhu odpovědností neboli *ratione personae*. Přiřítatelnost chování jednotlivce státu může přitom vyplývat jak z povahy formální¹³⁵, tak faktické¹³⁶.

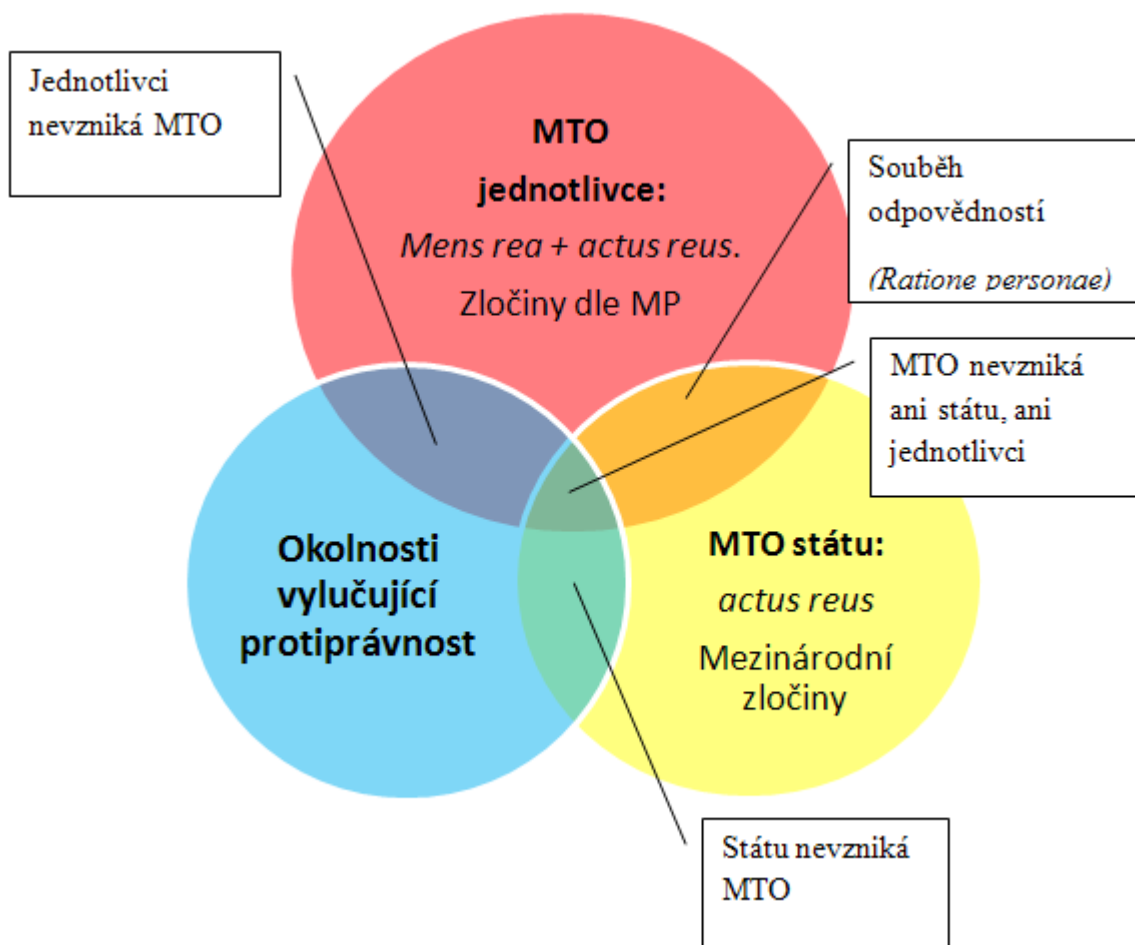
V této souvislosti se sluší zmínit také výše popsanou monistickou teorii, která vychází z představy, že MTO jednotlivce je pouhou formou odpovědnosti státu. Tato je však odbornou teorií odmítána s poukazem na skutečnost, že MTO jsou dva odlišné právní instituty, jež se mohou v určitých případech prolínat, nikoliv však plně vzájemně překrývat. Nejmarkantnějším rozdílem mezi těmito právními instituty je existence prvku *mens rea*, jak bylo popsáno v předešlé kapitole.

K názorné demonstraci fenoménu souběhu MTO státu a jednotlivce autorka vytvořila následující graf:

¹³⁵ Viz čl. 4 Návrhu článků Komise OSN pro mezinárodní právo.

¹³⁶ Viz čl. 5 a násl. Návrhu článků Komise OSN pro mezinárodní právo.

Graf 1: Problematika prolínání MTO státu a jednotlivce

Zdroj: sestaveno autorkou

3 Mezinárodní zločiny a mezinárodní delikty

Komise OSN pro mezinárodní právo vymeziła dvě kategorie mezinárodně protiprávního chování, jimiž jsou mezinárodní zločiny a mezinárodní delikty. **Mezinárodním zločinem** je takové mezinárodně protiprávní chování, kterým se poruší mezinárodní závazek zásadní povahy pro ochranu základních zájmů mezinárodního společenství¹³⁷. Komise dále uvedla, že ta mezinárodně protiprávní chování, jež nespádají mezi mezinárodní zločiny, jsou **mezinárodní delikty**. Mezinárodní zločiny jsou tedy vždy přičítány státu¹³⁸.

Mezinárodní zločiny jsou typickým projevem tzv. systémové kriminality a většinou jsou páchany s využitím struktur státního aparátu¹³⁹.

3.1 Zločiny dle mezinárodního práva obecně

Zločiny dle MP představují základní kámen MP trestního. Skutečnost, že mezinárodní trestní orgány, jakými byly nejprve mezinárodní trestní tribunály *ad hoc* a posléze Mezinárodní trestní soud, stíhají porušení humanitárního MP, je často označována jako proces humanizace mezinárodního systému¹⁴⁰. Zločinů dle MP se mohou dopustit jednotlivci v postavení státního orgánu.

Zločiny dle MP představují porušení nejzávažnějších pravidel kogentní povahy určené k ochraně míru a bezpečnosti ve světě, v jejichž následku vzniká na základě obyčejových norem MP individuální trestní odpovědnost.

Autor Cassese uvádí 4 dimenze nezbytné ke kvalifikaci protiprávního jednání jako zločinu dle MP, které musejí být splněny kumulativně:

- 1) porušení mezinárodního obyčejového práva,
- 2) porušení pravidel, která chrání hodnoty, již jsou považovány za důležité celým mezinárodním společenstvím a tudíž závazné pro všechny státy a jednotlivce,
- 3) existence obecného zájmu na potlačování takových zločinů,
- 4) žádný stát nesmí namítat imunitu pachatele¹⁴¹.

¹³⁷ Viz DAVID, Vladislav, SLADKÝ, Pavel, ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: Linde, 2006. 332 s.

¹³⁸ Viz DAVID, Vladislav. Jednotlivce v mezinárodním právu, zejména se zřetelem na jeho mezinárodní trestní odpovědnost [online]. *Mezinárodní a srovnávací právní revue*, 2003, roč. 3, č. 9. 91 s. [cit. 10. 2. 2014]. Dostupné na <http://iclr.upol.cz/wp-content/uploads/2011/03/09_David_Vladislav-87-110.pdf>.

¹³⁹ Viz CASSESE, Antonio. *Current Problems of International Law: Essays on UN Law and on the Law of Armed Conflict*. Milano: Dott. A. Giuffrè, 1975. 138 s.

¹⁴⁰ Viz MERON, Theodor. *The Humanization of International Law*, Boston: Leiden, 2006. 91-95 s.

¹⁴¹ Viz CASSESE, Antonio. *International Criminal Law*. Oxford: University Press, 2003. 23 – 24 s.

Dle článku 6 Statutu norimberského tribunálu jsou zločiny dle MP **zločiny proti míru, válečné zločiny a zločiny proti lidskosti**¹⁴². Zločiny dle MP bývají ve většině případů páčány masově.

V následující části práce budou popsány jednotlivé zločiny dle MP, a to podle kategorií zločinů dle MP zavedených Mezinárodním trestním soudem. Autorka se tedy zaměří na zločiny proti lidskosti, genocidu, válečné zločiny a zločin agrese.

3.2 Zločiny proti lidskosti

Zločiny proti lidskosti představují protiprávní jednání namířené proti civilnímu obyvatelstvu, které je součástí rozsáhlého nebo systematického útoku. Samotný pojem “zločiny proti lidskosti” (crimes against humanity) byl poprvé použit v souvislosti s masovým vyvražďováním arménského obyvatelstva Osmanskou říší roku 1915. Zločiny proti lidskosti jsou úzce spojené s MP lidských práv¹⁴³. Tato kategorie zločinů, tak jak byla stanovena v čl. 6 písm. c) Statutu Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku, představuje v podstatě rozvedení válečných zločinů. Původně byly odvozovány z mezinárodního obyčejového práva¹⁴⁴. Zločiny proti lidskosti byly zařazeny do Statutu norimberského tribunálu proto, aby bylo možné realizovat stíhání nacistických zločinců také za činy, jichž se dopustili na vlastním obyvatelstvu. S ohledem na státní suverenitu bylo totiž komplikované zasahovat do vnitřních záležitostí státu. Ovšem zločiny proti lidskosti překonaly tento problém s odůvodněním, že se jedná o zločiny směřující proti samé podstatě lidství a vedou k možnému ohrožení všech států na světě, tudíž jsou vyloučeny ze sféry státní suverenity¹⁴⁵.

Zločiny proti lidskosti jsou v článku 6c Statutu Norimberského tribunálu definovány následovně:

“Vražda, vyhlazování, zotročování, deportace a jiné nelidské akty spáchané proti civilnímu obyvatelstvu, před nebo během války, nebo pronásledování z politických, rasových

¹⁴² Viz ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. Praha: Karolinum, 2002. 9 – 16 s.

¹⁴³ Viz BASSIOUNI, Cherif. The Proscribing Function of International Criminal Law in the Process of International Human Rights Protection. *The Yale Journal of World Public Order*. 1982, č. 9. 193 s.

¹⁴⁴ Viz webové stránky United Nations International Crime and Justice Research Institute. International Criminal Law & Practice Training Materials. Crimes Against Humanity. Supporting the Transfer of Knowledge and Materials of War Crimes Cases from the ICTY to National Jurisdictions, funded by the European Union Developed by International Criminal Law Services [online]. 4 s., [cit. 12. 2. 2014]. Dostupné na <http://wcjp.unicri.it/deliverables/docs/Module_7_Crimes_against_humanity.pdf>.

¹⁴⁵ Viz CRYER, Robert a kol. *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*. 2. vydání. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 3 - 4 s.

nebo náboženských důvodů ve spojení s jakýmkoli zločinem v jurisdikci Tribunálu, nehledě na jejich trestnost podle práva země, ve které byly spáchány.”¹⁴⁶

Definice tak obsahovala i tzv. kontextuální prvek, který znamenal, že zločiny proti lidskosti musejí být spáchány před nebo během války.

Ve Statutu Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii je v definici zločinů proti lidskosti uvedeno také vyhlazování, zotročení, deportace a dále rovněž zbavení osobní svobody, mučení a znásilnění. Prvním rozsudkem odsuzujícím za zločiny proti lidskosti znásilněním a zotročením je rozsudek Mezinárodního vojenského tribunálu pro bývalou Jugoslávii ve věci Kunarac¹⁴⁷. Podobně jako u Statutu norimberského tribunálu je i zde kladen důraz na kontextuální prvek. U Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu se jednalo o vnitrostátní konflikt, proto v tomto případě kontextuální prvek logicky vyžadován nebyl a ani nemohl být.

Římský statut Mezinárodního trestního soudu ve svém článku 7 definici zločinů proti lidskosti oproti statutům *ad hoc* tribunálů ještě více rozvádí:

„Pro účely tohoto Statutu se „zločinem proti lidskosti“ rozumí kterýkoli z níže uvedených činů spáchaný v rámci rozsáhlého nebo systematického útoku zaměřeného proti civilnímu obyvatelstvu při vědomí existence takového útoku

- a) vražda;*
- b) vyhlazování;*
- c) zotročování;*
- d) deportace nebo násilný přesun obyvatelstva;*
- e) věznění nebo jiné závažné formy zbavení osobní svobody v rozporu se základními pravidly mezinárodního práva;*
- f) mučení;*
- g) znásilnění, sexuální otroctví, nucená prostituce, nucené těhotenství, nucená sterilizace nebo jiné formy sexuálního násilí srovnatelné závažnosti;*
- h) perzekuce jakékoli identifikovatelné skupiny nebo kolektivu z důvodů politických, rasových, národnostních, etnických, kulturních, či náboženských nebo z důvodu*

¹⁴⁶ *“...murder, extermination, enslavement, deportation and other inhumane acts committed against any civilian population, before or during the war, or persecutions of political, racial or religious grounds in execution of or in connection with any crime within the jurisdiction of the Tribunal, whether or not in violation of the law of the country where perpetrated.”* Agreement for the prosecution and punishment of the major war criminals of the European Axis ze dne 8. 8. 1945.

¹⁴⁷ Viz *Prosecutor v. Kunarac, Kovač and Vuković*. Case No. IT-96-23-A & IT-96-23/1-A ICTY, Appeal Judgement, ze dne 12. 6. 2002.

pohlaví, jak je definováno v odstavci 3, či z jiných důvodů, jež jsou podle mezinárodního práva všeobecně považovány za nepřijatelné, v souvislosti s činy uvedenými v tomto odstavci nebo s jakýmkoli zločinem spadajícím do jurisdikce Soudu;

- i) nedobrovolné zmizení osob;*
- j) zločin apartheidu;*
- k) jiné nelidské činy podobné povahy spočívající v úmyslném způsobení velkých útrap nebo těžké újmy na zdraví či poruchy duševního nebo tělesného zdraví”¹⁴⁸.*

Mezinárodní trestní soud narozdíl od norimberského tribunálu a Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii nevyžaduje u zločinů proti lidskosti spojitost s válečným konfliktem.

3.2.1 Odpovědnost jednotlivců za zločiny proti lidskosti

Co se týká založení trestní odpovědnosti, je u této kategorie zločinů dle MP kromě objektivního prvku, *actus reus*, vždy vyžadován úmysl. Kromě úmyslu spáchat daný “základní” trestný čin spadající pod skutkovou podstatu zločinů proti lidskosti, jakým je mučení, vražda, apod., musí být prokázáno rovněž vědomí obviněného o širším kontextu jeho jednání. Obviněný musí být obeznámen s útokem směřujícím proti civilnímu obyvatelstvu a musí si být vědom toho, že svým činem přispívá k realizaci tohoto útoku¹⁴⁹. Absence tohoto vědomí zakládá toliko trestní odpovědnost za zločin dle vnitrostátního trestního práva. Nutno dodat, že *mens rea* se vztahuje na vědomí souvislosti, nikoliv motiv.

Jedná se zpravidla o čin systematický, nikoliv o izolovaný čin. U zločinů proti lidskosti lze pozorovat spojitost mezi odpovědností státu a odpovědností jednotlivce.

3.3 Genocida

3.3.1 A word is a word is a word

„Není pochyby o tom, že toto je ten nejrozsáhlejší a nejhrůznější zločin, který byl kdy v lidské historii spáchán...”¹⁵⁰ Těmito slovy popisoval tehdejší britský premiér, sir Winston Churchill, masové vraždění nacistickými Němci během druhé světové války během

¹⁴⁸ Viz čl. 7 Římského statutu.

¹⁴⁹ Viz *Prosecutor v. Kunarac, Kovac and Vukovic*. Case No. IT-96-23-A & IT-96-23/1-A ICTY, Appeal Judgement, ze dne 12. 6. 2002.

¹⁵⁰ „...*There is doubt that this is . . . the greatest and most horrible single crime ever committed in the whole history of the world.*“: Slova sira Winstona Churchilla, viz GILBERT, Martin. *Auschwitz and the Allies*. London: Pimlico, 1981. 341 s.

svého rozhovoru o koncentračním táboru v Auschwitz se sirem Anthonym Edenem¹⁵¹ roku 1944¹⁵². Pro zločin, který překonal všechny dosavadní zkušenosti, v té době ještě neexistovalo adekvátní označení, i když genocida, často označovaná také jako „zločin zločinů“ (crime of crimes)¹⁵³, bezesporu provází lidstvo od nepaměti. Ovšem teprve nevídaný rozsah, organizovanost a systematicklost masového zabíjení, které s sebou přinesla druhá světová válka, prováděná s pomocí výtvarných moderní doby, jakými byly zejména nové technologie v oblasti výroby zbraní, donutila mezinárodní společenství k zásadním snahám v oblasti prevence genocidy.

Samotný pojem „genocida“ použil¹⁵⁴ jako první roku 1944¹⁵⁵ polský právník židovského původu, profesor Yaleké univerzity **Raphael Lemkin**¹⁵⁶ (dále jen „Lemkin“) v reakci na události druhé světové války ve své knize *Axis Rule in Occupied Europe* (1944). Kapitola XI této průlomové studie byla nazvána „genocida“¹⁵⁷. Při konstrukci tohoto neologismu přitom vycházel ze spojení řeckého slova „*geno*“ (γένος), označujícího kmen nebo rasu a koncovky „-cide“, odvozené z latinského výrazu pro zabíjení. Slovo bylo odvozeno od jeho původního pojetí barbarství a vandalismu¹⁵⁸. Lemkin přitom definoval význam jím navrženého pojmu „genocida“ jako „*koordinovaný plán složený z odlišných jednání s cílem zničení esenciálních základů života určité národní skupiny, zaměřený*

¹⁵¹ Sir Anthony Eden (1897 – 1977) byl významný britský politik, člen Konservativní strany a premiér. Také po tři funkční období působil jako ministr zahraničí. Viz webové stránky British Government [online]. [cit. 19. 3. 2014]. Dostupné na <<https://www.gov.uk/government/history/past-prime-ministers/anthony-eden>>.

¹⁵² Viz JABLONSKÝ, David. *Churchill: The Great Game and Total War*. 1. vydání. London: Frank Cass & Co. Ltd., 1991. 178 s.

¹⁵³ Toto spojení bylo poprvé použito během Norimberských procesů roku 1945.

¹⁵⁴ Otázkou genocidy se zabývali i mnoho jiných autorů, ačkoliv na vytvoření tohoto neologismu má podíl toliko Lemkin. Leo Kupper představuje utopistický proud teoretiků mezinárodního práva trestního, přičemž jeho práce vychází z představy společnosti prosté genocidy. Viz CUSHMAN, Tom. Is Genocide Preventable? Some Theoretical Considerations. *Journal of Genocide Research*, 2003, roč. 5, č. 4. 526 s.

¹⁵⁵ Koncepci „masového vraždění“ (mass slaughter) však Lemkin navrhl již dříve, a sice roku 1933 v rámci páté Mezinárodní konference Společnosti národů pro unifikaci trestního práva. Viz MARTIN, J. James. *The Man Who Invented Genocide: The Public Career and Consequences of Raphael Lemkin*. New York: Institute for Historical Review, 1984. 19 s.

¹⁵⁶ Raphael Lemkin (1900-1959) žil v Polsku, kde působil jako právník a univerzitní profesor. Kvůli svému židovskému původu byl během německé okupace Polska nucen emigrovat do Spojených států, kde působil jako profesor Yaleké univerzity. Problematika masových vražd a s tím spojené trestní odpovědnosti ho zajímala již jako studenta filologie ve Lvově, kdy byl pobouřen tématem vyvražďování arménského obyvatelstva Turky. Během svých dalších studií, tentokrát na právnické fakultě, se zajímal především o otázku trestní odpovědnosti jednotlivce. Díky studiu filologie a své znalosti mezinárodního práva trestního měl ideální předpoklady k vytvoření nového slova genocida. Viz SCHABAS, William A. *Genocide in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. 24 – 26 s. Podobně také POWER, Samantha. *A Problem from Hell. America and the Age of Genocide*. New York: HarperCollins Publishers, 2002. 31 - 45 s.

¹⁵⁷ Viz TERNON, Yves. *Genocidy XX. století*. Praha: Themis, 1997. 12 s.

¹⁵⁸ Viz POWER, Samantha. *A Problem from Hell. America and the Age of Genocide*. New York: Harper Collins Publishers, 2002. 43 s.

na vyhlazení této skupiny“¹⁵⁹. Takovýto plán bývá rozčleněn do jednotlivých fází, mezi něž spadá *dezintegrace politických a sociálních institucí, kultury, jazyka, národního cítění, náboženství, ekonomické existence, zničení osobní bezpečnosti, svobody, zdraví, důstojnosti a životů jednotlivců*¹⁶⁰, přičemž likvidování osob je přitom prováděno ne kvůli jejich individuálním vlastnostem, nýbrž z důvodu příslušnosti k určité národní skupině.

Lemkin ve své studii zdůrazňuje, že techniky vyhlazování jiných národů nacistickým Německem během druhé světové války¹⁶¹ odůvodněné biologickou nadřazeností germánské rasy si žádají revizi MP, neboť „*tyto techniky představují propracovaný, téměř vědecký systém, rozvinutý na úrovni, jakou nikdy dosud žádný národ nedosáhl...*“¹⁶² a překonávají představy o mezinárodních zločinech upravených Haagskými konvencemi, které se zabývaly limity státní suverenity, ovšem nikoliv zachováním integrity státu¹⁶³.

Zastavme se ještě u zajímavé okolnosti, na niž Lemkin ve své práci upozorňoval: Genocida jako taková totiž může být spáchána i v době míru¹⁶⁴ a má okamžitý škodlivý účinek i na jiné země. Takto Lemkin varoval před obrovskou nebezpečností genocidy a její komplikovanou prevencí. Zároveň Lemkin upozorňoval na národní diferenciaci v Evropě a na rizika, která s sebou přináší. Je zřejmé, že i navzdory principům politického a územního sebeurčení budou v Evropě vždy existovat menšiny žijící na území jiného státu, přičemž tyto minoritní skupiny obyvatelstva budou muset spoléhat na svoji právní ochranu skrze národní ústavy a trestní zákoníky daných států a mezinárodní úmluvy. Na základě historických zkušeností je ovšem možné prohlásit, že ne vždy je takováto prevence dostatečná. Podle Lemkinova názoru lze předejít genocidám menšin jen tehdy, pokud bude vypracován kvalitní mezinárodní trestní zákoník, jehož ustanovení by byla přijata signatářskými státy i na vnitrostátní úrovni¹⁶⁵.

Tyto Lemkinovy návrhy společně s neologismem „genocida“ se staly součástí hnutí za revizi mezinárodního trestního práva, které se zrodilo mezi světovými válkami. A zatímco

¹⁵⁹ A coordinated plan of different actions aiming at the destruction of essential foundations of the life of national groups, with the aim of annihilating the groups themselves." Viz webové stránky United Holocaust Memorial Museum, Washington D. C. [online]. [cit. 13. 2. 2014]. Dostupné na <<http://www.ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10007043>>.

¹⁶⁰ Viz FŇUKAL, Miloš, MATOUŠEK, Jirí. Fenomén genocida. Podoby genocidy, kmenová sounáležitost a idea stavovského státu [online]. *Politický a kulturní čtvrtletník Přítomnost*, podzim 2010. 8 s. [cit. 15. 2. 2014] Dostupné na <http://icdthea.pritomnost.cz/archiv/cz/2010/2010_3.pdf#page=9>.

¹⁶¹ Viz POWER, Samantha, LEMKIN, Raphael. *Axis Rule in Occupied Europe*. Washington D. C.: Lawbook Exchange, 2008. 79 s.

¹⁶² Viz TERNON, Yves. *Genocidy XX. století*. Praha: THEMIS, 1997. 12 s.

¹⁶³ Tamtéž, 13 s.

¹⁶⁴ Téměř vždy je ovšem, dle Lemkinova názoru, genocida spojena s válkou. Viz POWER, Samantha. *A Problem from Hell. America and the Age of Genocide*. New York: HarperCollins Publishers, 2002. 90 s.

¹⁶⁵ Viz TERNON, Yves. *Genocidy XX. století*. Praha: THEMIS, 1997. 12 s.

¹⁶⁵ Tamtéž, 13 s.

Lemkin vytvořil pojem „genocida“, jiní odborníci se přikláněli k označení „zločin proti lidskosti“¹⁶⁶.

Mnozí kritizovali Lemkinovy snahy o přijetí pojmu genocida jako marné a přinejmenším naivní. Lemkin byl totiž přesvědčen, že pokud bude existovat slovo, které se stane součástí běžné slovní zásoby obyvatelstva, bude to mít za následek větší zájem široké veřejnosti, a tudíž bude naděje na intenzivnější prevenci genocidy. Kritici namítali, že samotné užívání neologismu by nezastavilo Hitlerovo počínání a nezabránilo by ani jiným krutým událostem. Užívali přitom často obrat „a word is a word is a word“, tedy „slovo zůstane slovem“¹⁶⁷.

3.3.2 Lemkinův odkaz

Celkem čtyřletá usilovná Lemkinova práce a intenzivní kooperace s OSN¹⁶⁸ nakonec vyústila v **Úmluvu o zabránění a trestání zločinu genocidia** (Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, dále jen „úmluva“), která byla jednohlasně přijata roku 1948 Valným shromážděním OSN jako Rezoluce Valného shromáždění OSN 260. Úmluva definuje genocidu jako zločin podle MP.

Lemkinovy snahy vedly rovněž k myšlence založení Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, dále jen „ICTY“) v roce 1993 a Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu (International Criminal Tribunal for Rwanda, dále jen „ICTR“) v roce 1994, kde byly vyneseny historicky první rozsudky se skutkovou podstatou zločinu genocidy¹⁶⁹.

Je třeba si uvědomit, že Lemkinovo přispění MPV a celé lidské společnosti spočívá zejména v jeho průkopnické snaze o pojmenování a definování fenoménu genocidy, který následně vedl k tendencím o její prevenci po 2. světové válce, označovaným dokonce jako „*genocide studies*“¹⁷⁰. Snahy o zabránění dalším genocidám by nikdy nemohly proběhnout bez tohoto - jak se může zdát nepodstatného a příliš teoretického - pozadí.

¹⁶⁶ Viz TERNON, Yves. *Genocidy XX. století*. Praha: THEMIS, 1997. 14 s.

¹⁶⁷ Viz POWER, Samantha. *A Problem from Hell. America and the Age of Genocide*. New York: HarperCollins Publishers. 2002. 44 s.

¹⁶⁸ Lemkin byl spolu s dalšími dvěma odborníky z oblasti mezinárodního práva trestního, profesorem pařížské univerzity a bývalým soudcem norimberského tribunálu, Henrim Donnedieu de Vabres, a rumunským profesorem a prezidentem Mezinárodní asociace pro trestní zákony, Vespianem Pellym, přizván ke spolupráci na úmluvě přímo s generálním tajemníkem OSN. Jím vyvořený návrh byl přednesen Komisi pro postupný rozvoj a kodifikaci mezinárodního práva, Komisi pro lidská práva a členským státům OSN.

¹⁶⁹ Viz RABINBACH, Anson. Raphael Lemkin's Concept of Genocide, Fifty Years Later the First Conviction Was Handed Down [online]. *IP Journal*, Transatlantic Edition, 2005. 70 s. [cit. 20. 2. 2014]. Dostupné na < >

¹⁷⁰ Viz CUSHMAN, Tom. Is Genocide Preventable? Some Theoretical Considerations. *Journal of Genocide Research*, 2003, roč. 5, č. 4. 523 s.

Autorka v této souvislosti sdílí názor Toma Cushmana, autora článku *“Is Genocide Preventable? Some Theoretical Considerations”*, který se vyjadřuje v tom smyslu, že pojmenování fenoménu genocidy je prvním krůčkem k jeho prevenci¹⁷¹.

Lemkin popsal celkem 8 dimenzí zločinu genocidia: politickou, sociální, kulturní, ekonomickou, biologickou, fyzickou, náboženskou a morální, přičemž každá je směřována proti jinému aspektu dané skupiny obyvatelstva¹⁷². Lemkin si byl vědom toho, že genocida nemusí být nutně provázena agresivními projevy, nýbrž může být namířena i na likvidaci nehmotných základů určité skupiny populace, jakými jsou kultura, náboženství, jazyk, apod. Kulturní genocida je dle názoru autorky stejně tak nebezpečná jako genocida směřující proti fyzické existenci národa, neboť zbavuje danou skupinu její identity, hrdosti a pocitu sounáležitosti a vede k zániku specifických rysů dané populace.

3.3.3 Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia

Ačkoliv masová zabíjení a jiné projevy násilí se táhnou lidskou historií jako červená nit, genocidě, resp. její prevenci, byla věnována pozornost teprve od 50. let minulého století. Ještě v rozsudcích Norimberského tribunálu z roku 1946 se pojem genocidy neobjevuje a soud se omezuje na trestání zločinů proti lidskosti páchaných během války. K institucionalizaci genocidy na mezinárodní úrovni došlo teprve 9. 12. 1948, kdy Valné shromáždění OSN schválilo Úmluvu o zabránění a trestání zločinu genocidia. OSN se k vytvoření smluvních mechanismů zabraňujících páchání masového vyvražďování uchýlilo na základě návrhu Indie, Kuby a Panamy definovat a odsoudit genocidu jako zločin bez ohledu na to, jestli byl spáchán v období války nebo v období míru¹⁷³.

Ještě před přijetím úmluvy, konkrétně 11. 12. 1946, však došlo na půdě Valného shromáždění OSN k vytvoření první „oficiální“ definice genocidy: *„Genocida je upření práva na život celým skupinám lidí, stejně jako je vražda upřením práva individua na život; takové upření otřásá lidským svědomím a působí velké ztráty lidstvu, které takto přichází o kulturní a další přínosy těchto skupin a je v rozporu s mravním zákonem, jakož i s duchem a cíli Organizace spojených národů /.../ Stíhání zločinu genocidy je záležitostí mezinárodního zájmu. V důsledku toho Valné shromáždění potvrzuje, že genocida je zločinem z oblasti*

¹⁷¹ Viz CUSHMAN, Tom. *Is Genocide Preventable? Some Theoretical Considerations*. *Journal of Genocide Research*, 2003, roč. 5, č. 4. 527 s.

¹⁷² Viz NERSESIAN, David. *Rethinking Cultural Genocide under International Law* [online]. Human Right Dialogue: „Cultural Rights“, 2005 [cit. 19. 2. 2014]. Dostupné na <http://www.carnegiecouncil.org/publicationsarchive/dialogue/2_12/section_1/5139.html>.

¹⁷³ Viz FŇUKAL, Miloš, MATOUŠEK, Jirí. Fenomén genocida. Podoby genocidy, kmenová sounáležitost a idea stavovského státu [online]. *Politický a kulturní čtvrtletník Přítomnost*, 2010. 9 s. [cit. 20. 2. 2014]. Dostupné na <http://icdthea.pritomnost.cz/archiv/cz/2010/2010_3.pdf#page=9>.

mezinárodního práva, který civilizovaný svět odsuzuje a za který jeho hlavní původci a jejich spoluviníci, ať už to jsou soukromé osoby, hodnostáři či státníci, musí být potrestány, ať už jednají z důvodů rasových, náboženských, politických či z jiných motivů; vyzývá členské státy, aby podnikly legislativní opatření k předcházení a stíhání tohoto zločinu; doporučuje zorganizovat mezinárodní spolupráci států kvůli rychlejšímu přijetí preventivních opatření proti zločinu genocidy i kvůli usnadnění jeho stíhání, a za tímto účelem pověřuje Hospodářskou a sociální radu, aby podnikla studie nezbytné pro zpracování návrhu úmluvy o zločinu genocidy, který bude předložen Valnému shromáždění na jeho příštím zasedání¹⁷⁴.

Ještě před přijetím úmluvy vznikla mezi členskými státy intenzivní debata o koncepci trestní odpovědnosti za spáchání genocidia. Zatímco USA a Sovětský svaz dávaly přednost individuální trestní odpovědnosti, Velká Británie a Francie se přikláněly k trestání prostřednictvím mezinárodního trestního soudu. Vášnivé debaty vyvolal zejména článek IV, pojednávající o imunitě hlav států. Velká Británie v reakci na toto ustanovení předložila novelu, podle níž by byli trestně odpovědní jak jedinci, tak i státy a státní orgány. Tento návrh však nebyl přijat, neboť ostatní země odmítaly koncepci, podle níž by za genocidu mohl být odpovědný stát jako celek. Venezuela navíc prosazovala myšlenku, že v případě spáchání genocidy státem by mělo být potrestání realizováno reparací, s čímž se však neztotožňovaly USA s poukazem, že placení reparací spadá do jiné oblasti práva¹⁷⁵.

Dne 11. 12. 1948 byly poté OSN potvrzeny norimberské principy coby vyústění závěrů norimberského tribunálu. V tehdejší definici genocidy zakotvené v usnesení číslo 96 byly ve výčtu ohrožených skupin uvedeny vedle skupin rasových a náboženských také skupiny politické, které byly na naléhání Sovětského svazu posléze z výčtu úmluvy vyloučeny¹⁷⁶.

V prvním článku úmluvy se smluvní státy zavazují, že „**genocidium, ať spáchané v míru nebo za války, je zločinem podle mezinárodního práva a zavazují se proto zabraňovatí mu a trestati jej**“¹⁷⁷. Státy se tedy zavazují k trestání genocidy, ačkoliv není přesně specifikováno, jak bude trestání realizováno. Samotná genocida je v následujícím článku úmluvy definována jako *kterýkoli z níže uvedených činů, spáchaných v úmyslu zničit*

¹⁷⁴ Viz WHITAKER, Ben. *Revised and Updated Report on the Question of the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*. Zpráva Subkomise pro boj proti diskriminačním opatřením a na ochranu menšin Komise pro lidská práva Hospodářské a sociální rady OSN z 2. 7. 1985 (E/CN. 4/Sub. 2/1985).

¹⁷⁵ Viz SCHABAS, William A. *Genocide in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. 418 - 421 s.

¹⁷⁶ Viz WEITZ, Eric D. *A Century of Genocide: Utopias of Race and Nation*. Princeton: Princeton University Press. 2003. 9 s.

¹⁷⁷ Viz Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia [online], článek I. 8. prosince 1948 [cit. 10. 3.2014]. Dostupné na <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-genocida.pdf>>.

úplně nebo částečně některou národní, ethnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu jako takovou:

- a) usmrcení příslušníků takové skupiny;*
- b) způsobení těžkých tělesných ublížení nebo duševních poruch členům takové skupiny;*
- c) úmyslné uvedení kterékoli skupiny do takových životních podmínek, které mají přivodit její úplné nebo částečné fyzické zničení;*
- d) opatření směřující k tomu, aby se v takové skupině bránilo rození dětí;*
- e) násilné převádění dětí z jedné skupiny do jiné¹⁷⁸.*

Z této definice vyplývá rozdíl mezi genocidou a jinými zločiny, v první řadě zločiny proti lidskosti. Ačkoliv původně zamýšlelo mezinárodní společenství oba zločiny propojit, nakonec byly zločiny proti lidskosti a genocida uznány jako dva podobné, ne však totožné zločiny podle mezinárodního práva. Zásadní rozdíl mezi těmito obviněními přitom spočívá v jeho pohnutce. To znamená, že pokud je pachatel při spáchání násilného činu motivován důvody náboženskými, etnickými nebo z důvodu politického přesvědčení oběti, ale bez dalšího záměru, jedná se o zločin proti lidskosti. Sleduje-li však pachatel cíl částečného nebo úplného zničení určité národní, rasové, etnické nebo náboženské skupiny, potom se dopouští trestného činu genocidia. Genocida je závažnějším trestným činem podle MP, neboť je páchána s předem stanoveným jasným a pevným úmyslem¹⁷⁹. Zločin proti lidskosti navíc nepředpokládá zaměření proti celé skupině obyvatelstva a může směřovat i proti jednotlivcům. Pro úplnost dodejme, že genocida nemůže být ani válečným zločinem, neboť nic nebrání jejímu spáchání i v době míru.

Třetí článek úmluvy taxativně vyjmenovává činy, které spadají pod skutkovou podstatu zločinu genocidia:

- a) genocidium;*
- b) spolčení k spáchání genocidia;*
- c) přímé a veřejné podněcování k spáchání genocidia;*
- d) pokus spáchání genocidia;*
- e) účastenství na genocidii¹⁸⁰.*

¹⁷⁸ Viz Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia [online], článek II. 8. prosince 1948 [cit. 11. 3. 2014]. Dostupné na <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-genocida.pdf>>.

¹⁷⁹ Viz TERNON, Yves. *Genocidy XX. století*. Praha: Thermis, 1997. 88 s.

¹⁸⁰ Viz Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia [online], článek III. 8. prosince 1948 [cit. 10. 3. 2014]. Dostupné na <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-genocida.pdf>>.

Nutno dodat, že v původním návrhu obsahoval článek III také etnické čistky, což nebylo schváleno. Autorka považuje tento článek za problematický v tom smyslu, že toto taxativní vymezení s sebou nese riziko opomenutí určitých skutkových podstat, anebo na druhou stranu příliš široké pojetí pojmu genocidy.

Navazující článek IV upravuje trestní odpovědnost za spáchání zločinů vymezených článkem III, přičemž tyto osoby *podléhají trestu bez ohledu na to, jde-li o ústavně odpovědné vládní činitele, veřejné úředníky nebo osoby soukromé*¹⁸¹. Tento článek je nesmírně důležitý pro účely této rigorózní práce, neboť zakotvuje na mezinárodně právní úrovni trestní odpovědnost jednotlivců. Následující článek zakotvuje povinnost smluvních stran provést nutná zákonodárná opatření k zajištění účinnosti úmluvy, včetně stanovení účinných trestů pachatelům trestných činů vyjmenovaných ve článku III. *Článek IV zamítá doktrínu státního aktu, podle něhož lze přičítat odpovědnost za činy spáchané státními orgány pouze státu samotnému*¹⁸². Na základě této doktríny by pro fyzické osoby platila beztrestnost, čímž by bylo zamezeno možnosti potrestat konkrétní viníky zločinu genocidia.

Článek VI zakotvuje v souladu s principem teritoriality, že trestné činy uvedené v článku III budou souzeny na území toho státu, kde byly spáchány. Toto pojetí vychází zřejmě z premisy, že většina genocidních událostí byla spáchána na území téhož státu, v němž také pachatelé žijí. Další přípustnou variantou je soudní řízení před mezinárodním trestným soudem, příslušným pro ty smluvní strany, které uznaly jeho pravomoc. Mezinárodní trestní soud v Haagu tehdy ještě neexistoval, ale idea nezávislého nadnárodního soudního orgánu ve věcech mezinárodního práva trestního je zde zřejmá.

Následující článek zakotvuje pravidla pro vydávání pachatelů zločinu genocidia, přičemž genocidu a ostatní činy vyjmenované v článku III nelze dle dikce tohoto článku považovat za politické zločiny. Smluvní strany jsou v souladu se svými právními řády povinny vydávat provinilce jiným státům. Kamenem úrazu je zde právě možnost, že v rámci vnitrostátní právní úpravy v určitých zemích vydávání zločinců povoleno není, což by mohlo vést pachatele k úniku do jedné z takovýchto zemí. Jediným řešením by potom mohlo být odvolání se na princip tzv. univerzálního stíhání¹⁸³.

Zajímavý je také článek VIII, podle něhož může každá smluvní strana požádat příslušný orgán OSN k provedení všech opatření nutných k zabránění a potlačení páchaní genocidy nebo jiného činu vyjmenovaného v článku III.

¹⁸¹ Viz Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia [online], článek IV. 8. prosince 1948 [cit. 10. 3. 2014]. Dostupné na <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-genocida.pdf>>.

¹⁸² Viz TERNON, Yves. *Genocidy XX. století*. Praha: THEMIS, 1997. 39 s.

¹⁸³ Tamtéž, 41 s.

Další články úmluvy stanoví, že případné spory mezi smluvními stranami ohledně výkladu, provádění nebo plnění úmluvy je příslušný řešit Mezinárodní soudní dvůr (viz čl. IX).

Co se týká **významu** úmluvy, jedná se zřejmě o zlomovou mezinárodní smlouvu v oblasti mezinárodního práva trestního, neboť zakotvuje MTO mezinárodních organizací a stejně tak i jednotlivce¹⁸⁴, jak vyplývá z čl. IV úmluvy a také z článků VI¹⁸⁵ a VII¹⁸⁶ ICTY¹⁸⁷.

Úmluvu dosud podepsalo a ratifikovalo 145 států, nejnovějším přístupujícím státem byla Palestina, jež Úmluvu ratifikovala teprve 2. 4. 2014. Československo úmluvu ratifikovalo 21. 12. 1950 a po jeho rozpadu se úmluva stala roku 1993 součástí ústavního pořádku České republiky.

Ačkoliv bylo sepsání úmluvy jistě významným krokem k prevenci genocidy, je nutné poukázat na několik problémů. Jednak, jak již vyplývá ze samotného označení „úmluva“, neplynou z případného nedodržení jejích zásad signatářským státům žádné sankce. Dalším nedostatkem je vágnost mnohých pojmů, kupříkladu „částečné zničení“. K nerozumění při výkladu dochází také z důvodu dvojího výčtu obětí a aktů v článku I a II¹⁸⁸.

Úmluva také neřešila otázku nepromlčitelnosti. Touto problematikou se zabývala Komise OSN pro lidská práva v 60. letech, kdy byly některé závažné trestné činy zbaveny promlčitelnosti. Problém nevyřešené nepromlčitelnosti genocidy byl odstraněn roku 1968 s přijetím Úmluvy o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti, podle jejíhož článku I odstavec b) má genocida individuální postavení a je nepromlčitelná¹⁸⁹.

Úmluvu je pravděpodobně z výše nastíněných důvodů možné vnímat jen jako jakýsi morální závazek států, které k ní přistoupily, i když z praxe jasně vyplývá, že od jejího vstupu v platnost docházelo k dalším genocidám. Autor knihy *Genocidy XX. století*, Yves Ternon, dokonce v této souvislosti vyjadřuje názor, že úmluva zůstala pouhým cárem papíru. S tímto postojem se však autorka neztotožňuje, neboť považuje jakékoliv snahy o zabránění genocidy za přínosné, a to i přes existenci problému vynutitelnosti norem MPV.

¹⁸⁴ Viz vysvětlení pojmu „genocide“ na webových stránkách Cornell University Law School [online], Legal Information Institute [cit. 14. 3. 2014]. Dostupné na <<http://www.law.cornell.edu/wex/genocide>>.

¹⁸⁵ Viz čl. 6 Statutu ICTY [online]. [cit. 14. 3. 2014]. Dostupné na <http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf>.

¹⁸⁶ Viz čl. 7 Statutu ICTY [online]. [cit. 15. 3. 2014]. Dostupné na <http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf>.

¹⁸⁷ Viz čl. 6 Statutu ICTY [online]. [cit. 18. 3. 2014]. Dostupné na <http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf>.

¹⁸⁸ Viz TERNON, Yves. *Genocidy XX. století*. Praha: THEMIS, 1997. 34 - 38 s.

¹⁸⁹ Tamtéž, 43 s.

3.3.4 Kulturní genocida v Tibetu

Případ kulturní genocidy v Tibetu je ilustrativním příkladem nedostatečného zájmu mezinárodního společenství o potrestání jednotlivců odpovědných za tento zločin, a to i přes existenci Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia z roku 1948. Masové vraždění v Tibetu v padesátých a šedesátých letech minulého století bylo jedním z prvních případů, kdy měla být zmíněná úmluva aplikována, což se ovšem nestalo. Ačkoliv úmluva nezakotvuje zločin kulturní genocidy, zakazuje genocidu fyzickou a biologickou, jejíž znaky byly bezesporu v tomto případě naplněny¹⁹⁰.

I přes existenci důvodných obav, že v Tibetu po jeho obsazení čínskými vojsky roku 1950 dochází k porušování lidských práv, byla situace neúměrně dlouhou dobu ze strany mezinárodního společenství ignorována. Teprve v letech 1959 a 1960 vypracovala mezinárodní nezávislá komise právníků z pověření OSN zprávu popisující situaci v Tibetu, která potvrdila podezření o porušování lidských práv. Reakcí OSN poté bylo vydání tří rezolucí¹⁹¹, jež ovšem neobsahovaly hrozbu sankcí a nevedly k viditelným výsledkům. V rezoluci Valného shromáždění OSN 1353/1959 bylo vysloveno vážné znepokojení ohledně zpráv popisujících dění v Tibetu, včetně oficiálních prohlášení jeho svatosti Dalajlámy v tom smyslu, že tibetskému národu byla násilně odebrána základní lidská práva a svobody a zároveň poukázáno na Chartu OSN a na Všeobecnou deklaraci lidských práv, jejichž dodržování je nezbytné pro budování mírumilovného světového pořádku založeného na ideje právního státu.

Čína obecně na výtky vůči porušování závazků plynoucích z MS na poli ochrany lidských práv často argumentuje tím, že není signatářem těchto smluv, a nemusí se tedy řídit povinnostmi z nich vyplývajícími. Čínská ústava navíc nezakotvuje respektování MS¹⁹². Tato argumentace je ovšem z hlediska zásad MPV nedostatečná, neboť lidská práva představují výjimku z pravidla, že právní úprava povinností stanovených MP je na vnitrostátní úrovni autonomní záležitostí daného státu.

Čína dosud vyvraždila v Tibetu více než pětinu tamní populace a při jakýchkoliv projevech nesouhlasu se čínská vláda nezdráhá dalšího násilí. Čínskou odpovědí na protesty neozbrojených Tibetánů jsou fingované soudní procesy, fyzické mučení, nepřiměřeně přísné

¹⁹⁰ Viz NERSESSIAN, David. *Rethinking Cultural Genocide under International Law. Human Right Dialogue: „Cultural Rights“* [online]. 22. 4. 2005 [cit. 25. 4. 2014]. Dostupné na <http://www.carnegiecouncil.org/publications/archive/dialogue/2_12/section_1/5139.html>.

¹⁹¹ Jednalo se o rezoluce Valného shromáždění OSN č. 1353/1959, 1723/1961, 2079/1965.

¹⁹² Viz GUO, Sanzhuan. *Implementation of Human Rights Treaties by Chinese Courts: Problems and Prospects* [online]. *Oxford Journals*. 25. 6. 2008 [cit. 27. 4. 2014]. Dostupné na <<http://chinesejil.oxfordjournals.org/content/8/1/161.full>>.

tresty odnětí svobody, masové deportace a vraždění¹⁹³. Kromě toho dochází k násilné kolonizaci Tibetu čínskými přistěhovalci, k systematickému ničení tisícileté buddhistické kultury¹⁹⁴ včetně tradičního nomádského způsobu života, marginalizace tibetského jazyka a potlačování tibetského tantrického buddhismu.

Samotný pojem „kulturní genocidy“ není zatím kodifikován v žádné z MS, ačkoliv o kulturní genocidě se zmiňoval už její teoretický průkopník, Lemkin. V současném MPV lze pojem „kulturní genocidy“ vnímat jako subsidiární k obecnému pojmu „genocida“. Podle názoru autorky je ovšem nezbytné, aby se mezinárodní společenství do budoucna zabývalo přímo i nebezpečím kulturní genocidy, přičemž Tibet by nám měl být dostatečným ponaučením a varováním. Kulturní genocida by měla být kodifikována jako zločin dle MP a předně by měla být koncipována legální definice pojmu, přičemž by se měl klást důraz na jeho dostatečnou univerzálnost. Kulturní genocida by zároveň neměla být definována příliš vágním způsobem, aby nedošlo k její dezinterpretaci. Autorka se domnívá, že nejlepším řešením by bylo přijetí další rezoluce OSN coby navazující právní úpravy k Úmluvě o zabránění a trestání genocidy, v níž by byla jak zakotvena legální definice kulturní genocidy, tak její specifické znaky odlišující ji od genocidy v obecném smyslu.

Nutno ovšem dodat, že ke kulturní genocidě došlo i v jiných částech světa, namátkou uvedme stále probíhající kulturní genocidu vůči kurdskému národu¹⁹⁵. Kulturní genocida byla zmíněna také v případě fyzické likvidace bosenských muslimů v případě konfliktu na území bývalé Jugoslávie, jímž se zabýval ICTY. Konkrétně se jednalo o případ obžalovaného srbského generála Radislava Krstiče. V rozsudku¹⁹⁶ je mimo jiné uvedeno, že je třeba rozlišovat mezi zločiny genocidy, jejíž znaky jsou fyzické a biologické, a mezi genocidními úmysly, které nemusejí být nutně provázeny fyzickou destrukcí¹⁹⁷.

3.3.5 Odpovědnost jednotlivce za genocidu

Jak již bylo uvedeno, genocida představuje zvláštní kategorii zločinů dle MP, která se vydělila od zločinů proti lidskosti. Důvodem pro konstituování zločinu genocidy coby samostatné kategorie zločinů dle MP je mimořádná závažnost tohoto činu.

¹⁹³ K masovým deportacím a vražděním došlo zejména v agrární provincii Kcham-pa. Viz TERNON, Yves. *Genocidy XX. století*. Praha: THEMIS, 1997. 243 s.

¹⁹⁴ Dosud bylo zničeno více než 6000 buddhistických klášterů na území Tibetu. Viz webové stránky Tibet Society zaměřující se na podporu Tibetu [online]. [cit. 1. 5. 2014]. Dostupné na <<http://www.tibetsociety.com/content/view/20/31/>>.

¹⁹⁵ Kurdové představují nejpočetnější národ bez vlastního státního zřízení. V současné době žije populace přibližně 25. 000.000 lidí kurdské národnosti zejména v Turecku, Sýrii, Íránu, Iráku a Rusku.

¹⁹⁶ Viz *Prosecutor v. Krstić*. Case No. IT-98-33-T ICTY, ze dne 2. 8. 2001.

¹⁹⁷ Viz SCHABAS, William A. *The UN International criminal tribunals: the former Yugoslavia, Rwanda and Sierra Leone*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 166 s.

K přijetí úmluvy vedla koncepce zločinů proti lidskosti, konstituovaná v rámci norimberského tribunálu¹⁹⁸.

Zvláštní genocidní úmysl představuje součást primárních norem adresovaných státu i jednotlivci¹⁹⁹. Pro prokázání je podstatná subjektivní složka tohoto zločinu, tedy zavinění.

Článek II úmluvy zakotvuje dva základní prvky, a sice samotný akt (actus reus) spáchání genocidy a úmysl (mens rea) směřující ke genocidnímu jednání. Specifická skutková podstata genocidia směřující k vyhlazení určité skupiny přitom představuje mezinárodní dimenzi tohoto zločinu²⁰⁰.

Teorie u genocidy zčásti toleruje nižší stupeň zavinění²⁰¹. Odborná veřejnost, která se přiklání k této koncepci, dokonce požaduje, aby zavinění bylo uznáno i v případech, kdy pachatel svým jednáním vědomě a úmyslně podporuje genocidní akce. V praxi je ovšem vyžadován vyšší stupeň zavinění, tedy **zvláštní úmysl pachatele** (*dolus specialis*), jak je zřejmé i z rozsudku ICTY ve věci generála Krstiče²⁰².

U genocidy je typické rozlišení na **úmysl kolektivní** a **úmysl individuální**. Kolektivní úmysl přitom souvisí s genocidní politikou a individuální úmysl znamená vědomí celkového kontextu.

Prokázání zvláštního úmyslu u jednotlivce v praxi ani v teorii nenaráží na závažnější obtíže, poněkud komplikovanější se ovšem jeví otázka prokázání zvláštního úmyslu u státu, jenž koneckonců není ničím jiným, než abstraktní entitou. Jak již bylo výše naznačeno, otázka trestní odpovědnosti státu je spojena s jednáním státních orgánů, které je státu přiřitatelné. Toto představuje první možnost řešení trestní odpovědnosti státu, jenž se však v praxi neobejde bez problémů. Jako druhá varianta se poté nabízí odvození zavinění z objektivní politiky státu.

Ad hoc tribunály řeší otázku zavinění u genocidy s ohledem na 4 prvky:

- *rozsahem způsobené škody,*
- *existencí genocidního plánu či politiky,*

¹⁹⁸ Viz BROWNLIE, Ian. *Principles of Public International Law*. 4. vydání. New York: Oxford University Press, 1990. 562 s.

¹⁹⁹ Viz *Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro*. ICJ 2, ze dne 26. 2. 2007, § 186-89.

²⁰⁰ Viz GAETA, Paola. *The UN Convention on Genocide. A Commentary*. Oxford Commentaries on International Law. Oxford University Press. New York: 2009. 89 s.

²⁰¹ Viz GREENAWALT, Alexander. Rethinking genocidal intent: the case for a knowledge-based interpretation. *Columbia law review*. 1999, roč. 8, č. 99. 2259 - 2294 s.

²⁰² „...Convictions for genocide can be entered only where that intent has been unequivocally established...”. Viz *Prosecutor v. Krstic*. Case No. IT-98-33-T ICTY, ze dne 2. 8. 2001, § 134.

- *pácháním anebo opakováním jiných protiprávních aktů, jež jsou součástí stejného vzorce chování či rozsáhlých násilností,*
- *projevy obviněného²⁰³.*

3.4 Válečné zločiny

Válečné zločiny představují závažné porušení norem humanitárního práva a jsou zakotveny jako zločin dle MP v čl. 8 Římského statutu. Válečné zločiny jsou přitom společně se zločiny proti lidskosti velice úzce napojeny na pravidla humanitárního MP, která se ne vždy jeví zcela jednoznačně²⁰⁴. Jedním z nejožehavějších problémů je právní povaha zločinů dle MP spáchaných jednotlivci, které jsou považovány za nejhrubší narušení mezinárodního humanitárního práva²⁰⁵.

Válečné zločiny byly kodifikovány v Haagské úmluvě o zákonech a obyčejích války pozemní z roku 1899 a v Ženevských úmluvách o zacházení s válečnými zajatci z roku 1929 a o ochraně civilních osob za války z roku 1949.

Válečné zločiny mohou být páčány v rámci vnitrostátních i mezinárodních konfliktů. Podstatným prvkem, který odlišuje běžnou kriminalitu od válečných zločinů, je ozbrojený konflikt, jenž představuje tzv. *war nexus*.

V čl. 8 Římského statutu Mezinárodního trestního soudu jsou pod válečné zločiny zařazena **závažná porušení Ženevských úmluv z roku 1949** (mimo jiné úmyslné zabití, mučení, úmyslné způsobení velkého utrpení, rozsáhlé ničení a přivlastňování majetku, atd.), dále **jiné případy závažného porušení zákonů a obyčejů platných v mezinárodních ozbrojených konfliktech, vážná porušení čl. 3 společného čtyřem Ženevským úmluvám z roku 1949** (útoky proti osobám, které se aktivně neúčastní nepřátelských akcí, včetně komendantů, kteří složili zbraně) a **ostatní závažná porušení zákonů a obyčejů platných v ozbrojených konfliktech jiné než mezinárodní povahy**. Zmíněný článek Římského statutu zdůrazňuje kontextuální prvek válečných zločinů. Za povšimnutí stojí také struktura tohoto článku, která je založena na rozlišení válečných zločinů spáchaných v mezinárodním ozbrojeném konfliktu a v rámci občanské války. Statut tedy umožňuje postih zločinů páchaných na vnitrostátní úrovni, jsou-li součástí plánu nebo dochází-li k nim v rozsáhlé

²⁰³ Viz *Prosecutor v. Brdanin*. Case No. IT-99-36-A ICTY, ze dne 3. 4. 2007, § 971.

²⁰⁴ Viz GREPPI, Edoardo. The Evolution of Individual Criminal Responsibility under International Law [online]. *International Review of the Red Cross*, č. 835, 30. 09. 1999 [cit. 24. 5. 2014]. Dostupné na <<http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jq2x.htm>>.

²⁰⁵ Viz FRANCIONI, Francesco. *Crimini internazionali. Digesto delle discipline pubblicistiche*. Turín: UTET, 1989, č. IV. 464 s.

miře. Statutem tak bylo poprvé kvalifikováno porušení humanitárních pravidel v rámci vnitřního ozbrojeného konfliktu jako zločin dle MP²⁰⁶.

3.4.1 Odpovědnost jednotlivce za válečné zločiny

K založení MTO za válečný zločin je vyžadován prvek objektivní a v některých případech i prvek subjektivní, předvídaný konkrétním ustanovením (*dolus rectus*, *dolus eventualis*, *culpa gravis*). Obecně však primární normy prokázání psychické složky nepožadují.

Co se týká odpovědnosti jednotlivce za válečné zločiny, obvykle není vyžadováno prokázání psychické složky. Existují však výjimky, jakou je například skutková podstata šíření teroru, spadající do kategorie válečných zločinů. ICTY totiž judikoval, že tento zločin vyžaduje, aby násilné činy tvořící objektivní stránku skutkové podstaty byly vedeny se zvláštním úmyslem šířit teror mezi civilním obyvatelstvem²⁰⁷.

3.5 Agrese

Zločin agrese (crime of aggression) je zločinem dle MP podle čl. 5 § 1 písm. d) Římského statutu Mezinárodního trestního soudu²⁰⁸, a souvisí se zákazem použití síly, zakotveném v čl. 2 odst. 4 Charty²⁰⁹. Samotný pojem agrese patří mezi nejdůležitější pojmy MP trestního a bývá často chybně zaměňován s výrazy „ozbrojený útok“²¹⁰ a „použití síly“²¹¹.

Agresi upravovaly mnohé mírové smlouvy²¹² již v 19. století a na počátku století 20., které ji označovaly za nežádoucí chování, avšak legální definice²¹³ agrese, resp. agresora²¹⁴, byla poprvé zavedena Úmluvou o definici agrese (Convention on the Definition of Aggression) z roku 1933. Jak je zřejmé z úvodního textu úmluvy, primárním cílem bylo v zájmu mezinárodní bezpečnosti nalézt *natolik konkrétní definici agrese, aby bylo předcházeno jakýmkoliv záminkám, podle nichž by mohlo být takovéto jednání*

²⁰⁶ Viz ŠTURMA, Pavel. Definice zločinů a další hmotněprávní aspekty v Římském statutu Mezinárodního trestního soudu. *Trestněprávní revue*, 2002, roč. 1, č. 2. 46 – 47 s.

²⁰⁷ Viz *Prosecutor v. Galić*. Case No. IT-98-29-A ICTY, ze dne 30. 11. 2006, § 104.

²⁰⁸ Nutno dodat, že Mezinárodní trestní soud zavedl zločin agrese jako první z mezinárodních trestních institucí. Statuty mezinárodních trestních tribunálů *ad hoc* tento zločin ještě výslovně neupravovaly.

²⁰⁹ Výjimkou z tohoto principu je výše popsáný akt sebeobrany.

²¹⁰ Použití síly v užším smyslu. Viz čl. 51 Charty.

²¹¹ Použití síly obecně. Zakázáno čl. 2 odst. 4 Charty.

²¹² Agrese je upravena v Paktu Společnosti národů, Návrhu smlouvy o vzájemné pomoci, Ženevském protokolu o pokojném řešení sporů, v Briand-Kalloggově paktu a ve Versaillské smlouvě.

²¹³ Pojem „agrese“ je užíván i v běžném jazyce, jeho význam v právním smyslu je však mnohem užší.

²¹⁴ Agresorem rozumíme v této souvislosti stát, který se dopouští zločinu agrese.

ospravedlňováno.²¹⁵ Agrese je zde popsána enumerativním výčtem činů, jejichž spácháním se stát stává agresorem. Agresorem byl v čl. 2 této úmluvy označen stát, který jako první podnikne akce vedoucí k vyhlášení války; napadne území jiného státu ozbrojenými silami; zaútočí na pozemní, námořní nebo letecké jednotky; podnikne námořní blokádu pobřeží nebo přístavů jiného státu; bude opatřovat a zásobovat ozbrojené jednotky na svém území, které napadly území jiného státu, nebo odmítne či bude ignorovat žádosti napadeného státu o přijetí všech opatření na svém území vedoucí ke zbavení ozbrojených jednotek veškeré podpory nebo ochrany²¹⁶. K úmluvě přistoupilo toliko 9 států, a neměla tedy univerzální význam. Nicméně z hlediska MP trestního je význam této úmluvy nezanedbatelný.

Pro vnímání agrese byl důležitý rovněž norimberský tribunál, v jehož rámci byly na úrovni MP provedeny cílené snahy o normativní zakotvení tohoto zločinu. V rozsudcích se neobjevoval přímo pojem „agrese“, nýbrž označení „útočná, agresivní válka“ a byl zařazen mezi mezinárodní zločiny, konkrétně mezi zločiny proti lidskosti²¹⁷. Norimberský tribunál vedl ke konstituování mezinárodní trestní odpovědnosti jednotlivce za trestný čin agrese.

Roku 1974 následovala rezoluce Valného shromáždění OSN 3314, jejíž definice agrese zní následovně: *Použití ozbrojené síly státu proti svrchovanosti, územní nedotknutelnosti nebo politické nezávislosti druhého státu nebo k jakémukoli jinému účelu neslučitelnému s Chartou OSN*²¹⁸. Tato obecná definice je následována taxativním výčet jednotlivých agresivních jednání v čl. 3²¹⁹.

3.5.1 Odpovědnost jednotlivce za zločin agrese

Zločin agrese je spojen zejména s trestní odpovědností státu, zatímco k založení trestní odpovědnosti jednotlivce se předpokládá dokonání akt agrese státem. Lze tedy říci, že odpovědnost státu za zločin agrese vyvstává *ab initio* bez ohledu na trestní odpovědnost jednotlivce.

U posuzování trestní odpovědnosti za zločin agrese je zřejmý rozkol mezi rozhodovací praxí mezinárodních trestních soudů. Zatímco ze Statutu Mezinárodního trestního soudu

²¹⁵ Viz Convention for the Definition of Aggression, ze dne 3. 7. 1933 [online]. [cit. 3. 6. 2014]. Originální znění dostupné na <<http://www.ijl.org/courses/documents/ConventionontheDefinitionofAggression.pdf>>.

²¹⁶ Tamtéž.

²¹⁷ Viz DINSTEIN, Yoram. *Law, Aggression and Self-Defence*. 4. vydání. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. 120 s.

²¹⁸ Viz rezoluce Valného shromáždění OSN o definici agrese ze dne 14. prosince 1974, dok. OSN A/RES/3314/XXIX, definice agrese uveřejněná na webových stránkách Ministerstva vnitra České republiky. 2014 [online]. [cit. 4. 6. 2014]. Dostupné na <<http://www.mvcr.cz/clanek/agrese.aspx>>.

²¹⁹ Viz rezoluce Valného shromáždění OSN 3314 (XXIX), definice agrese [online]. [cit. 7. 6. 2014]. Originální znění dostupné na <<http://jurist.law.pitt.edu/3314.htm>>.

vyplývá u prokázání zavinění požadavek na přítomnosti obou složek, tedy *actus reus* i *mens rea*, naopak MSD se spokojí toliko s objektivní povahou zavinění²²⁰.

²²⁰ Toto vyplývá z rozhodnutí MSD v kauze Nikaragua proti Spojeným státům americkým, Ozbrojených aktivit na území Konga a posudku ve věci Právních následků stavby zdi na okupovaném palestinském území.

4 Trestání jednotlivců v mezinárodním právu

Mezinárodně právní úprava trestání zločinců navázala na regulaci ozbrojeného konfliktu a další pravidla humanitárního charakteru. Porušení pravidel kogentního charakteru vyvolává nejen MTO státu, nýbrž i přímo mezinárodní trestní odpovědnost jednotlivců zodpovědných za zločiny dle MP. Trestní stíhání jednotlivců může být přitom realizováno státem jednotlivě nebo celým mezinárodní společenstvím koordinovaně²²¹.

Charta OSN uvádí mezi možnostmi mírového řešení konfliktů také soudní rozhodnutí²²². Mechanismus urovnávání sporů skrze formální řízení představuje **mezinárodní soudnictví**. Jeho počátky²²³ se datují až do roku 1794, kdy došlo k uzavření tzv. smlouvy z Jay mezi Velkou Británií a Spojenými státy²²⁴. Mezinárodní trestní soudnictví je spojeno s obdobím těsně po 2. světové válce, kdy byly poprvé v historii zřízeny mezinárodní trestní tribunály, jejichž činnost byla podnětem ke zřízení Mezinárodního trestního soudu.

4.1 Komise OSN pro mezinárodní právo

Komise OSN pro mezinárodní právo (International Law Commission, dále jen “komise”) představuje hlavní kodifikační orgán OSN²²⁵. Byla založena Valným shromážděním 21. 11. 1947 a její činnost je upravena statutem. Původně měla komise jen 15 členů, ale jejich počet byl navýšen na 21. V Komisi zasedají národní odborníci v oblasti mezinárodního práva, jejichž působnost v Komisi je stanovena na období 5 let²²⁶.

Komise výrazně napomohla ke konstituování Mezinárodního trestního soudu, a sice vytvořením jeho Statutu (**Římský statut**, dále jen “ŘS”). Kromě toho také včlenila **norimberské principy** mezi obyčejné MP, k čemuž došlo rezolucí Valného shromáždění 95 (1) (1946). Pro účely této rigorózní práce se však nyní zaměříme na jiný dokument, který byl Komisí vypracováván ve stejnou dobu jako ŘS, a to na **Kodex zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva** (dále jen “kodex”). Kodex měl představovat jakousi komplexní materii

²²¹ Viz ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 777 – 779 s.

²²² Viz čl. 33 odst. 1 Charty OSN.

²²³ První pokusy o vytvoření mezinárodních soudních institucí však lze vysledovat až do středověku. Viz SCHWARZENBERGER, Georg. *International Law As Applied By International Courts and Tribunals: The Law of Armed Conflict*. London: Stevens & Sons Ltd., 1968. 463 s.

²²⁴ Viz HERDEGEN, Matthias. *Völkerrecht. Grundrisse des Rechts*. 9. vydání. München: C. H. Beck, 2010. 460 s.

²²⁵ Viz DAVID, Vladislav. *Jednotlivec v mezinárodním právu, zejména se zřetelem na jeho mezinárodní trestní odpovědnost*. *Mezinárodní a srovnávací právní revue*, 2003, roč. 3, č. 9. 94 s.

²²⁶ Viz Everyman's United Nations. *The Structure, Functions and Work of the Organization and Its Related Agencies During the Years 1945-1958*. United Nations Office of Public Information. New York: 1959. 6. vydání. 408 s.

upravující stíhání zločinů dle MP a měl koexistovat společně s ŘS, přičemž Kodex by upravoval obecné právní principy na úseku zločinů dle MP, zatímco ŘS by těmto pravidlům poskytoval procedurální rámec.

Kodex, jenž byl po mnohých úpravách schválen roku 1996, zakotvuje dělení skutkových podstat na zločiny proti míru (zločin agrese), zločiny proti lidskosti a válečné zločiny, doplněné o zločin genocidy a zločiny proti pracovníkům OSN a přidruženému personálu²²⁷. Lze tedy říci, že se jedná o dělení klasické, novinkou jsou toliko poslední dva zločiny.

Problémem je nicméně skutečnost, že Kodex se stal na ŘS nezávislý a původně zamýšlená provázanost dokumentů není možná. Navíc se dokumenty v mnohém rozcházejí a jejich spolupůsobení je tedy nemyslitelné.

Nutno dodat, že Kodex je v současnosti v podstatě mrtvým dokumentem²²⁸ a jeho užitečnost je postradatelná, avšak autorka považovala za nezbytné jej na tomto místě krátce zmínit z důvodu zachování komplexnosti výkladu. Navíc Kodex přispěl MP trestnímu minimálně v oblasti mezinárodně právní teorie, která se v úpravě zločinů dle MP posunula opět o kus dál.

4.2 Mezinárodní trestní tribunály obecně

Vznik **mezinárodních trestních tribunálů**, před nimiž byli poprvé v historii trestáni za porušení mezinárodního práva i jednotlivci, byl přirozeným vývojem v oblasti MP reagujícím zejména na události 2. světové války²²⁹. S tímto byla neodmyslitelně spojena také potřeba normativního zakotvení mezinárodní trestní odpovědnosti jednotlivce včetně možnosti jeho stíhání za nejzávažnější porušení norem MP, resp. za zločiny dle MP. Mezinárodní společenství tehdy stálo před otázkou, zda porušení kogentních zákazů MP zakládá spolu s mezinárodní trestní odpovědností státu také odpovědnost jednotlivce, který se takového jednání dopustil v postavení státního orgánu²³⁰.

Obecně může probíhat trestání jednotlivců za porušení norem MP dvěma způsoby: Jednak může k trestnímu stíhání přistoupit stát jednotlivě na základě principu univerzality (viz níže) nebo může probíhat na mezinárodní úrovni před mezinárodními trestními soudy

²²⁷ Původně však Kodex předpokládal dělení zločinů dle MP do 12 kategorií.

²²⁸ Viz ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002. 49-50 s.

²²⁹ První zárodky mezinárodního soudnictví se objevují již v antice. Viz FUHRMANN, Johannes. Der Beitrag des Libanontribunals zur Weiterentwicklung des Völkerrechts. *Kölner Schriften zum internationalen und europäischen Recht*. Münster: Lit Verlag, 2011. 11 s.

²³⁰ Viz ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 777 s.

(viz následující podkapitoly)²³¹, jež vznikly krátce po druhé světové válce. V MPV přitom existuje celá řada zásad, na základě nichž může být realizováno trestání jednotlivců před národními soudy podle MP.

Smyslem činnosti mezinárodních trestních soudů je:

- Retribuce – potrestání mezinárodních zločinců;
- Deterence – prevence od dalšího páchaní zločinů dle MP;
- Poskytnutí spravedlnosti obětem;
- Udržení míru ve světě²³².

Také Cassese uvádí, že mezinárodní trestní soudnictví je významné z důvodu možnosti trestání zločinů, které mají mezinárodní rozměr. Dále jmenuje zavedení nových skutkových podstat, konkrétně zločinů proti lidskosti a zločinů proti míru²³³. Jako důležité přispění rozvoji MP trestního označuje judikaturu a statuty těchto tribunálů a v neposlední řadě oceňuje i symbolický význam pro oběti zločinů²³⁴. Diplomat Jiří Kuděla prohlásil v rozhovoru pro periodikum Mezinárodní politika, že rozsudky vydané mezinárodními trestními tribunály mají pro oběti zločinů „sílu katarze a zadostiučinění“²³⁵. Autorka by ještě k těmto tvrzením dodala, že díky mezinárodnímu trestnímu soudnictví dochází k jakémusi post-konfliktnímu usmíření mezi znesvářenými státy, což přispívá k procesu stabilizace²³⁶.

Mezinárodní trestní soudnictví významně přispívá k podpoře respektu k lidským právům a humanitárnímu právu. Nutno podotknout, že systém mezinárodní trestní spravedlnosti nevychází z upřednostňování existence mezinárodních trestních soudů a tribunálů, které nahrazují činnost soudů národních, ale je naopak založen primárně na posilování vlády práva na národní úrovni tak, aby mezinárodní trestní soudy byly poslední možností, když národní právní řád selže ve své základní odpovědnosti chránit jednotlivce před

²³¹ Viz ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 778 s.

²³² Viz JANŮ, Ivana: Mezinárodní spravedlnost: Tribunály OSN, Jihoafrická komise pravdy a usmíření. Paměť a dějiny [online]. *Fórum.*, 2010/4. 119 s. [cit. 15. 5. 2014]. Webové stránky Ústavu pro studium totalitních režimů. Dostupné na <<http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1004/113-122.pdf>>.

²³³ Tyto zločiny dle MP zavedla Londýnská dohoda.

²³⁴ Viz CASSESE, Antonio. *International Criminal Law*. New York: Oxford university press, 2003. 333 s.

²³⁵ Viz KUDĚLA, Jiří: „Rozsudky tribunálu pro bývalou Jugoslávii mají sílu katarze, a to je důležité.“ *Mezinárodní politika*, 2001, roč. XXXV, č. 5. Ústav mezinárodních vztahů Praha. 14 s.

²³⁶ Srov. Informační materiál o vztahu ČR k mezinárodnímu soudnictví. Materiál vypracovaný podskupinou pro mezinárodní trestní soudnictví v rámci Národní skupiny pro implementaci mezinárodního humanitárního Práva. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky [online]. Praha, duben 2014. 4 s. [cit. 18. 5. 2014]. Dostupné na <http://www.cervenkykriz.eu/cz/nsmhp_mts/Mezinarodni-trestni-soudnictvi-a-CR.pdf>.

nejzávažnějšími zločiny²³⁷. Proto je také ze strany České republiky nezbytné, aby provedla řádnou implementaci svých zahraničních závazků a podnikla nutná opatření ke stabilizaci institutu mezinárodního trestního soudnictví na vnitrostátní úrovni.

Mezinárodní trestní soudnictví s sebou však přináší i jiná pozitiva. Zejména se jedná o *větší odbornost při rozhodování, širší prostor pro stěžovatele (individuální i státní) a s ním spojenou lepší šanci na to, že určitý případ bude nakonec kompetentně posouzen a vyřešen, a také přispění k vyjasnění obsahu a k dalšímu rozvoji materiálně právní úpravy*²³⁸.

Na závěr této podkapitoly je třeba zdůraznit, že mezinárodním trestním tribunálům, a to i přes počáteční intenzivní kritiku, se dostalo celosvětového uznání a důvěry ze strany odborné i laické veřejnosti a že představovaly velmi úspěšnou, byť průkopnickou snahu v nadnárodním trestání zločinů.

4.2.1 Příslušnost mezinárodních trestních tribunálů

Na tomto místě považuje autorka za vhodné stručně objasnit pojmy, s nimiž bude v následující části práce pojednávající o mezinárodních trestních soudech, hojně pracovat.

Příslušnost mezinárodních trestních soudů označuje *okruh záležitostí, jimiž se mezinárodní trestní soud může zabývat*²³⁹. Pojem příslušnosti soudů se užívá i na vnitrostátní úrovni, kdy stanoví rozdělení úkolů mezi jednotlivé justiční orgány v rámci soudní soustavy, přičemž se rozlišuje zejména příslušnost věcná a místní. V rámci MP však panuje značná decentralizace, která takovéto rozdělení znemožňuje. Mezinárodní soudní orgány jsou vždy do určité míry samostatné a nezávislé²⁴⁰, což vyplývá také z prohlášení ICTY: *“V mezinárodním právu, není-li stanoveno jinak, je každý tribunál svébytný (self-contained)”*²⁴¹.

Dimenze příslušnosti mezinárodních trestních soudů:

- **Ratione loci neboli dimenze místní** uvádí, vůči jakému území je soud oprávněn vykonávat svoji soudní činnost;

²³⁷ Viz Informační materiál o vztahu ČR k mezinárodnímu soudnictví. Materiál vypracovaný podskupinou pro mezinárodní trestní soudnictví v rámci Národní skupiny pro implementaci mezinárodního humanitárního Práva. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky [online]. Praha, duben 2014. 4 s. [cit. 25. 5. 2014]. Dostupné na <http://www.cervenyriz.eu/cz/nsmhp_mts/Mezinarodni-trestni-soudnictvi-a-CR.pdf>.

²³⁸ Viz ŠTURMA, Pavel. *Konkurující jurisdikce mezinárodních rozhodovacích orgánů* [online.] Text představuje zkrácenou verzi závěrečné studie k výzkumnému projektu MZV ČR č. 1/2007 „Konkurující jurisdikce mezinárodních rozhodovacích orgánů“, řešenému v období 2007-2008 na katedře mezinárodního práva PF UK pod vedením prof. JUDr. Pavla Šturmy, DrSc. 1 s. [cit. 28. 5. 2014]. Dostupné na <https://www.mzv.cz/file/317505/Konkur_jurisdikce_zkracena.pdf>.

²³⁹ Tamtéž.

²⁴⁰ Tamtéž.

²⁴¹ Viz *Prosecutor v. Tadić*. Case No. IT-94-1-AR72 ICTY, ze dne 10. 8. 1995, § 12.

- **Ratione temporis neboli dimenze časová** vymezuje časové období, do něhož musejí spadat rozhodné události;
- **Ratione personae neboli dimenze personální** stanoví okruh osob, které mohou před daným mezinárodním soudem vystupovat v roli procesních subjektů;
- **Ratione materiae neboli dimenze věcná** souvisí s okruhem témat, která je konkrétní mezinárodní rozhodovací orgán oprávněn řešit. U mezinárodních trestních soudů se jedná o specializovanou tematiku MP trestního. Naopak o obecnou jurisdikci se jedná například u MSD²⁴².

4.3 Mezinárodní trestní tribunály *ad hoc* obecně

Mezinárodní trestní tribunály *ad hoc*²⁴³ vznikly jako reakce na konkrétní konflikty a představují velice flexibilní prostředek dosahování spravedlnosti v mezinárodním kontextu. Mezinárodní trestní tribunály *ad hoc* znamenaly vyústění snah o potrestání viníků událostí 2. světové války a konfliktů, k nimž došlo od 30. let 20. století. Mezinárodní společenství již tehdy uznávalo konsenzus, že tyto zločiny je možné stíhat a potrestat na mezinárodní úrovni, ovšem v této době ještě neexistovala stálá mezinárodní soudní instituce příslušná ke stíhání a souzení jednotlivců za zločiny dle MP. V meziválečném období již byly sice projeveny první snahy o založení Mezinárodního trestního soudu, z důvodu nedostatku politické vůle k tomu však tehdy nedošlo. Dovršením vývoje trestání jednotlivců bylo stanovení mezinárodní povinnosti trestního postihu pachatelů zločinů dle MP²⁴⁴ společně s vytvořením **mezinárodních trestních tribunálů *ad hoc***.

Právním základem mezinárodních trestních tribunálů *ad hoc* se staly mezinárodní smlouvy, rezoluce Valného shromáždění OSN²⁴⁵ a rezoluce Rady bezpečnosti OSN²⁴⁶. Jílek považuje za nejvhodnější způsob zakládání *ad hoc* tribunálů poslední jmenovaný, a to vzhledem ke skutečnosti, že Rada OSN je výkonným orgánem této MO a dle Charty nese

²⁴² Viz ŠTURMA, Pavel. *Konkurující jurisdikce mezinárodních rozhodovacích orgánů* [online]. Jedná se o zkrácenou verzi závěrečné studie k výzkumnému projektu MZV ČR č. 1/2007 „Konkurující jurisdikce mezinárodních rozhodovacích orgánů“, řešenému v období 2007-2008 na katedře mezinárodního práva PF UK pod vedením prof. JUDr. Pavla Šturmy, DrSc 5 s. [cit. 2. 7. 2014]. Dostupné na <https://www.mzv.cz/file/317505/Konkur_jurisdikce_zkracena.pdf>.

²⁴³ *Ad hoc* znamená „pro tento případ, jen k tomuto účelu“.

²⁴⁴ Viz ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 779 s.

²⁴⁵ Tato pravomoc vyplývá z čl. 10 a čl. 22 Charty OSN.

²⁴⁶ Viz JÍLEK, Dalibor. Přemítání o založení Mezinárodního tribunálu pro stíhání osob odpovědných za závažná porušení mezinárodního práva humanitárního spáchaná na území bývalé Jugoslávie od roku 1991, *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1996. roč. IV, č. 1. 58 s.

odpovědnost za udržování mezinárodního míru a bezpečnosti²⁴⁷. Navíc je proces přijetí rezoluce značně rychlejší než v případě MS a vede k okamžité reakci mezinárodního společenství na porušování závazků plynoucích z MP. Mezinárodní trestní tribunály *ad hoc* představují justiční orgány *sui generis*, které jsou zřizovány ke konkrétnímu účelu a jejichž pravomoci jsou vymezeny materiální, osobní, místní a časovou působností.

Všechny v této kapitole níže popsané mezinárodní trestní tribunály spadají do kategorie *ad hoc*, přičemž Norimberský a Tokijský trestní tribunál představují jejich zvláštní podkategorii, a sice tribunály vojenské.

4.4 Mezinárodní vojenský tribunál v Norimberku

*“Míru nemůže být nikdy dosaženo bez spravedlnosti. Spravedlnosti nemůže být dosaženo bez práva. Sebesmysluplnějšího zákona nemůže být dosaženo bez existence soudu, který rozhodne o tom, co je a co není za daných okolností správné a v souladu s právem.”*²⁴⁸

Benjamin Ferencz, prokurátor při Mezinárodním vojenském tribunálu v Norimberku

Ve vývoji MP došlo k zásadním změnám po druhé světové válce, kdy se světové mocnosti, poučeny událostmi dvou světových válek, semkly více než kdy předtím ve snaze o zabránění podobným konfliktům. Etapu těsně po druhé světové válce bychom mohli bez nadsázky označit jako „zlatý věk MP trestního“, které v této době *de facto* vzniklo v takové podobě, v jaké je známe dnes. Příkladem posunů v MP trestním jsou mezinárodní trestní tribunály *ad hoc*, instituce vytvořené za účelem nadnárodního trestání válečných zločinců. Nejvýznamnějším a zároveň prvním z řady těchto tribunálů byl Norimberský tribunál, který dal vzniknout tzv. norimberským principům a měl nebyvalý vliv na další vývoj mezinárodního práva trestního. Tribunál měl sice trvalé sídlo v Berlíně, ale samotné procesy se odehrávaly v Norimberku, proto se vžilo označení Norimberský tribunál.

Ještě před zřízením samotného tribunálu byla vytvořena Komise OSN pro válečné zločiny (United Nations War Crimes Commission), jejímž úkolem bylo získat důkazní

²⁴⁷ Viz JÍLEK, Dalibor. Přemítání o založení Mezinárodního tribunálu pro stíhání osob odpovědných za závažná porušení mezinárodního práva humanitárního spáchaná na území bývalé Jugoslávie od roku 1991, *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1996. roč. IV, č. 1. 58 s.

²⁴⁸ *“There can be no peace without justice, no justice without law and no meaningful law without a Court to decide what is just and lawful under any given circumstance.”* Převzato z projevu amerického právníka Benjamin Ferencze. Viz oficiální webové stránky OSN [cit. 30. 5. 2014]. Dostupné na <<http://legal.un.org/icc/general/overview.htm>>.

materiál o spáchání zločinů na území Německa, Itálie a Japonska²⁴⁹. V průběhu roku 1943 se vítězné mocnosti shodly na nutnosti zřízení mezinárodního soudního orgánu, kde by došlo k potrestání válečných zločinců, přičemž vycházely ze dvou hlavních myšlenek: 1.) Zločinci by měli být potrestáni v zemi, kde se svých zločinů dopustili. 2.) Hlavní váleční zločinci by měli být odsouzeni na základě společného rozsudku vítězných mocností. Za místo konání tribunálu byl nakonec zvolen bavorský Norimberk, a to z několika důvodů. Jednak bylo nutno situovat tribunál na území Německa, což bylo ovšem vzhledem k tehdejšímu poválečnému stavu veřejných budov velice obtížné. Norimberská soudní budova se jevila jako ideální, neboť nebyla po válce poškozena a navíc představuje jeden z nejrozsáhlejších justičních paláců v zemi. Sekundárním důvodem byl poté symbolický význam samotného Norimberku coby města, kde nacismus započal a kde měl být i odsouzen a definitivně skončen.

Právním základem tribunálu byla Dohoda o stíhání a potrestání válečných zločinců evropských zemí Osy²⁵⁰ (Londýnská dohoda²⁵¹), která byla uzavřena v návaznosti na Postupimskou konferenci²⁵² a představovala dohodu čtyř vítězných mocností a jejíž součástí byl také Statut Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku²⁵³. Zmíněný statut, který představoval jakousi ústavu Norimberského tribunálu, byl nesmírně významným dokumentem pro následnou evoluci MP trestního, zejména s ohledem na mezinárodní trestní odpovědnost jednotlivce. Zakotvoval totiž oprávnění státu Osy trestat i fyzické osoby, které se dopustily zločinů buď individuálně nebo jako členové určité organizace. Norimberský vojenský tribunál byl zahájen dne 20. listopadu 1945 a uzavřen vynesením pravomocných rozsudků 1. října 1946²⁵⁴.

Obžaloby se vztahovaly na tři kategorie zločinů: **zločiny proti míru** (*crimes against peace*, něm. *Verbrechen gegen den Frieden*), **válečné zločiny** (*war crimes*, něm.

²⁴⁹ Viz HUHLE, Rainer a kol. *Von Nürnberg nach Den Haag. Der lange Weg zum Internationalen Strafgerichtshof*. Publikace Centra pro lidská práva v Norimberku (Nürnberger Menschenrechtszentrum). Nürnberg: Barrtmüller Verlag, 2011. 6 s.

²⁵⁰ K této dohodě přistoupilo devatenáct států včetně Československa. Viz JÍLEK, Dalibor. Přemítání o založení Mezinárodního tribunálu pro stíhání osob odpovědných za závažná porušení mezinárodního práva humanitárního spáchaná na území bývalé Jugoslávie od roku 1991. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 1996, roč. IV, č. 1, 56 s.

²⁵¹ Londýnská dohoda byla přijata roku 1945 za účelem stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců evropských zemí Osy. V čl. 1 je ustanoveno zřízení mezinárodního vojenského soudního dvora pro trestní řízení s válečnými zločinci, jejichž trestné činy nelze zvláště zeměpisně umístiti, bez ohledu na to, jsou-li obviňováni jednotlivě anebo jako členové organizací či skupin anebo v obou vlastnostech. Viz čl. 1 Londýnské dohody.

²⁵² Viz EISENHARDT, Ulrich. *Deutsche Rechtsgeschichte. Grundrisse des Rechts*. 6. vydání. München: C. H. Beck, 2013. 435 s.

²⁵³ Viz JANŮ, Ivana. Mezinárodní spravedlnost: Tribunály OSN, Jihoafrická komise pravdy a usmíření. Paměť a dějiny [online]. *Fórum*, 2010/4, 113 s. [cit. 1. 6. 2014]. Webové stránky Ústavu pro studium totalitních režimů. Dostupné na <<http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1004/113-122.pdf>>.

²⁵⁴ Viz EISENHARDT, Ulrich. *Deutsche Rechtsgeschichte. Grundrisse des Rechts*. 6. vydání. München: C. H. Beck, 2013. 435 s.

Kriegsverbrechen) a **zločiny proti lidskosti** (*crimes against humanity*, něm. *Verbrechen gegen die Menschlichkeit*).

Zločiny proti míru zahrnovaly vedení útočné války a porušení mezinárodních smluv, které podepsalo i Německo. Kategorie válečných zločinů představovala porušení Haagské a Ženevské úmluvy. Poslední oblast zločinů vycházela z holokaustu židovského obyvatelstva. Zločiny proti lidskosti byly zcela novou, do té doby MP neznámou kategorií zločinů.

Novinkou v MP byla možnost obžaloby organizací, přičemž v rámci norimberského tribunálu jich bylo souzeno celkem šest, z nichž tři byly shledány vinnými. Jednalo se o tajnou policii nacistického režimu (Gestapo), elitní jednotky NSDAP (SS) a podřízené jednotky NSDAP (SD)²⁵⁵.

Norimberský tribunál byl hojně kritizován pro svoji politiku tzv. *Siegerjustitz*, tedy vítězné justice.. Kritika vycházela ze skutečnosti, že vítězné velmoci soudily poražené státy, ačkoliv zločinů dle MP se mohli dopustit i spojenci²⁵⁶.

4.4.1 Norimberské principy

Norimberské principy, které se staly základem moderního MP trestního, byly po skončení norimberských procesů roku 1950 vypracovány Komisí OSN pro MP na základě rozsudků tribunálu a zásad obsažených v Londýnské dohodě. Tyto principy byly hned několik týdnů po skončení tribunálu generálním tajemníkem Valného shromáždění OSN přijaty za obecné principy MP²⁵⁷. V této době byla na půdě OSN založen Výbor expertů pro progresivní rozvoj MP a jeho kodifikace (Committee of Experts for the Progressive Development of International Law and its Codification), předchůdkyně Komise OSN pro MP, jejímž cílem bylo vytvoření kodifikace těchto principů včetně předložení návrhů ke konstitování mezinárodního trestního soudu²⁵⁸. Dne 29. července 1950 komise schválila návrh „norimberských principů“ (Nuremberger Principles), které jsou dnes uznávány za obecně aplikovatelné zásady MP.

Norimberské principy znějí:

²⁵⁵ Viz HUHLE, Rainer a kol. *Von Nürnberg nach Den Haag. Der lange Weg zum Internationalen Strafgerichtshof*. Publikace Centra pro lidská práva v Norimberku (Nürnberger Menschenrechtszentrum). Nürnberg: Barrtmülnler Verlag, 2011. 8 s.

²⁵⁶ Viz SATZGER, Helmut. *Internationales und Europäisches Strafrecht*. Baden-Baden: Nomos, 2005. 154 s.

²⁵⁷ Viz HUHLE, Rainer a kol. *Von Nürnberg nach Den Haag. Der lange Weg zum Internationalen Strafgerichtshof*. Publikace Centra pro lidská práva v Norimberku (Nürnberger Menschenrechtszentrum). Nürnberg: Barrtmülnler Verlag, 2011. 13 s.

²⁵⁸ Návrh založení ICC však získal náležitou podporu až po uvedení prvních *ad hoc* tribunálů.

- 1) Každá osoba, která se dopustí zločinu dle MP, je za jeho spáchání trestně odpovědná;
- 2) I v případě, že národní právo nestanoví za spáchaný zločin žádnou sankci, je pachatel trestně odpovědný podle MP;
- 3) Za spáchané zločiny dle MP jsou trestně odpovědní i státní představitelé a členové vlády;
- 4) Jednání na základě příkazu neosvobozuje od mezinárodně právní odpovědnosti, mohl-li pachatel jednat jinak;
- 5) Každý, kdo je obžalován ze spáchání zločinu dle MP, má právo na řádný proces.
- 6) Jako zločiny dle MP jsou trestné následující zločiny: a) zločiny proti míru, b) válečné zločiny, c) zločiny proti lidskosti;
- 7) Spoluúčastenství na spáchání některého ze jmenovaných zločinů představuje také zločin dle MP²⁵⁹.

4.5 Trestání jednotlivců v jurisdikci norimberského tribunálu

Jak vyplývá z článku 4 Statutu, norimberský tribunál byl založen na zásadě teritoriality, neboť zločinci měli být trestáni v zemích, kde se těchto jednání dopustili. V Norimberku byli souzeni jen ti zločinci, které nebylo podle tohoto pravidla možné přesně geograficky umístit²⁶⁰.

Mezi obžalovanými se nacházeli vysocí představitelé různých oblastí nacistického režimu. Jednalo se o ministry a další politiky, vysoce postavené představitele armády a v neposlední řadě také o vědce zodpovědné za vytvoření a organizaci koncentračních táborů. Mezi obžalované patřil Hermann Göring, Martin Bormann, von Ribbentrop a další osobnosti Třetí říše. Z celkového počtu 24 obžalovaných se jich před soudem skutečně ocitlo

²⁵⁹ 01 Jede Person, welche ein völkerrechtliches Verbrechen begeht, ist hierfür straflich verantwortlich; 02 Auch wenn das nationale Recht für ein völkerrechtliches Verbrechen keine Strafe androht, ist der Täter nach dem Völkerrecht strafbar; 03 Auch Staatsoberhäupter und Regierungsmitglieder sind für von ihnen begangene völkerrechtliche Verbrechen nach dem Völkerrecht verantwortlich.; 04 Handeln auf höheren Befehl befreit nicht von völkerrechtlicher Verantwortlichkeit, sofern der Täter auch anders hätte handeln können.; 05 Jeder, der wegen eines völkerrechtlichen Verbrechens angeklagt ist, hat Anspruch auf ein ordnungsgemäßes Verfahren.; 06 Folgende Verbrechen sind als völkerrechtliche Verbrechen strafbar: a) Verbrechen gegen den Frieden b) Kriegsverbrechen c) Verbrechen gegen die Menschlichkeit.; 07 Die Mittäterschaft zur Begehung der genannten Verbrechen stellt ebenfalls ein völkerrechtliches Verbrechen dar.

²⁶⁰ Viz JÍLEK, Dalibor. Přemítání o založení Mezinárodního tribunálu pro stíhání osob odpovědných za závažná porušení mezinárodního práva humanitárního spáchaná na území bývalé Jugoslávie od roku 1991, *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1996, roč. IV, č. 1. 57 s.

toliko 21²⁶¹. V závěru tribunálu zaznělo celkem 22 rozsudků: 12 odsuzujících rozsudků k trestu smrti, 7 rozsudků k trestu odnětí svobody a 3 zproštění viny.

4.5.1 Vliv na další vývoj mezinárodního práva trestního

Význam norimberského tribunálu ve vývoji MP trestního může být jen stěží dostatečně zdůrazněn. *A to jednak proto, že se jednalo o první procesy zabývající se zločiny dle MP, a dále proto, že vytvořily aplikované zásady a nové kategorie zločinů dle MP, konkrétně zločiny proti lidskosti a zločiny proti míru*²⁶².

Obecně platí, že norimberský tribunál se stal mezníkem v rozvoji mezinárodního práva trestního. V první řadě došlo k překonání vnímání trestního práva toliko na vnitrostátní úrovni. Dalším přínosem bylo vytvoření speciální kategorie zločinů, tedy zločinů podle MP. Na půdě Norimberského tribunálu byly poprvé v historii vyneseny rozsudky ve věci zločinů proti lidskosti²⁶³. V této souvislosti však vyvstávala otázka, zda odsouzení za dosud nekodifikované skutkové podstaty není v rozporu se zásadou *nulla poena sine lege*. U naprosté většiny odsouzených se nicméně jednalo o souběh více zločinů, které byly již tradičně kvalifikovány jako porušení trestněprávních norem, některé z těchto činů byly z mezinárodně právního hlediska pouze nově zařazeny pod kategorii zločinů proti lidskosti.

Od norimberského tribunálu platí pro všechny mezinárodní trestní soudy zásada, že z trestní odpovědnosti nejsou vyňaty ani hlavy států, ani vysoce postavené osoby²⁶⁴. „*Úřední postavení obžalovaných, ať jako hlav státu nebo odpovědných úředníků ve veřejných*

²⁶¹ Z těchto tří jedinců se jeden nemohl dostavit proto, že byl zbaven způsobilosti k právním úkonům, další byl mylně považován za živého a třetí spáchal krátce před zahájením procesů sebevraždu. Viz HUHLE, Rainer a kol. *Von Nürnberg nach Den Haag. Der lange Weg zum Internationalen Strafgerichtshof*. Publikace Centra pro lidská práva v Norimberku (Nürnberger Menschenrechtszentrum). Nürnberg: Barrtmüller Verlag, 2011. 7 s.

²⁶² „...*In the first place, because they were the first trials of international crimes by international tribunals; then because of the principles applied and the incorporation of two new categories of international crimes, namely crimes against humanity and crimes against the peace...*“ Viz International Criminal Law, *Collected Courses*, Tome, The Hague Academy of International Law, 1999, vol. 278. Dle CAMPOS, Fernanda Emília Cota. The International Criminal Court: the Principle of Complementarity, the Question of Surrender and the recent request sent by the ICC to the STF. *Revista Eletrônica de Direito Internacional*, 2010, roč. 7, 136 s. [online] [cit. 2. 7. 2014]. Dostupné na <http://www.cedin.com.br/static/revistaeletronica/volume7/arquivos_pdf/sumario/fernanda_camos.pdf>.

²⁶³ Myšlenka, že principy lidskosti by měly být zohledněny i během válečných konfliktů nicméně vznikla již v 16. století. Představiteli těchto ideí byli mimo jiné nizozemský právník Hugo Grotius a francouzský vzdělanec Jean-Jacque Rousseau. Myšlenka kodifikace těchto pravidel se ovšem objevila až podstatně později, a sice ve druhé polovině 19. století. Více viz EISENHARDT, Ulrich. *Deutsche Rechtsgeschichte. Grundrisse des Rechts*. 6. vydání. München: C. H. Beck, 2013. 436 s.

²⁶⁴ Toto dříve představovalo ožehavý problém. Například po 1. světové válce byl spojenci v rámci Versailleské mírové smlouvy vysloven záměr o potrestání Viléma II. a za tímto účelem byl vytvořen také zvláštní mezinárodní soud. Nakonec však nebyl bývalý německý císař souzen a uchýlil se do politického azylu v Nizozemí. Viz MALENOVSKÝ, Jan. Zapomenuté a falzifikované, známé a ještě nenapsané kapitoly šedesátileté epopoje Všeobecné deklarace lidských práv. *Právník*, 2009, č. 1. 44 s.

*úřadech, nebude pokládáno za skutečnost zprošťující je odpovědnosti ani za skutečnost zmírňující trest*²⁶⁵.

4.6 Tokijský soudní tribunál

Mezinárodní vojenský tribunál pro Dálný Východ (International Military Tribunal for the Far East, dále jen "IMTFE") vznikl po bezpodmínečné kapitulaci Japonska roku 1946²⁶⁶. Jeho účelem bylo, podobně jako u výše popsaného Norimberského tribunálu, potrestání japonských válečných zločinců.

Narozdíl od norimberského tribunálu nebyl IMTFE založen na mezinárodní smlouvě mezi vítěznými mocnostmi, nýbrž vycházel toliko z vyhlášení generála MacArthura²⁶⁷. Tribunál byl tvořen stejně jako v Norimberku soudci z vítězných zemí.

IMTFE byl *ratione materiae* příslušný k projednání všech zločinů dle MP zakotvených ve Statutu Norimberského tribunálu.

Vzhledem k tomu, že IMTFE se ve většině aspektů podobá výše popsanému norimberskému tribunálu, považuje autorka tento stručný popis za dostačující a pozornost bude dále zaměřena na mezinárodní trestní tribunály, které následovaly po procesech v Norimberku a Tokiu.

4.6.1 Trestání jednotlivců v jurisdikci IMTFE

Před IMTFE se ocitlo celkem 28 hlavních válečných zločinců z politických a vojenských kruhů Japonska, kteří byli souzeni na základě stejných zásad jako v Norimberku. Nejprísnejším trestem byl také v tomto případě trest smrti, k němuž bylo odsouzeno 7 obžalovaných²⁶⁸.

²⁶⁵ Viz rozsudek norimberského tribunálu: „*He who violates the laws of war cannot obtain immunity while acting in pursuance of the authority of the State if the State in authorising action moves outside its competence under international law.*“ *Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal, Nuremberg*, roč. 1, 223 s. Federal Research Division, The Library of Congress, Military Legal Resources [online]. [cit. 2. 7. 2014]. Dostupné na <http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_Vol-I.pdf>.

²⁶⁶ Viz Charter of the International Military Tribunal for the Far East, annexed to the Proclamation by General MacArthur, [online], 19. 1. 1946, in T. I. A. S. No 1589. [cit. 8. 7. 2014]. Dostupné na <<http://www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/m-ust000004-0020.pdf>>.

²⁶⁷ Viz FUHRMANN, Johannes. Der Beitrag des Libanontribunals zur Weiterentwicklung des Völkerrechts. In HOBE, Stephan. *Kölner Schriften zum internationalen und europäischen Recht*. Münster: Lit Verlag, 2011. 21 s.

²⁶⁸ Viz HUHLE, Rainer a kol. *Von Nürnberg nach Den Haag. Der lange Weg zum Internationalen Strafgerichtshof*. Publikace Centra pro lidská práva v Norimberku (Nürnberger Menschenrechtszentrum). Nürnberg: Barrtmühlner Verlag, 2011. 8 s.

Zvláštností v případě tohoto tribunálu byla skutečnost, že navzdory v Norimberku vytvořené zásadě o trestní odpovědnosti vysoce postavených osob, nebyl nikdy souzen japonský císař Hirohitho²⁶⁹, což bylo zapříčiněno místní specifickou kulturou²⁷⁰.

4.7 Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii

ICTY se sídlem v Haagu představuje mezinárodní soudní tribunál *ad hoc* zřízený OSN²⁷¹ za účelem stíhání a potrestání válečných zločinů spáchaných po 1. lednu 1991 na území bývalé Jugoslávie²⁷². Byl založen Rezolucí 808 Rady bezpečnosti OSN z 25. května 1993, jejíž přílohou byl Statut ICTY²⁷³ a narodil od norimberského tribunálu tedy nebyl konstituován mezinárodní smlouvou. Důvodem založení ICTY byla jednak snaha o nápravu předešlé neschopnosti zabránit konfliktu a následnému ohrožení mezinárodního míru a bezpečnosti ze strany mezinárodního společenství, jednak také neochota Jugoslávie soudit válečné zločince²⁷⁴, která byla v rozporu se zásadami MP.

Tribunál se skládá ze tří komor (dvě soudní a jedna odvolací), prokurátora a registračního oddělení²⁷⁵. Soudní senáty jsou tvořeny třemi soudci a odvolací komora pěti soudci, přičemž soudci ICTY mohou být stálí nebo *ad litem*. Stálí soudci jsou voleni Valným shromážděním OSN na základě nominace jednotlivými státy a soudci *ad litem* jsou přidělováni ke konkrétním případům²⁷⁶.

Ve srovnání s norimberským tribunálem má ICTY širší personální působnost. ***Ratione personae*** je totiž oprávněn stíhat všechny válečné zločince a navíc z hlediska ***ratione loci*** všechna závažná porušení mezinárodního humanitárního práva spáchaná na území bývalé Jugoslávie²⁷⁷, a to od ledna roku 1991 (***ratione temporis***)²⁷⁸. Z časového hlediska je tedy působnost ICTY ohraničena toliko do minulosti. Šturma v této souvislosti podotýká,

²⁶⁹ Viz SUNARDI, Teddy. Mezinárodní trestní soud a jeho předchůdci. *Mezinárodní vztahy*, 2000, č. 1, 39 – 40 s.

²⁷⁰ V Japonsku je císař považován za bytost božského původu a má u obyvatelstva obrovský respekt.

²⁷¹ V souladu s kapitolou VII Charty OSN (Akce při ohrožení míru, porušení míru a činech útočných)

²⁷² Konflikty proběhly na území Chorvatska (1991-1995), Bosny a Hercegoviny (1992-1995), Kosova (1998-1999) a někdejší Republiky Makedonie (2001).

²⁷³ Viz rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 827 z 25. 5. 1993, S/RES/827, Statut Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii. ICTY [online] [cit. 18. 6. 2014]. Dostupné z <http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_827_1993_en.pdf>.

²⁷⁴ Viz DRAKULIC, Slavenka. *Ani mouše by neublížili. Váleční zločinci u soudu v Haagu*. Praha: Nakladatelství BB art, 2004. 21 s.

²⁷⁵ Viz webové stránky Informačního centra OSN v Praze [online]. [cit. 25. 6. 2014]. Dostupné na <<http://www.osn.cz/mezinarodni-pravo/?kap=67&subkap=73>>.

²⁷⁶ V rozmezí let 2001-2004 zastávala funkci soudkyně ICTY *ad litem* česká ústavní soudkyně JUDr. Ivana Janů.

²⁷⁷ Souš, vzdušný prostor, teritoriální vody.

²⁷⁸ Viz čl. 8 Statutu ICTY.

že se pravomoc ICTY stíhat válečné zločince na území bývalé Jugoslávie může vztahovat také na události, k nimž došlo v Kosovu na konci 90. let minulého století²⁷⁹.

Rada OSN označila protiprávní jednání všech účastníků ozbrojených bojů za zločinné chování a situaci, která v důsledku toho vznikla, kvalifikovala jako ohrožení mezinárodního míru a bezpečnosti.²⁸⁰ Co se týká věcné působnosti (*ratione materiae*) ICTY, ta je vymezena v čl. 2 až 5 Statutu ICTY, podle něhož není tribunál oprávněn vytvářet nové právo, nýbrž podle zásady *nullum crimen sine lege* aplikuje pouze pravidla mezinárodního humanitárního práva, které jsou součástí mezinárodního obyčejového práva.

Statut ICTY zřízený rezolucí OSN 827 vymezuje zločiny dle MP, k jejichž stíhání je příslušný. Jedná se o **vážná porušení Ženevských úmluv z roku 1949 (čl. 2), porušení zákonů a obyčejů války (čl. 3), genocidu (čl. 4) a zločiny proti lidskosti (čl. 5)**²⁸¹.

Pod čl. 2 Ženevských úmluv spadají ty činy, které kumulativně naplňují tyto předpoklady: Musí se jednat o porušení Ženevských úmluv, jednání směřuje proti chráněným osobám či majetku²⁸² a je úzce spojeno s ozbrojeným konfliktem.

Statut rozdílně od Statutu norimberského tribunálu rozlišuje mezi dvěma kategoriemi válečných zločinů: Porušení obyčejů války vycházejí z Haagské úmluvy z roku 1907, přičemž jednotlivá porušení jsou zde uvedena toliko demonstrativně. Z judikatury ICTY vyplývá, že jednání spadající pod čl. 3 Statutu musí porušovat hodnoty mezinárodního humanitárního práva a má za následek individuální trestní odpovědnost pachatele. Válečným zločinem může být použití zbraní vyvolávajících zbytečné utrpení, bombardování a svévolné ničení měst a vesnic nebo plnění veřejného a soukromého majetku.

Definice genocidia v článku 4 byla přejata z Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia. Co se týká zločinů proti lidskosti, Statut vycházel z definice přijaté na půdě Norimberského tribunálu roku 1945²⁸³. Jedná se tedy o zločiny spáchané během ozbrojeného konfliktu na civilním obyvatelstvu.

Co se týče vztahu k národnímu soudnictví, má ICTY v případě konkurující příslušnosti dle čl. 9 Statutu přednost. Důsledkem tohoto je zakotvení jedné ze základních

²⁷⁹ Viz ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*, Praha: Nakladatelství Karolinum UK, 2002. 81 s.

²⁸⁰ Viz ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 779 s.

²⁸¹ Tamtéž, 780 s.

²⁸² Chráněnými osobami se dle dikce Ženevských úmluv myslí váleční zajatci, osoby zraněné a nemocné, lékařský personál a duchovní obou stran konfliktu.

²⁸³ Viz HUHLE, Rainer a kol. *Von Nürnberg nach Den Haag. Der lange Weg zum Internationalen Strafgerichtshof*. Publikace Centra pro lidská práva v Norimberku (Nürnberger Menschenrechtszentrum). Nürnberg: Barrtmüller Verlag, 2011. 31 s.

zásad trestního práva *non bis in idem* v čl. 10, který odmítá, aby osoba odsouzená za závažná porušení mezinárodního humanitárního práva byla stíhána za tytéž činy před vnitrostátním soudem.

ICTY je minimálně ze dvou důvodů pokrokovější mezinárodní soudní institucí oproti výše popsaným trestním tribunálům válečným: Jednak nebyl zřízen žádnou vítěznou válečnou velmocí, čímž mu lze přisoudit vyšší neutralitu, a jednak jako nejpřísnější trest užívá trest doživotního odnětí svobody namísto trestu smrti. Dalším přispěním MP trestnímu byla nová definice znásilnění, vytvořená na základě kombinace národních trestních řádů a humanitárního MP a poprvé tak bylo zakotvena skutková podstata masového znásilňování žen během válečných konfliktů ve statutu mezinárodního trestního tribunálu. Kromě toho byly zavedeny ochranné programy svědků a obětí²⁸⁴.

Veřejností byl nicméně ICTY často kritizován pro nízkou časovou efektivitu²⁸⁵ a existují i názory, že se jedná pouze o nákladnou „náplast“ na svědomí evropské civilizace²⁸⁶. Toto pomalé jednání, jenž je ICTY vytýkáno, má původ zejména v neschopnosti zadržení válečných zločinců. ICTY je odkázán na spolupráci států a nedisponuje žádnými donucovacími prostředky, jakými jsou zpravodajské služby či policie. Cassesse označil ICTY za „obra bez paží a nohou, který potřebuje umělé údy, aby mohl chodit a pracovat“²⁸⁷. Známa je především neochota Srbska vydat své válečné zločince, kteří byli ve své zemi považováni za hrdiny.

Nutno podotknout, že založení a činnost ICTY nebyly s to zabránit dalším krveprolitím v Jugoslávii, k nimž došlo během již probíhajících procesů ICTY na území Bosny a následně v Kosovu.

4.7.1 Trestání jednotlivců v jurisdikci ICTY

Tribunál ve svých precedenčních rozhodnutích týkajících se genocidy, válečných zločinů a zločinů proti lidskosti prokázal, v návaznosti na zásadu stanovenou norimberským tribunálem, že ani vedoucí postavení nemůže jedince ochránit před jeho trestní

²⁸⁴ Viz HUHLE, Rainer a kol. *Von Nürnberg nach Den Haag. Der lange Weg zum Internationalen Strafgerichtshof*. Publikace Centra pro lidská práva v Norimberku (Nürnberger Menschenrechtszentrum). Nürnberg: Barrtmüller Verlag, 2011. 31 s.

²⁸⁵ Více než dva roky od založení ICTY trvalo, než byl vynesena první rozsudek.

²⁸⁶ Viz MAJERČÍK, L'ubomír. ICTY a souzení válečných zločinů [online]. *Středo-evropské politické studie*. 2-3 jaro/léto 2006 [cit. 30. 6. 2014]. Dostupné na <<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=279>>.

²⁸⁷ Viz CASSESSE, Antonio. On the Current Trends Towards Criminal Prosecution and Punishment of Breaches of International Humanitarian Law. *European Journal of International Law*, roč. 9, č. 1. 2-17 s.

odpovědností²⁸⁸. Mezi obžalovanými, kteří byli k procesům vydáni jednak jednotlivými zeměmi konfliktního regionu a jednak třetími zeměmi, se objevili prominentní osobnosti, mezi nejznámějšími uvedme Radovana Karadzciče, vůdce bosenských Srbů, nebo vysokého představitele srbské armády, Ratko Mladiče. ICTY dokonce obžaloval někdejšího jugoslávského prezidenta Slobodana Miloševiče a nechal jej roku 2001 převést do Haagu. Miloševič však zemřel v roce 2006 ještě před vynesením rozsudku.

První obžalovaný před ICTY, Duško Tadić, ve své obhajobě namítal nepřislušnost ICTY. Senát ICTY se vyjádřil ve prospěch své věcné příslušnosti, na což obhajoba reagovala odvoláním pro právní omyl podle čl. 25 Statutu.

Zlomovým byl rozsudek ICTY v kauze generála Krstiče obviněného ze zločinu genocidia, kdy se tribunál poprvé zabýval otázkou subjektivní složky zavinění (*mens rea*)²⁸⁹.

4.8 Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu

Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu (International Criminal Tribunal for Rwanda, dále jen "ICTR") vznikl v návaznosti na ICTY a byl Radou bezpečnosti ustanoven shodným způsobem (*ICTY's sister tribunal*). ICTR představoval první mezinárodní soudní tribunál, který vznikl na africkém kontinentě. Jedná se o čistě mezinárodní tribunál, který byl zřízen rezolucí Rady bezpečnosti OSN (rezoluce 955 z roku 1994) k řešení genocidy ve Rwandě. Důvodem zřízení ICTR bylo přispění k procesu národního usmíření a udržení míru v regionu²⁹⁰. Tribunál stíhá osoby podezřelé ze závažných zločinů spáchaných v období od 1. ledna do 31. prosince 1994 (*ratione temporis*) na území Rwandy a sousedních států (*ratione loci*).²⁹¹ *Ratione materiae* je ICTR příslušný k projednávání **zločinu genocidia (čl. 2), zločinů proti lidskosti (čl. 3) a některých válečných zločinů (čl. 4)**.

Definice genocidy v čl. 2 Statutu ICTR je stejně jako u Statutu ICTY založena na definici Úmluvy o trestání a zabránění zločinu genocidia. Zločiny proti lidskosti jsou zakotveny podobně jako u Statutu ICTY, ovšem s několika odlišnostmi. Předně musí být zločiny spáchány jako součást systematického a rozšířeného útoku. Změnou je i omezení zločinů proti civilnímu obyvatelstvu na národnostní, politické, etnické, rasové či náboženské

²⁸⁸ Viz oficiální webové stránky ICTY [online]. [cit. 1. 7. 2014]. Dostupné na <<http://www.icty.org/sections/AbouttheICTY>>.

²⁸⁹ Viz *Prosecutor v. Krstić*, Case No. IT-98-33 ICTY, ze dne 2. 8. 2001.

²⁹⁰ Viz oficiální webové stránky ICTR [online]. [cit. 1. 7. 2014]. Dostupné na <<http://www.unict.org/AboutICTR/GeneralInformation/tabid/101/Default.aspx>>.

²⁹¹ Viz BÍLKOVÁ, Veronika. Afrika. Laboratoř mezinárodního trestního soudnictví. *Mezinárodní politika*, 2007, roč. XXXI, č. 5. Ústav mezinárodních vztahů Praha. 16 s.

důvody²⁹². Zločiny mohou být dle Statutu ICTR navíc spáchány i v době míru. Článek 4 vychází z článku 3 Ženevských úmluv a je koncipován poměrně odlišným způsobem ve srovnání se Statutem ICTY. Ve Statutu ICTR bylo potřeba věcnou působnost tribunálu oproti ICTY rozšířit, a to s ohledem na okolnost, že se ve Rwandě jednalo o vnitrostátní konflikt, zatímco v Jugoslávii byly nepokoje mezinárodního charakteru. ICTR stanovil podmínky k použití článku 4 v tom smyslu, že se musí jednat o konflikt bez mezinárodního kontextu, mezi osobou obžalovaného a ozbrojenými silami musí existovat spojitost, musí být splněny podmínky *ratione loci* a konečně musí být dána souvislost mezi zločiny a ozbrojeným konfliktem²⁹³.

Ratione personae se jedná o občany Rwandy podezřelé z výše uvedených zločinů spáchaných na území Rwandy a sousedních států a další osoby podezřelé ze spáchaní těchto zločinů na území Rwandy.

Vztah k národní jurisdikci je u ICTR upraven totožně jako u ICTY, jedná se tedy o princip konkurenční s prioritou ICTR. Oba soudy *ad hoc* byly Radou bezpečnosti OSN označeny za subsidiární orgány zřízené jako opatření k zachování a znovuoobnovení světového míru a mezinárodní stability²⁹⁴. Také způsob založení, statut, cíle a struktura ICTR, včetně jejich teritoriálního a časového vymezení, se v mnohém podobají ICTY a bývají proto v odborné literatuře často srovnávány. Navzdory těmto skutečnostem byl ICTR v určitých ohledech jedinečným a zlomovým mezinárodním trestním tribunálem. V první řadě se jednalo o první případ, kdy mezinárodní společenství, a to i navzdory zásadě nevměšování se, zasáhlo do vnitropolitického konfliktu rwandské občanské války.

Samotný tribunál sídlí v tanzanské Arushe, kde probíhá vyšetřování a prvoinstanční řízení. Odvolací senát, který je příslušný i pro ICTY, projednává odvolání a sídlí v nizozemském Haagu²⁹⁵. Co se týká organizace tribunálu, je tento složen ze čtyř komor (tři soudních a jedné odvolací), prokurátora a registračního oddělení²⁹⁶. Nejpřísnějším možným trestem je trest odnětí svobody, a to i přesto, že národní trestní právo připouští trest smrti. Z tohoto důvodu se mnohé rozsudky ICTR z hlediska rwandského trestního práva jeví jako

²⁹² Viz *Prosecutor v. Semanza*. Case No. ICTR-97-20-T ICTR, ze dne 15. 5. 2003.

²⁹³ Viz *Prosecutor v. Kayishema and Ruzindana*. Case No. ICTR-95-1-T ICTR, ze dne 21. 5. 1999.

²⁹⁴ Viz čl. 29 a čl. 7 odst. 2 Charty OSN.

²⁹⁵ Viz BÍLKOVÁ, Veronika. Afrika. Laboratoř mezinárodního trestního soudnictví. *Mezinárodní politika*, 2007, roč. XXXI, č. 5. Ústav mezinárodních vztahů Praha. 16 s.

²⁹⁶ Viz webové stránky Informačního centra OSN v Praze [online], [cit. 7. 7. 2014] Dostupné na <<http://www.osn.cz/mezinarodni-pravo/?kap=67&subkap=73>>.

příliš mírné a jsou předmětem časté kritiky ze strany místního obyvatelstva²⁹⁷. Trest smrti je však u všech mezinárodních soudů zakázán, a Rwanda tedy nemohla být výjimkou.

V případě Rwandy nemohli být na mezinárodní úrovni souzeni všichni zločinci z důvodu jejich vysokého počtu²⁹⁸. Před tribunálem byli tedy souzeni toliko obžalovaní z velmi závažných zločinů a zbylí obžalovaní jedinci se ocitli před národními soudy. Navíc byly ve Rwandě zřízeny tzv. *gacaca*²⁹⁹, což jsou místní tradiční soudy umístěné venku na volném prostranství za dohledu rodových stařešinů³⁰⁰. Těmto „lidovým“ soudům nepřísluší vynášet rozsudky nad zločinci, nýbrž mají napomáhat k usmíření a odpuštění.

4.8.1 Trestání jednotlivců v jurisdikci ICTR

V prvním rozsudku týkajícím se zločinu genocidy byl v roce 1998 odsouzen bývalý starosta obce Taba, Jean-Paul Akayesu, ze zločinu genocidia a zločinu proti lidskosti, což z ICTR činí první soudní instituci aplikující Úmluvu OSN o zabránění a trestání zločinu genocidia z roku 1948³⁰¹. Tento rozsudek byl zlomový z několika důvodů: Jednak zdůraznil podmínku úmyslu k založení trestní odpovědnosti za zločin genocidia. *Mens rea* je obecně vyžadováno jako podmínka k založení odpovědnosti za zločin genocidia, přičemž při otázce spoluviny na spáchání genocidia ICTR přezkoumává, zda obžalovaný vědomě a dobrovolně pomáhal, nadváděl nebo podnítil jednu či více osob ke spáchání genocidia, a to s vědomím, že tato osoba se dopouští genocidia, i když obviněný sám neměl konkrétní záměr zničit, celkově nebo částečně, danou národní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu. V případě Akayesu se ICTR vyjádřil, že požadavek na složku *mens rea* je u spoluviny na spáchání genocidy **vědomí** o plánu spáchání tohoto zločinu. Zmatečně však působí rozlišování ICTR na „spoluúčast“ (complicity) a „napomáhání“ (aiding and abetting). Článek 6 Statutu vyžaduje, aby trestní stíhání pro napomáhání zločinu genocidia bylo spojeno se specifickým úmyslem, ovšem spoluúčast na genocidě podle článku 2 není podmíněna žádným konkrétním záměrem.

²⁹⁷ Viz HUHLE, Rainer a kol. *Von Nürnberg nach Den Haag. Der lange Weg zum Internationalen Strafgerichtshof*. Publikace Centra pro lidská práva v Norimberku (Nürnberger Menschenrechtszentrum). Nürnberg: Barrtmühlner Verlag, 2011. 39 s.

²⁹⁸ Jednalo se přibližně o milion pachatelů, tedy o osminu celkové rwandské populace.

²⁹⁹ Ve rwandském jazyce kinyarwanda znamená výraz *gacaca* „tráva“.

³⁰⁰ Viz LONGMAN, Timothy. *Justice at the grassroots? Gacaca trials in Rwanda. Transitional Justice in the Twenty-First Century: Beyond Truth versus Justice*. Cambridge: Cambridge University press, 2006. 211 s.

³⁰¹ Viz HUHLE, Rainer a kol. *Von Nürnberg nach Den Haag. Der lange Weg zum Internationalen Strafgerichtshof*. Publikace Centra pro lidská práva v Norimberku (Nürnberger Menschenrechtszentrum). Nürnberg: Barrtmühlner Verlag, 2011. 39 s.

Uvedený rozsudek byl výjimečný rovněž v tom, že byly poprvé akty znásilnění a sexuálního násilí uznány jako zločin genocidy³⁰², jsou-li páčány s úmyslem zčásti nebo úplně zničit určitou skupinu³⁰³.

4.9 Zvláštní soud pro Sierra Leone

Zvláštní soud pro Sierra Leone (Special Couert for Sierra Leone, dále jen “SCSL”) je v pořadí třetím a patrně posledním mezinárodním soudním tribunálem *ad hoc*. V zemi, která prošla v 90. letech občanskou válkou, byl pro řešení konfliktu zvolen jiný model mezinárodního trestního soudnictví než u výše popsaneho tribunálu ve Rwandě. SCSL byl zřízen mezinárodní smlouvou jako výsledek dohody mezi OSN a vládou Sierra Leone z roku 2002. Vzhledem ke skutečnosti, že v jeho senátu zasedalo velké množství zahraničních soudců a že aplikuje rovněž trestněprávní předpisy vnitrostátního práva, lze jej označit za **soud smíšený neboli hybridní**³⁰⁴. SCSL se narozdíl od ICTR nachází mimo strukturu OSN a má svůj právní základ toliko ve dvoustranné mezinárodní smlouvě. Tento způsob zřízení má své úskalí v tom, že nezakládá povinnost spolupracovat s tribunálem pro další státy, na jejichž území se mohou zločinci nacházet. V praxi se tento problém projevil v případě tehdejšího prezidenta Libérie, Charlese Taylora, který byl ICTR sice obviněn, ovšem nacházel se v exilu v Nigérii, jež ho odmítala po dobu několika let vydat. Teprve roku 2007 mohl být Taylor souzen v Haagu.

Specifický je vztah SCSL a ICC: ICC totiž poskytuje SCSL služby a podporu potřebnou k realizaci soudních procesů³⁰⁵.

SCSL, sídlící ve Freetownu, je příslušný ke stíhání osob podezřelých ze spáchání závažných zločinů (*ratione personae*) na území Sierra Leony (*ratione loci*) po 30. listopadu 1996 (*ratione temporae*)³⁰⁶. Do jeho jurisdikce ovšem spadají i některé činy trestné

³⁰² „The Trial Chamber held that rape, which it defined as “a physical invasion of a sexual nature committed on a person under circumstances which are coercive”, and sexual assault constitute acts of genocide insofar as they were committed with the intent to destroy, in whole or in part, a targeted group, as such. It found that sexual assault formed an integral part of the process of destroying the Tutsi ethnic group and that the rape was systematic and had been perpetrated against Tutsi women only, manifesting the specific intent required for those acts to constitute genocide.“ Viz *Prosecutor v. Jean Paul Akayesu*. Case No. ICTR-96-4-T ICTR, ze dne 2. 9. 1998.

³⁰³ Viz oficiální webové stránky OSN [online]. [cit. 10. 7. 2014]. Dostupné na <<http://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/about/bgjustice.shtml>>.

³⁰⁴ Viz ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 783 s.

³⁰⁵ Viz MACKENZIE, Ruth a kol. *The Manual on International Courts and Tribunals. International Courts and Tribunals*. Second Edition. New York: Oxford University Press, 2010. 161 s.

³⁰⁶ Časová příslušnost bývá často kritizována, protože dostatečně nepokrývá celé období občanské války.

dle národního práva (kupříkladu ničení majetku)³⁰⁷. *Ratione materiae* je SCSL oprávněn se zabývat případy genocidy, zločinů proti lidskosti a válečných zločinů. Jurisdikce SCSL vychází zejména ze Statutu ICC a zohledňuje také specifické aspekty národního práva.

Statut tohoto tribunálu operuje s termínem **absolutní trestní odpovědnosti**, podle níž mohou být stíháni jen ti, kteří nesou na krutostech spáchaných během občanské války největší odpovědnost³⁰⁸.

Kromě zvláštního soudu pro Sierra Leone byly vytvořeny další smíšené soudní tribunály, mimo jiné Zvláštní panely na Východním Timoru, mimořádné senáty soudců z Kambodže, Vrchní irácký trestní soud a Zvláštní tribunál pro Libanon. Tyto soudy vznikaly na rozdíl od ICTY a ICTR na místě dění konfliktů, přičemž tento fakt vede k možnosti intenzivnější spolupráce s místními soudními orgány a napomáhá také zohlednění místní specifické právní kultury a mentality při nacházení spravedlnosti. Hybridní soudy jsou obsazeny místními i zahraničními soudci a stávají se součástí národního justičního systému³⁰⁹.

4.9.1 Trestání jednotlivců v jurisdikci SCSL

V Sierra Leone bylo obžalováno celkem 13 osob podezřelých ze spáchání válečných zločinů. Někteří z nich však před zahájením procesů zemřeli, mezi nimi i vůdce rebelů, Foday Sankoh. Zbývající jednotlivci byli odsouzeni k trestům odnětí svobody v rozmezí 15 a 50 let³¹⁰. Nejznámější je jistě výše zmíněný případ liberijského prezidenta Charlose Taylora, který je zodpovědný za smrt tisíce civilistů na území Sierra Leone.

4.10 Mimořádné soudní senáty v Kambodži

Mimořádné soudní senáty v Kambodži (The Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia, dále jen „ECC“) představují speciální kambodžský soud, který se zabýval zločiny spáchanými během krvavé nadvlády Rudých Khmérů. Vznikly na základě dohody mezi OSN a kambodžskou vládou z roku 2003 a sídlí v hlavním městě Phnom Penh³¹¹. Tento mezinárodní soudní tribunál je v mnohých ohledech podobný SCSL.

³⁰⁷ Viz BÍLKOVÁ, Veronika. Afrika. Laboratoř mezinárodního trestního soudnictví. *Mezinárodní politika*, 2007, roč. XXXI, č. 5. Ústav mezinárodních vztahů Praha. 17 s.

³⁰⁸ Viz Statut SCSL, čl. 5(a).

³⁰⁹ Viz HUHLE, Rainer a kol. *Von Nürnberg nach Den Haag. Der lange Weg zum Internationalen Strafgerichtshof*. Publikace Centra pro lidská práva v Norimberku (Nürnberger Menschenrechtszentrum). Nürnberg: Barrtmühlner Verlag, 2011. 40 - 41 s.

³¹⁰ Tamtéž, 42 s.

³¹¹ HUHLE, Rainer a kol. *Von Nürnberg nach Den Haag. Der lange Weg zum Internationalen Strafgerichtshof*. Publikace Centra pro lidská práva v Norimberku (Nürnberger Menschenrechtszentrum). Nürnberg: Barrtmühlner Verlag, 2011. 46 s.

Do jurisdikce ECC, která vychází ze zákona z roku 2001 o zřízení Mimořádných soudních senátů Kambodže, spadají trestné činy podle vnitrostátního práva (zabití, mučení a další skutkové podstaty dle kambodžského trestního zákoníku) i zločiny dle MP (genocida, zločiny proti lidskosti, závažná porušení Ženevských úmluv, ničení kulturních statků a zločiny proti mezinárodně chráněným osobám).

Vytvoření tribunálu představovalo dovršení mnohaletých diplomatických a politických snah, ačkoliv samotná realizace procesů se potýkala s mnoha problémy, a to v první řadě finančními.

4.10.1 Trestání jednotlivců v jurisdikci ECC

Před ECC se ocitli hlavní představitelé režimu, který svou krutostí ohromil celé mezinárodní společenství. Vůdce Rudých Khmérů, Pol Pot, a někteří další čelní představitelé již sice mezitím zemřeli, ovšem další zločinci mohli být před ECC souzeni. Jedním z nejslavnějších případů byl Guev Eav Kaing vystupující pod pseudonymem „Duch“, zakladatel centrálního vězeňského centra, kde docházelo k mučení a popravám tisíců lidí. Duch byl roku 2010 odsouzen za zločiny proti lidskosti k trestu odnětí svobody v délce 35 let. Další procesy se týkaly tehdejšího ministra zahraničních věcí, Ieng Saryho, a dřívějšího prezidenta Kambodže, Khieu Samphana³¹².

4.11 Mezinárodní trestní soud

Mezinárodní trestní soud (International Criminal Court, dále jen „ICC“) reprezentuje, narozdíl od mezinárodních trestních tribunálů *ad hoc*, **stálou instituci se soudní pravomocí nad osobami stíhanými za nejzávažnější zločiny podle MP**³¹³. Jedná se o nezávislou mezinárodní justiční instituci. Byl založen 17. července 1988 na diplomatické konferenci v Římě na základě mezinárodní smlouvy, tzv. ŘS³¹⁴ ICC³¹⁵, platného od 1. 7. 2002. ICC má čistě mezinárodní charakter a není orgánem OSN, ačkoliv s ní uzavřel dohodu o spolupráci,

³¹² Viz HUHLE, Rainer a kol. *Von Nürnberg nach Den Haag. Der lange Weg zum Internationalen Strafgerichtshof*. Publikace Centra pro lidská práva v Norimberku (Nürnberger Menschenrechtszentrum). Nürnberg: Barrtmüller Verlag, 2011. 46 s.

³¹³ Viz DAVID, Vladislav. Jednotlivec v mezinárodním právu, zejména se zřetelem na jeho mezinárodní trestní odpovědnost [online]. *Mezinárodní a srovnávací právní revue*, 2003, roč. 3, č. 9. 94 s. [cit. 12. 7. 2014]. Dostupné na <http://iclr.upol.cz/wp-content/uploads/2011/03/09_David_Vladislav-87-110.pdf>.

³¹⁴ Česká republika se stala smluvní stranou Římského statutu 1. 10. 2009. Celkem má Římský statut 122 smluvních stran.

³¹⁵ Viz Rome Statute of the International Criminal Court. Viz oficiální webové stránky ICC [online]. Dostupné na <<http://www.icc-cpi.int>>.

kteřá vstoupila v platnost dne 4. 10. 2004. Za sídlo ICC byl zvolen na základě nabídky nizozemské vlády Haag³¹⁶.

Inspirací k jeho založení coby stálé mezinárodní soudní instituce v trestních věcech byla jednak výše popsaná iniciativa polského právníka Raphaela Lemkina, vedoucí k přijetí Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia³¹⁷, zároveň také zkušenost s mezinárodními trestními tribunály *ad hoc*, zejména ICTY a ICTR (viz předchozí kapitoly), jež se velice osvědčily v trestání mezinárodních zločinců v 90. letech minulého století. ICC byl zřízen coby přelomová instituce na poli mezinárodního soudnictví, jež má zabránit nečinnosti mezinárodního společenství a vést k udržování spravedlnosti skrze stíhání a souzení těch nejzávažnějších zločinů dle MP.

ICC musel ve fázi svého vzniku a na počátku svého fungování čelit řadě politických překážek a právních problémů. Zejména problematické byly odlišné názory a postoje členských států Rady bezpečnosti OSN. Nicméně v současné době se většina odborné veřejnosti přiklání k názoru, že ICC je pozitivním přispěním pro další vývoj MP trestního. Za klady ICC je považován nejen jeho represivní, nýbrž také jeho preventivní účinek. Silná stránka ICC je dána také jeho pečlivě propracovaným Statutem.

Co se týká aplikovatelného práva, ICC se při svém rozhodování neřídí přímo MP, ani mezinárodními úmluvami. Rozdílem oproti jiným mezinárodním trestním tribunálům je zde skutečnost, že ICC vychází z trestního práva hmotného vnitrostátního právního řádu daného státu, což vyplývá z čl. 1 ŘS.

Ratione materiae je ICC oprávněn k řešení všech mezinárodně právních sporů mezi státy, přičemž má příslušnost k projednávání všech kategorií zločinů stanovených Norimberským vojenským tribunálem (zločin genocidia, zločiny proti lidskosti, válečné zločiny a zločin agrese)³¹⁸. Ve smyslu ***ratione personae*** spadají dle čl. 25 odst. 1 a 2 ŘS pod jurisdikci ICC výhradně fyzické osoby. Jedná se o všechny osoby, které v době spáchání zločinu dovršily věk 18 let a byly obviněny ze spáchání zločinu na území členského státu Římského statutu. Z časového hlediska (***ratione temporis***) je ICC oprávněn stíhat všechny zločiny dle MP, spáchané po vstupu Římského statutu v platnost. Retroaktivní působnost

³¹⁶ Viz DAVID, Vladislav. Jednotlivec v mezinárodním právu, zejména se zřetelem na jeho mezinárodní trestní odpovědnost [online]. *Mezinárodní a srovnávací právní revue*, 2003, roč. 3, č. 9. 95 s. [cit. 14. 7. 2014]. Dostupné na <http://iclr.upol.cz/wp-content/uploads/2011/03/09_David_Vladislav-87-110.pdf>.

³¹⁷ Se založením ICC počítala i Mezinárodní úmluva o potlačení a trestání zločinu apartheidu (1977).

³¹⁸ Viz čl. 1 Statutu ICC.

je v ŘS vyloučena³¹⁹. *Teritoriálně (ratione loci) je ICC příslušný pro zločiny, které byly spáchány na státním území smluvní strany ŘS, včetně na palubě jí registrovaných lodí a letadel (princip teritoriality), nebo pokud byly spáchány občanem smluvní strany ŘS (princip aktivní personality)*³²⁰. Výjimku ovšem představuje situace, kdy Rada bezpečnosti OSN požádá ICC k prošetření těchto zločinů. Za takovýchto okolností nebudou brány výše popsané zásady v potaz. Oproti tribunálům *ad hoc* zavádí ICC zločin agrese. Podnět k zahájení řízení je oprávněn udělit stát, prokurátor nebo Rada bezpečnosti OSN, přičemž samotný proces poté probíhá před osmnácti mezinárodními soudci³²¹.

Mezi základní principy uplatňované ICC patří zásada *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*, zákaz retroaktivity a v neposlední řadě zásada individuální trestní odpovědnosti, která je zakotvena v čl. 25 ŘS³²².

4.11.1 Římský statut

ŘS je multilaterální mezinárodní smlouva, která upravuje fungování ICC. Zavazuje jak smluvní strany, tak i třetí státy. Tyto se dobrovolným přistoupením k ŘS automaticky podřizují jurisdikci ICC³²³. Pro činnost ICC jsou významné i další dokumenty, a sice Znaky skutkových podstat zločinů (Elements of Crimes) a Procesní řád a pravidla důkazního řízení (Rules of Procedures and Evidence).

Původní ŘS vypracovala roku 1994 Komise OSN pro mezinárodní právo, následována vytvořením Přípravného výboru pro Mezinárodní trestní soud v rámci Valného shromáždění OSN. Tento formuloval konečnou podobu návrhu, jež byla předložena na diplomatické konferenci v Římě³²⁴. Výsledný statut představuje kompromis nezávislosti soudu, státní suverenity a Rady bezpečnosti OSN.

³¹⁹ Viz DAVID, Vladislav. Jednotlivec v mezinárodním právu, zejména se zřetelem na jeho mezinárodní trestní odpovědnost [online]. *Mezinárodní a srovnávací právní revue*, 2003, roč. 3, č. 9. 95 s. [cit. 31. 7. 2014]. Dostupné na <http://iclr.upol.cz/wp-content/uploads/2011/03/09_David_Vladislav-87-110.pdf>.

³²⁰ Viz Informační materiál o vztahu ČR k mezinárodnímu soudnictví [online]. Materiál vypracovaný podskupinou pro mezinárodní trestní soudnictví v rámci Národní skupiny pro implementaci mezinárodního humanitárního práva. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. Praha, duben 2014. 4 s. [cit. 3. 8. 2014]. Dostupné na <http://www.cervenkykriz.eu/cz/nsmhp_mts/Mezinarodni-trestni-soudnictvi-a-CR.pdf>.

³²¹ Viz BÍLKOVÁ, Veronika. Afrika: Laboratoř mezinárodního trestního soudnictví. *Mezinárodní politika*, 2007, roč. XXXI, č. 5. Ústav mezinárodních vztahů Praha. 17 s.

³²² Viz SCHABAS, William A. *The International Criminal Court. Oxford Commentaries on International Law*. New York: Oxford University Press, 2010. 421 s.

³²³ Viz HUHLE, Rainer a kol. *Von Nürnberg nach Den Haag. Der lange Weg zum Internationalen Strafgerichtshof*. Publikace Centra pro lidská práva v Norimberku (Nürnberger Menschenrechtszentrum). Nürnberg: Barrtmüller Verlag, 2011. 58 s.

³²⁴ Viz ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 787 s.

Co se týká struktury dokumentu, je ŘS členěn na preambuli a 128 článků, rozdělených do 13 částí.

ŘS definuje ve své druhé části týkající se jeho jurisdikce celkem čtyři kategorie zločinů dle MP: zločiny proti lidskosti, válečné zločiny, genocidium a zločin agrese. V souvislosti s posledním jmenovaným zločinem je nutno podotknout, že původní statut jeho definici neobsahoval.

Článek 11 zakotvuje prameny ICC, jimiž jsou především:

- *Statut Soudu,*
- *smlouvy, zásady a normy MP,*
- *obecné zásady právní odvozené Soudem z vnitrostátních zákonů států, reprezentujících právní systémy,*
- *zákony států, jež by byly oprávněné k výkonu jurisdikce nad zločinem a jež nejsou v rozporu se Statutem a normami MP.*³²⁵

V praxi ICC přihlíží zejména k mezinárodním úmluvám a mezinárodním obyčejům, přičemž první jmenovaný pramen práva ICC je prioritní, a to již z toho důvodu, že se jedná o vzájemný dobrovolný závazek mezi státy³²⁶.

Z procesně právního hlediska fungování ICC je důležité zmínit, že tato instituce neslouží jako revizní instance pro národní soudy a nepřezkoumává jejich rozhodnutí. ŘS vychází totiž z **principu komplementarity**, spočívající v tom, že ICC je oprávněn vykonávat jurisdikci, pokud ji signatářský stát přijal a ratifikoval a sám tento stát není schopen provést stíhání zločinů. Princip komplementarity bývá často označován za základní kámen fungování této stálé mezinárodní soudní instituce a určuje možnosti výkonu jurisdikce ICC. Princip komplementarity je zakotven hned v preambuli ŘS, kde je stanoveno: „*Mezinárodní trestní soud ustavený podle tohoto Statutu bude komplementární vůči národním trestním jurisdikcím.*“³²⁷ Tento princip představuje nesmírně užitečný mechanismus mezinárodního trestního soudnictví, neboť umožňuje, aby ICC zahájil svoji činnost tam, kde chybí vůle jednat ze strany národní jurisdikce.

³²⁵ Viz ŠTURMA, Pavel. Význam přijetí Statutu Mezinárodního trestního soudu. *Právní rozhledy*, 1999, č. 1. 12 s.

³²⁶ Viz BROWNLIE, Ian. *Principles of Public International Law*. 4. vydání. New York: Oxford University Press, 1990. 3 s.

³²⁷ „*Emphasizing that the International Criminal Court established under this Statute shall be complementary to national criminal jurisdictions.*“ Viz preambule ŘS ICC. Text v anglickém jazyce dostupný na <http://www.icc-pi.int/nr/rdonlyres/ea9aeff7-5752-4f84-be94-0a655eb30e16/0/rome_statute_english.pdf>.

Dle koncepce Charty OSN je ICC soudní institucí s všeobecnou příslušností k řešení sporů mezi státy. Zásadně rozhoduje v plénu (čl. 25 odst. 1 ŘS), které zahrnuje všech 18 soudců (čl. 3 odst. 1 ŘS). Pro určité kategorie právních věcí nebo pro rozhodování v jednotlivých sporech mohou být vytvořeny komory (čl. 26 ŘS).

V čele ICC se nachází **předseda ICC. Soudci** jsou nominováni a voleni členskými zeměmi na funkční období 9 let. Jedná se o osobnosti s vysokými morálními a profesními kvalitami, které zastávají vysoké funkce v zemích svého původu.

Prokurátor dostává reference o situaci v jednotlivých členských zemích Římského statutu nebo Security Council. Poté se sám rozhodne, zda zahájí vyšetřování, přičemž může iniciovat vyšetřování *proprio motu*, tedy na základě informací získaných ze třetího zdroje.

Kancelář soudu je vedena tajemníkem odpovídajícím za správu a služby ICTY, které se přímo netýkají jeho justičních funkcí³²⁸.

Jednání před ICC probíhá v jednom z oficiálních jazyků OSN, jimiž jsou čínština, angličtina, francouzština, ruština a španělština. Všechna rozhodnutí jsou poté vydávána v těchto jazycích. Pracovními jazyky soudu jsou však pouze angličtina a francouzština.

4.11.2 Trestání jednotlivců v jurisdikci ICC

ICC v současné době představuje jediný permanentní justiční orgán, který je příslušný k projednávání mezinárodní trestní odpovědnosti jednotlivců za zločiny spáchané nad rámec enumerativního výčtu zločinů ŘS³²⁹.

Rozhodovací praxe ICC navázala na zákaz zohledňování veřejné funkce, stanovený již Norimberským tribunálem. Podle ŘS tak osoby zastávající funkce hlavy státu nebo vlády, člena vlády nebo parlamentu, voleného zástupce nebo státního činitele nejsou v žádném případě vyňaty z trestní odpovědnosti podle ŘS a jejich funkce sama o sobě není důvodem snížení trestu.

V březnu tohoto roku dospěl ICC teprve potřetí od svého založení k rozhodnutí o vině či nevině. Vinným za spáchání válečných zločinů a zločinů proti lidskosti byl uznán bývalý konžský vůdce Fronty vlasteneckého odporu Germain Katanga, jenž byl zodpovědný za útok na vesnici Borogo a smrt více než stovky civilistů roku 2013³³⁰.

³²⁸ Viz ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002. 163 s.

³²⁹ Viz MACKENZIE, Ruth a kol. *The Manual on International Courts and Tribunals. International Courts and Tribunals*. 2. vydání. New York: Oxford University Press, 2010. 158 s.

³³⁰ Viz LHOTSKÝ, Jan. Mezinárodní trestní soud uznal vinným Germaina Katangu ze spáchání válečných zločinů a zločinů proti lidskosti. *Bulletin Centra pro lidská práva a demokratizaci*, 2014, roč. VI, č. 3. 7 s.

4.12 Srovnání soudů *ad hoc* s ICC s ohledem na trestání jednotlivců

Autorka se pokusí o srovnání soudů *ad hoc* s ICC, co se týká jejich základních aspektů, tedy jejich příslušnosti, aplikovatelného práva a konkrétního typu soudní instituce. Poslední srovnávanou oblastí bude jejich příspěví MP trestnímu. Mezi srovnávané instituce nebudou zahrnuty první poválečné tribunály, sice norimberský tribunal a IMTFE, a to z důvodu jejich jedinečnosti.

Tabulka č. 1: Srovnání mezinárodních trestních soudů *ad hoc* s ICC s ohledem na trestání jednotlivců

Název instituce	ICTY	ICTR	SCSL	ECC	ICC
Typ instituce	<i>Ad hoc</i>	<i>Ad hoc</i>	<i>Ad hoc, hybridní</i>	<i>Ad hoc, hybridní</i>	Stálý mezinárodní trestní soud
Aplikované právo	MP	MP + národní právo	Statut ICC + národní právo	Národní právo + MP	MP + obecné zásady právní odvozené z vnitrostátních zákonů států, + zákony států, jež by byly oprávněné k výkonu jurisdikce nad zločinem dle MP
Rationa materiae	Porušení Ženevských úmluv z r. 1949, porušení zákonů a obyčejů války, genocida, zločiny proti lidskosti	Genocida, zločiny proti lidskosti, porušení humanitárního práva v konfliktech, které nemají mezinárodní charakter (společný čl. 3 Ženevských úmluv z r. 1949)	Genocida, zločiny proti lidskosti a válečné zločiny.	Genocida, zločiny proti lidskosti, závažná porušení Ženevských úmluv	Genocida, zločiny proti lidskosti, válečné zločiny a zločin agrese
Rationa personae	Váleční zločinci	Občané Rwandy + další osoby podezřelé ze spáchání zločinů na území Rwandy a sousedních států	Osoby podezřelé ze spáchání závažných zločinů na území Sierra Leone	Osoby podezřelé ze spáchání zločinů na území Kambodži (nehledě na státní občanství)	Fyzické osoby starší 18 let obviněné ze spáchání zločinu na území čl. státu ŘS

Ratione loci	Území bývalé Jugoslávie	Území Rwandy a sousedních států	Území Sierra Leone	Území Kambodži	Státní území smluvní strany ŘS nebo území jiného státu v případě spáchání zločinu občanem smluvní strany ŘS
Ratione temporis	Od ledna 1991	1.1. 1994 – 31. 12. 1994	Od 30. 11. 1996	Od 17. 4. 1975 – 7. 1. 1909	Od 1. 7. 2002 (vstup ŘS v platnost)
Příspěvní MP trestnímu	Zakotvení skutkové podstaty masového znásilňování žen, ochranné programy svědků a obětí	Zločiny znásilnění subsumovány pod skutkovou podstatu genocidia – existence úmyslu zničit urč. skupinu	Vznik na místě konfliktu – možnost intenzivnější spolupráce s místními orgány, zohlednění místní právní kultury a mentality	Vznik na místě konfliktu – možnost intenzivnější spolupráce s místními orgány, zohlednění místní právní kultury a mentality	První stálý mezinárodní trestní soud, výhradně zaměřen na trestání jednotlivců

Zdroj: sestaveno autorkou na základě dat prezentovaných v textu práce

Z tabulky vyplývá, že všechny hybridní mezinárodní trestní tribunály *ad hoc* připouštějí aplikaci národního práva, zatímco ICTY vychází toliko z MP. ICTR narozdíl od svého balkánského protějšku aplikuje jak MP, tak právo národní. ICC je v tomto ohledu zřejmě nejvíce efektivnější a nejobektivnější soudní institucí, neboť jeho jurisdikce vychází jak z MP, tak i ze zákonů států, oprávněných k výkonu jurisdikce nad zločinem dle MP.

Co se týče působnosti *ratione materiae*, stíhají všechny tribunály zločin genocidia a zločiny proti lidskosti. Zločin agrese je nicméně zakotven toliko ve Statutu ICC. Taktéž válečné zločiny nespádají do působnosti všech tribunálů, což je dáno lokálním charakterem daného konfliktu.

Předností hybridních mezinárodních trestních tribunálů *ad hoc* je jejich umístění přímo v zemi konfliktu, včetně možnosti aplikace místního národního práva, což vede k efektivnějšímu nalezení spravedlnosti na základě zohlednění specifických okolností dané země a právní kultury.

ICTY se v mnoha ohledech odlišuje od dalších mezinárodních trestních tribunálů a vzhledem k mnoha okolnostem, zejména mnohdy nedostatečné spolupráce se zeměmi bývalé Jugoslávie při vydávání zločinců, jej lze pravděpodobně označit za nejproblematičtější trestní tribunál.

4.13 Trestání jednotlivců národními soudy za zločiny dle MP

Je třeba si uvědomit, že trestání jednotlivců za zločiny dle MP je možné i národními soudními institucemi, přičemž se uplatňují následující zásady, při jejichž naplnění dochází k založení pravomoci států stíhat zločiny dle MP.

V první řadě se jedná o **zásadu univerzality**, podle níž může jakýkoliv stát na světě stíhat a soudit zločiny podle MP, tedy zločiny proti lidskosti, zločin genocidia, mučení a válečné zločiny – a to i když na spáchaném zločinu nemá žádný územní, osobní nebo národní zájem³³¹. Stát při stíhání zločinců jedná v zájmu celého mezinárodního společenství. Tento princip vychází jak z mezinárodních smluv, tak z obyčejového MP.

Zásada teritoriality zní, že *zločin spáchaný na území státu tehdy, pokud zde dochází k naplnění alespoň jednoho pojmového znaku skutkové podstaty, zvláště pak nastoupení následku*³³².

Zásada aktivní personality se týká výkonu trestního postihu nad vlastními občany, a to bez ohledu na místo spáchání protiprávního jednání.

Zásada pasivní personality je odmítnutím předchozí teze, tedy zákazem výkonu trestního postihu nad vlastními občany, a to bez ohledu na místo spáchání protiprávního jednání. Tato zásada je starší než zásada aktivní personality.

Zásada ochrany umožňuje výkon trestního postihu nad cizinci, kteří se dopustili protiprávního jednání v zahraničí, za předpokladu, že je chráněna vlastní bezpečnost nebo jiný vitální zájem státu. Obvykle se jedná o měnové delikty, špionáž, terorismus³³³.

³³¹ Viz LANGER, Máximo. The Diplomacy of Universal Jurisdiction: The Political Branches and the Transnational Prosecution of International Crimes. *American Journal of International Law*, 2011, roč. 105. The American Society of International Law. Lancaster: Cadmus Professional Communications. 1 s.

³³² Soud uvedl: "...offences, the authors of which at the moment of commission are in the territory of another State, are nevertheless to be regarded as having been committed in the national territory, if one of the constitutive elements of the offence, and more especially its effects, have taken place there." Viz *S. S. Lotus*, Series A., No. 10, Collection of Judgements, ICJ, ze dne 7. 9. 1927, 23 s.

³³³ Viz čl. 6 odst. 2 písm. b) a d) Úmluvy o potlačování teroristických bombových útoků, čl. 7 odst. 2 písm. b) a c) Úmluvy o potlačování financování terorismu.

Závěr

Autorka se domnívá, že navzdory významnému posunu v oblasti MP trestního, k němuž došlo v posledním čtvrtstoletí, nelze stále mezinárodně právní úpravu individuální trestní odpovědnosti označit za uspokojivou. Hlavním problémem je dle názoru autorky v první řadě nedostatečná MTO jednotlivce vyplývající ze současných pramenů MP trestního. Aktuální potřeby neustále se rozvíjejícího MP si žádají posílení individuální trestní odpovědnosti, a to včetně přímé hrozby sankcí za porušení mezinárodních norem. Právě absence přímé hrozby sankce je zásadním úskalím vynutitelnosti norem MP trestního.

Dle názoru autorky by se mezinárodní společenství mohlo do budoucna, při případné revizi MP trestního, inspirovat norimberskými principy, přičemž tyto by měly být přizpůsobeny dnešním potřebám MP a následně přijaty na půdě OSN coby obecné principy MP trestního.

Dalším nedostatkem současného MP veřejného je vágnost či úplná absence legálních definic některých zásadních pojmů, kupříkladu pojmu “kulturní genocidy”, o níž pojednává samostatná kapitola této práce. Kulturní genocida by měla být zakotvena na mezinárodní úrovni jako zločin dle MP, přičemž tato by představovala subsidiární kategorii k již přijaté obecné definici genocidy. S kulturní genocidou počítal již její teoretický průkopník Lemkin a je s podivem, že mezinárodní společenství dosud neučinilo dostatečné kroky k jejímu zakotvení v mezinárodních úmluvách. Autorka v tomto směru navrhuje, aby byla přijata další rezoluce OSN coby navazující právní úprava na Úmluvu o zabránění a trestání zločinu genocidia, jíž by se zavedla legální definice kulturní genocidy. Tato definice by přitom nesměla být příliš obecná a zároveň by musela obstát před rizikem příliš úzkého vymezení.

Mezinárodní trestní tribunály, a to i přes své nesporné přispění mezinárodnímu trestnímu soudnictví, narážejí na mnohá úskalí. Jedním z nejmarkantnějších nedostatků těchto institucí je absence výkonné moci, jejíž vinou nemohou tribunály stíhat pachatele zločinů dle MP a jsou odkázány na aktivní přístup států a zejména mezinárodního společenství jako celku. Z tohoto důvodu nelze dosáhnout úplné spravedlnosti, neboť mezinárodním trestním tribunálům nikdy nebudou předloženy všechny případy porušení MP. Na problém neochoty spolupráce naráží mezinárodní společenství typicky v souvislosti s konfliktem v bývalé Jugoslávii.

Dalším úskalím je často si konkurující jurisdikce mezinárodních soudních institucí a rozdílná interpretace některých principů MP³³⁴.

Na základě teoretické analýzy činnosti a přínosu jednotlivých mezinárodních trestních tribunálů vyslovila autorka domněnku, že zatím nejpokrokovější a nejobektivnější soudní institucí na poli trestání jednotlivců za zločiny dle MP je ICC, a to jak z důvodu jeho propracovaného Statutu, zakotvujícího poprvé i zločin agrese, tak z důvodů neomezené časové působnosti *pro futuro*, dosahu *ratione personae* na všechny smluvní státy ŘS a v neposlední řadě i z důvodu aplikovatelného práva, které představuje vhodný kompromis mezi výlučným užíváním MP a národního práva konkrétního státu.

V současné době lze sledovat tendence ke zintenzivnění spolupráce mezi ICC a EU. Roku 2006 byla mimo jiné podepsána Dohoda o spolupráci a pomoci, následovaná dohodou mezi EU a ICC o výměně utajovaných informací. Vztahy EU k ICC jsou upraveny zejména v Rozhodnutí Rady 2011/168/SZBP ze dne 21. 3. 2011 o Mezinárodním trestním soudu a na něj navazujícího Akčního plánu³³⁵. Myšlenka kooperace EU a ICC se autorce jeví jako možné řešení nedostatků mezinárodního práva trestního v blízké budoucnosti. Pokud by došlo k navázání úzké spolupráce mezi evropskými institucemi a ICC, mohlo by tím být dosaženo účinnějšího stíhání a předávání zločinců alespoň v rámci Evropy. Právě neochota spolupráce v této oblasti je překážkou u ICTY a zapříčiňuje odmítavé stanovisko EU v rámci přístupových jednání balkánských zemí.

³³⁴ Viz KOSKENNIEMI, Martii. *Fragmentation of International Law: Difficulties Arising from the Diversification and Expansion of International Law*[online]. Report of the Study Group of the International Law Commission. A/CN.4/L.682, 11 s., § 8. [cit. 1. 8. 2014]. Dostupné na <http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_l682.pdf>.

³³⁵ Viz Informační materiál o vztahu ČR k mezinárodnímu soudnictví. Materiál vypracovaný podskupinou pro mezinárodní trestní soudnictví v rámci Národní skupiny pro implementaci mezinárodního humanitárního práva. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky [online]. Praha, duben 2014. 7 s. [cit. 2. 8. 2014]. Dostupné na <http://www.cervenkykriz.eu/cz/nsmhp_mts/Mezinarodni-trestni-soudnictvi-a-CR.pdf>.

Abstract

The presented paper called “International Legal Personality of an Individual, Especially Regarding his Criminal Responsibility”, represents a critical analysis of the current situation of the individual international criminal responsibility. The paper is divided into four basic topics. The first chapter concentrates on the theoretical explanation of essential expressions, such as „the international personality of an individual“. The following chapter deals with the issue of the international criminal responsibility of an individual. In terms of this chapter the individual criminal responsibility is exposed into contrast with the criminal responsibility of a state hence the criminal responsibility of these two subjects of the international public law can be, under certain circumstances, established by one single action for both of them. The third chapter describes the single crimes under international law together with the assumptions of the international criminal responsibility of an individual. The conception of the crimes under international law is based on the Charter of the International Criminal Court, thus the author concentrates on the crimes against humanity, genocide, war crimes and the crime of aggression. The last chapter is called „Punishing of Individuals under International Law“ and it focuses on the work of the international criminal tribunals, as well as their contribution to the international criminal law. The target of the paper is to find the answer to the question if the contemporary international legislation of the individual criminal responsibility is sufficient and reflects the needs of the international community and whether it is necessary to strengthen the international criminal responsibility of an individual. The author uses mostly German written literature, which is caused by her access to the library of the law faculty of the Friedrich-Alexander University Erlangen-Nuremberg and also by the deficit of the Czech scientific literature related to this topic.

Abstrakt

Předkládaná rigorózní práce na téma „Mezinárodně právní subjektivita jednotlivce, zejména s ohledem na jeho trestní odpovědnost“ představuje kritickou analýzu současného stavu mezinárodně právní trestní odpovědnosti jednotlivce. Práce je rozdělena do čtyř základních okruhů. První kapitola se zaměřuje na vysvětlení základních termínů, jakými jsou zejména „mezinárodní subjektivita jednotlivce“. Následující kapitola se věnuje problematice mezinárodní trestní odpovědnosti jednotlivce, přičemž v rámci této kapitoly je individuální trestní odpovědnost vystavena v kontrast trestní odpovědnosti státu. Autorka tak učinila s ohledem na skutečnost, že mnohdy totéž jednání zakládá trestní odpovědnost obou těchto subjektů MP. Třetí kapitola popisuje jednotlivé zločiny dle MP včetně nástupu individuální trestní odpovědnosti za jejich spáchání. Pojetí zločinů dle MP vychází ze Statutu ICC, přičemž autorka se zaměřuje na zločiny proti lidskosti, genocidu, válečné zločiny a zločin agrese. Poslední kapitola nazvaná „Trestání jednotlivců v MP“ sleduje činnost mezinárodních trestních tribunálů a jejich příspěví MP trestnímu.

Cílem této práce je nalézt odpověď na otázku, zda současná mezinárodněprávní úprava problematiky individuální trestní odpovědnosti odráží aktuální potřeby mezinárodního společenství a zda je potřeba posílit trestní odpovědnost jednotlivce na mezinárodní úrovni.

Autorka vychází v první řadě z německy psané literatury, což je zapříčiněno jednak jejím přístupem ke knihovně právnické fakulty Friedrich-Alexander Universität Erlangen-Nürnberg, jednak nedostatkem odborné české literatury zabývající se tímto tématem.

Použitá literatura a prameny

1. Monografie

BOTHE, Michael a kol. *Völkerrecht*. 3. vydání. Berlin: De Gruyter Rechtswissenschaften Verlags – GmbH, 2004. 769 s.

BROWNLIE, Ian. *Principles of Public International Law*. 4. vydání. New York: Oxford University Press, 1990. 838 s.

CASSESE, Antonio. *The Oxford Companion to International Criminal Justice*. 1. vydání. Oxford: Oxford University Press, 2009. 1008 s.

CASSESE, Antonio. *Current Problems of International Law: Essays on UN Law and on the Law of Armed Conflict*. Milano: Dott A. Giuffré, 1975. 375 s.

CASSESE, Antonio. *International Criminal Law*. Oxford: University Press, 2003. 472 s.

COMBACAU, Jean. SUR, Serge. *Droit international public*. 6. vydání. Paris: LGDJ Montchrestien, 2004. 818 s.

CRYER, Robert a kol. *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*. 2. vydání. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 360 s.

ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 896 s.

DAVID, Vladislav, SLADKÝ, Pavel, ZBOŘIL, František: *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: LINDE PRAHA, a. s., 2004. 425 s.

DINSTEIN, Yoram. *Law, Aggression and Self-Defence*. 4. vydání. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. 349 s.

DIXON, Martin. *Textbook on International Law*. London: Blackstone Press, 2000. 432 s.

DRAKULIC, Slavenka. *Ani mouše by neublížili. Váleční zločinci u soudu v Haagu*. Praha: Nakladatelství BB art, 2004. 182 s.

DUNANT, Henri. *Vzpomínky na Solferino*. 1. vydání. Praha: Úřad Českého červeného kříže, 2004. 53 s.

EISENHARDT, Ulrich. *Deutsche Rechtsgeschichte. Grundrisse des Rechts*. 6. vydání. München: C. H. Beck, 2013. 521 s.

EYFFINGER, Arthur a kol. *Self-Defence as a Fundamental Principle*. The Hague: Hague Academic Press, 2009. 282 s.

FLECK, Dieter. *The Handbook of International Humanitarian Law*. 2. vydání. Oxford: Oxford University Press, 2008. 768 s.

GILBERT, Martin. *Auschwitz and the Allies*. London: Pimlico, 1981. 368 s.

GINTHER, Konrad a kol. *Völkerrecht zwischen normativem Anspruch und politischer Realität, Festschrift für Karl Zemanek zum 65. Geburtstag*, Berlin: Duncker & Humblot, 1994. 504 s.

HERDEGEN, Matthias. *Völkerrecht. Grundrisse des Rechts*. 9. vydání. München: C. H. Beck, 2010. 474 s.

HUHLE, Rainer a kol. *Von Nürnberg nach Den Haag. Der lange Weg zum Internationalen Strafgerichtshof*. Publikace Centra pro lidská práva v Norimberku (Nürnberger Menschenrechtszentrum). Nürnberg: Barrtmülnler Verlag, 2011. 92 s.

JABLONSKY, David. *Churchill: The Great Game and Total War*. 1. vydání. London: Frank Cass & Co. Ltd., 1991. 252 s.

KEMPEN, Bernhard, HILLGRUBER, Christian. *Völkerrecht*. München: C. H. Beck, 2007. 788 s.

KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995. 248 s.

LONGMAN, Timothy. *Justice at the grassroots? Gacaca trials in Rwanda. Transitional Justice in the Twenty-First Century: Beyond Truth versus Justice*. Cambridge: Cambridge University press, 2006. 360 s.

MACKENZIE, Ruth a kol. *The Manual on International Courts and Tribunals. International Courts and Tribunals*. Second Edition. New York: Oxford University Press, 2010. 574 s.

- MALENOVSKÝ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné: Obecná část*. Brno: Doplněk, 1993. 249 s.
- MARTIN, J. James. *The Man Who Invented Genocide: The Public Career and Consequences of Raphael Lemkin*. New York: Institute for Historical Review, 1984. 366 s.
- McLACHLAN, Campbell, SHORE, Laurence, WEINIGER, Matthew. *International Investment Arbitration*. Oxford: Oxford University Press, 2007. 528 s.
- MERON, Theodor: *The Humanization of International Law*. Boston: Leiden, 2006. 568 s.
- NIJMAN, Janne Elizabeth. *The Concept of International Legal Personality: An Inquiry into the History and Theory of International Law*. The Hague: T. M. C. Asser Press, 2004. 512 s.
- ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé a obchodní*. 3 rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2009. 476 s.
- POWER, Samantha. *A Problem from Hell. America and the Age of Genocide*. New York: HarperCollins Publishers, 2002. 656 s.
- POWER, Samantha, LEMKIN, Raphael. *Axis Rule in Occupied Europe*. Washington D. C.: Lawbook Exchange, 2008. 647 s.
- RÖLING, B. V. A., RÜTER, C. F. *The Tokyo Judgement*. 1. vydání. Amsterdam: APA-University Press Amsterdam, 1977. 1148 s.
- SACHAR, Howard Morley. *Dějiny státu Izrael*. 1. vydání. Praha: Regia, 1999. 767 s.
- SATZGER, Helmut. *Internationales und Europäisches Strafrecht*. Baden-Baden: Nomos, 2005. 245 s.
- SEIDL-HOHENVELDERN, Ignaz. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: Codex Bohemia, 1999. 415 s.
- SCHABAS, William A. *Genocide in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. 760 s.
- SCHABAS, William A. *The International Criminal Court. Oxford Commentaries on International Law*. New York: Oxford University Press, 2010. 1259 s.

SCHABAS, William A. *The UN International criminal tribunals: the former Yugoslavia, Rwanda and Sierra Leone*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 766 s.

SCHWARZENBERGER, Georg. *International Law As Applied By International Courts and Tribunals: The Law of Armed Conflict*. London: Stevens & Sons Ltd., 1968. 881 s.

ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. Praha: Karolinum, 2002. 311 s.

TERNON, Yves. *Genocidy XX. století*. Praha: THEMIS, 1997. 358 s.

TRINDADE, Antônio Augusto Cançado. *The Access of Individuals to International Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2011. 272 s.

VERDROSS, Alfred. *Völkerrecht*. 5. vydání. Wien: Springer, 1964. 690 s.

VON ARNAULD, Andreas. *Völkerrecht. Schwerpunktbereich*. Heidelberg: C. F. Müller, 2012. 582 s.

WEITZ, Eric D. *A Century of Genocide: Utopias of Race and Nation*. Princeton: Princeton University Press. 2003. 360 s.

2. Odborné články

A. Časopisecké články

BASSIOUNI, Cherif. The Proscribing Function of International Criminal Law in the Process of International Human Rights Protection. *The Yale Journal of World Public Order*. 1982, č. 9. 235 – 293 s.

BÍLKOVÁ, Veronika. Afrika. Laboratoř mezinárodního trestního soudnictví. *Mezinárodní politika*, 2007, roč. XXXI, č. 5. Ústav mezinárodních vztahů Praha. 16 – 18 s.

CASSESE, Antonio. On the Current Trends Towards Criminal Prosecution and Punishment of Breaches of International Humanitarian Law. *European Journal of International Law*, roč. 9, č. 1. 2 – 17 s.

CUSHMAN, Tom. Is Genocide Preventable? Some Theoretical Considerations. *Journal of Genocide Research*, 2003, roč. 5, č. 4. 523 – 542 s.

GAETA, Paola. On What Conditions Can a State Be Held Responsible for Genocide? *European Journal of International Law*, 2009, roč. 18, č. 4. 631 – 648 s.

GREENAWALT, Alexander. Rethinking genocidal intent: the case for a knowledge-based interpretation. *Columbia law review*. 1999, roč. 8, č. 99. 2259 s.

JÍLEK, Dalibor. Přemítání o založení Mezinárodního tribunálu pro stíhání osob odpovědných za závažná porušení mezinárodního práva humanitárního spáchaná na území bývalé Jugoslávie od roku 1991, *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1996. roč. IV, č. 1. 16 – 40 s.

KUDĚLA, Jiří. „Rozsudky tribunálu pro bývalou Jugoslávii mají sílu katarze, a to je důležité.“ *Mezinárodní politika*, 2001, roč. XXXV, č. 5. Ústav mezinárodních vztahů Praha. 14 – 17 s.

LANGER, Máximo. The Diplomacy of Universal Jurisdiction: The Political Branches and the Transnational Prosecution of International Crimes. *American Journal of International Law*, 2011, roč. 105. The American Society of International Law. Lancaster: Cadmus Professional Communications. 1 – 55 s.

MALENOVSKÝ, Jan. Zapomenuté a falzifikované, známé a ještě nenapsané kapitoly šedesátileté epopoje Všeobecné deklarace lidských práv. *Právník*, 2009, č. 1. 1 – 45 s.

LHOTSKÝ, Jan. Mezinárodní trestní soud uznal vinným Germaina Katangu ze spáchání válečných zločinů a zločinů proti lidskosti. *Bulletin Centra pro lidská práva a demokratizaci*, 2014, roč. VI, č. 3. 7 – 9 s.

PURDĚ, Nicolae. Aspects of the international legal personality of international organisations. *Challenges of the Knowledge Society*, 2012, roč. 2. 891 s.

REINOLD, Theresa. State Weakness, Irregular Warfare, and the Right to Self-Defence Post - 9/11, *American Journal of International Law*, 2011, č. 105. The American Society of International Law. Lancaster: Cadmus Professional Communications. 101 – 123 s.

SUNARDI, Teddy. Mezinárodní trestní soud a jeho předchůdci. *Mezinárodní vztahy*, 2000, č. 1. 36 – 46 s.

ŠTURMA, Pavel. K návrhu Principů rozdělení ztrát v případě přeshraniční škody vzešlé z rizikových činností. *Právník*, 2005, č. 2. 121 – 136 s.

ŠTURMA, Pavel. Význam přijetí Statutu Mezinárodního trestního soudu. *Právní rozhledy*, 1999, č. 1. 8 – 14 s.

ŠTURMA, Pavel. Definice zločinů a další hmotněprávní aspekty v Římském statutu Mezinárodního trestního soudu. *Trestněprávní revue*, 2002, roč. 1, č. 2. 43 – 50 s.

B. Internetové články

BÍLKOVÁ, Veronika. Victims of War and Their Right to Reparation for Violations of International Humanitarian Law [online]. *Miskolc Journal of International Law*, 2007, č. 2. 1 s. [cit. 15. 3. 2014]. Dostupné na <<http://www.uni-miskolc.hu/~wwwdrint/MJIL10/20072bilkova1.pdf>>. 1 – 11 s.

BŘICHÁČEK, Tomáš. *Mezinárodní odpovědnost za škodlivé následky vyplývající z chování nezakázaného mezinárodním právem a její úprava ve vztahu k mezinárodním prostorům* [online]. *www.epravo.cz*, 5. 6. 2006. [cit. 18. 3. 2014]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/mezinarodni-odpovednost-za-skodlive-nasledky-vyplyvajici-z-chovani-nezakazaneho-mezinarodnim-pravem-a-jeji-uprava-ve-vztahu-k-mezinarodnim-prostorum-40883.html>>.

CAMPOS, Fernanda Emília Cota. The International Criminal Court: the Principle of Complementarity, the Question of Surrender and the recent request sent by the ICC to the STF. *Revista Eletrônica de Direito Internacional*, 2010, roč. 7. [online] [cit. 2. 7. 2014]. 131 – 154 s. Dostupné na <http://www.cedin.com.br/static/revistaeletronica/volume7/arquivos_pdf/sumario/fernanda_campos.pdf>.

DAVID, Vladislav. Jednotlivec v mezinárodním právu, zejména se zřetelem na jeho mezinárodní trestní odpovědnost [online]. *Mezinárodní a srovnávací právní revue*, 2003, roč. 3, č. 9. 91 s. [cit. 10. 2. 2014]. 47 – 69 s. Dostupné na <http://iclr.upol.cz/wp-content/uploads/2011/03/09_David_Vladislav-87-110.pdf>.

FŇUKAL, Miloš, MATOUŠEK, Jiří. Fenomén genocida. Podoby genocidy, kmenová sounáležitost a idea stavovského státu [online]. *Politický a kulturní čtvrtletník Přítomnost*,

podzim 2010. 8 s. [cit. 15. 2. 2014]. 8 – 14 s. Dostupné na <http://icdthea.pritomnost.cz/archiv/cz/2010/2010_3.pdf#page=9>.

GREPPI, Edoardo. The Evolution of Individual Criminal Responsibility under International Law [online]. *International Review of the Red Cross*, č. 835, 30. 09. 1999 [cit. 24. 5. 2014]. Dostupné na <<http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jq2x.htm>>.

GUO, Sanzhuan. Implementation of Human Rights Treaties by Chinese Courts: Problems and Prospects [online]. *Oxford Journals*. 25. 6. 2008 [cit. 27. 4. 2014]. 161 – 179 s. Dostupné na <<http://chinesejil.oxfordjournals.org/content/8/1/161.full>>.

JANŮ, Ivana. Mezinárodní spravedlnost: Tribunály OSN, Jihoafrická komise pravdy a usmíření. Paměť a dějiny [online]. *Fórum*, 2010/4, 113 s. [cit. 1. 6. 2014]. Webové stránky Ústavu pro studium totalitních režimů. 113 – 122 s. Dostupné na <<http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1004/113-122.pdf>>.

MAJERČÍK, L'ubomír. ICTY a souzení válečných zločinů [online]. *Středoevropské politické studie*. 2-3 jaro/léto 2006 [cit. 30. 6. 2014]. 191 – 223 s. Dostupné na <<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=279>>.

MENON, Prakash. The International Personality of Individuals in International Law: A Broadening of the Traditional Doctrine [online]. *Journal of Transnational Law & Policy*, 1992, [cit. 2. 8. 2014]. 151 – 152 s. Dostupné na Hein Online <<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/jtrnlwp1&div=11&id=&page=>>>.

NERSESSIAN, David. *Rethinking Cultural Genocide under International Law* [online]. Human Right Dialogue: „Cultural Rights“, 2005 [cit. 19. 2. 2014]. Dostupné na <http://www.carnegiecouncil.org/publicationsarchive/dialogue/2_12/section_1/5139.html>.

PETERS, Anne. *Der Mensch im Mittelpunkt des Völkerrechts* [online]. Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht, 1 s. 27. 11. 2013 [cit. 1. 8. 2014]. 1 – 57 s. Dostupné na <http://www.mpil.de/files/pdf3/Presentation_German.pdf>.

RABINBACH, Anson. Raphael Lemkin's Concept of Genocide, Fifty Years Later the First Conviction Was Handed Down [online]. *IP Journal*, Transatlantic Edition, 2005. 70 s. [cit. 20. 2. 2014]. 70 – 75 s. Dostupné na < - >.

SCHABAS, William A. Mens Rea and the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia [online]. *New England Law Review*, 2001, roč. 37, č. 4, 1017 s. [cit. 20. 3. 2014]. 1015 – 1036 s. Dostupné na <<http://www.nesl.edu/userfiles/file/lawreview/vol37/4/schabas.pdf>>.

SCHEU, Herald Christian: Pojem odpovědnosti v mezinárodním právu [online]. *Jurisprudence*, 2009, č. 4. 30. 4. 2009 [cit. 16. 1. 2014]. Dostupné na <<http://www.pravnickeforum.cz/archiv/dokument/doc-d33488v42932-pojem-odpovednosti-v-mezinarodnim-pravu/>>.

ŠTURMA, Pavel. *Konkurující jurisdikce mezinárodních rozhodovacích orgánů* [online.] Text představuje zkrácenou verzi závěrečné studie k výzkumnému projektu MZV ČR č. 1/2007 „Konkurující jurisdikce mezinárodních rozhodovacích orgánů“, řešenému v období 2007-2008 na katedře mezinárodního práva PF UK pod vedením prof. JUDr. Pavla Šturmy, DrSc. 1 s. [cit. 28. 5. 2014]. 1 – 22 s. Dostupné na <https://www.mzv.cz/file/317505/Konkur_jurisdikce_zkracena.pdf>.

3. Příspěvky ve sborníku

DUPUY, Pierre-Marie. International Control and State Responsibility. In GINTHER, Konrad a kol. *Völkerrecht zwischen normativem Anspruch und politischer Realität, Festschrift für Karl Zemanek zum 65. Geburtstag*, Berlin: Duncker & Humblot, 1994, 307 – 318 s.

FUHRMANN, Johannes. Der Beitrag des Libanontribunals zur Weiterentwicklung des Völkerrechts. In HOBE, Stephan. *Kölner Schriften zum internationalen und europäischen Recht*. Münster: Lit Verlag, 2011. 384 s.

4. Komentáře

CASSESE, Antonio, GAETA, Paola, JONES, John R.W.D. *The Rome Statute of the International Criminal Court : a commentary*. 1. vydání. Oxford: Oxford University Press, 2002. 2380 s.

GAETA, Paola. *The UN Convention on Genocide. A Commentary. Oxford Commentaries on International Law*. New York: Oxford University Press, 2009. 472 s.

SCHABAS, William A. The International Criminal Court. Oxford Commentaries on International Law. New York: Oxford University Press, 2010. 1259 s.

5. Akademické práce

KITTRICH, Jan. *Právo na sebeobranu v současném mezinárodním právu*. Disertační práce. Právnická fakulta, Univerzita Karlova v Praze. 2012.

6. Internetové zdroje

<<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/308654/jus-gentium>>

<http://www.cervenkykriz.eu/cz/nsmhp_mts/Mezinarodni-trestni-soudnictvi-a-CR.pdf>

<<https://www.gov.uk/government/history/past-prime-ministers/anthony-eden>>

<<http://www.icc-cpi.int>>

<<http://www.icj-cij.org/docket/files/95/7495.pdf%CB%83>>

<<http://www.icj-cij.org/docket/files/4/1835.pdf>>

<<http://www.icty.org/sections/AbouttheICTY>>

<http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_827_1993_en.pdf>

<<http://www.icty.org/sections/AbouttheICTY>>

<http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf>

<<http://www.iilj.org/courses/documents/ConventionontheDefinitionofAggression.pdf>>

<<http://jurist.law.pitt.edu/3314.htm>>

<<http://legal.un.org/icc/general/overview.htm>>

<http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_Vol-I.pdf>

<<http://www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/m-ust000004-0020.pdf>>

<http://www.mzv.cz/vatican/cz/o_velvyslanectvi/o_s_r_m_r.html>

<<http://www.mvcr.cz/clanek/agrese.aspx>>

<<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Pages/WhatareHumanRights.aspx>>

<<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-genocida.pdf>>

<<http://www.osn.cz/mezinarodni-pravo/?kap=67&subkap=73>>

<<http://www.osn.cz/soubory/fakta-a-cisla-osn-2005-kapitola-6.pdf>>.
<<http://www.tibetsociety.com/content/view/20/31/>>
<<http://www.unictr.org/AboutICTR/GeneralInformation/tabid/101/Default.aspx>>
<http://wejp.unicri.it/deliverables/docs/Module_7_Crimes_against_humanity.pdf>
<<http://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/about/bgjustice.shtml>>
<<http://www.usmmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10007043>>
<http://www.zaar.unimuenchen.de/download/doku/historische_gesetze/deutsch_polnisches_pdf>

7. Judikáty

Rozsudky ICJ:

Factory at Chorzow (Germany v. Poland). P. C. I. J. (ser. A) č. 17, ze dne 13. 9. 1928.

S. S. Lotus, Series A., No. 10, Collection of Judgements, ICJ, ze dne 7. 9. 1927.

Rozsudky ICTY:

Prosecutor v. Brdanin. Case No. IT-99-36-A ICTY, ze dne 3. 4. 2007.

Prosecutor v. Galić. Case No. IT-98-29-A ICTY, ze dne 30. 11. 2006.

Prosecutor v. Krstić, Case No. IT-98-33 ICTY, ze dne 2. 8. 2001.

Prosecutor v. Kunarac, Kovac and Vukovic. Case No. IT-96-23-A & IT-96-23/1-A ICTY, Appeal Judgement, ze dne 12. 6. 2002.

Prosecutor v. Tadić. Case No. IT-94-1-AR72 ICTY, ze dne 10. 8. 1995.

Rozsudky ICTR:

Prosecutor v. Jean Paul Akayesu. Case No. ICTR-96-4-T ICTR, ze dne 2. 9. 1998.

Prosecutor v. Kayishema and Ruzindana. Case No. ICTR-95-1-T ICTR, ze dne 21. 5. 1999.

Prosecutor v. Semanza. Case No. ICTR-97-20-T ICTR, ze dne 15. 5. 2003.

8. Mezinárodní smlouvy a úmluvy

Agreement for the prosecution and punishment of the major war criminals of the European Axis, 8. 8. 1945.

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (1950), UNTS, vol. 213 (1953), No. 71., úřední překlad pod č. 209/1992 Sb.

Convention for the Definition of Aggression, 1933.

Deutsch-polnisches Abkommen über Oberschlesien (Genfner Abkommen), 15. 5. 1922.

Charta OSN, 26. 6. 1945.

Charter of the International Military Tribunal for the Far East, annexed to the Proclamation by General Mac Arthur, 19 January 1946, in T. I. A. S. No 1589.

Návrh článků Komise OSN pro mezinárodní právo.

Rezoluce Valného shromáždění OSN o definici agrese, 14. 12. 1974, dok. OSN A/RES/3314/XXIX.

Rezoluce Valného shromáždění OSN 3314 (XXIX).

Statut IMTFE.

Statut ICTR, rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 955, 8. 11. 1994.

Statut ICTY, rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 827, 25. 5. 1993.

Statut SCSL, Smlouva mezi OSN a vládou Sierra Leone o založení Zvláštního soudu pro Sierra Leone, 16. 1. 2002.

Statut ICC, sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 84/2009 Sb. m. s.

Statut Norimberského tribunálu.

Římský statut ICC.

Úmluva o potlačování teroristických bombových útoků, 15. 12. 1997.

Úmluva o potlačování financování terorismu, 9. 12. 1999.

Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia, 8. 12. 1948.

Zákon č. NS/RKM/1004/006, o zřízení Mimořádných senátů soudů Kambodže pro stíhání zločinů spáchaných v období Demokratické Kampučie, 27. 10. 2004.

Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války, 12. 8. 1949.

9. Ostatní zdroje:

Everyman's United Nations. The Structure, Functions and Work of the Organization and Its Related Agencies During the Years 1945-1958. United Nations Office of Public Information. New York: 1959. 6. vydání.

WHITAKER, Ben. *Revised and Updated Report on the Question of the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*. Zpráva Subkomise pro boj proti diskriminačním opatřením a na ochranu menšin Komise pro lidská práva Hospodářské a sociální rady OSN z 2. 7. 1985 (E/CN. 4/Sub. 2/1985).

Obrazová příloha

Příloha č. 1 – Schwurgerichtssaal 600 (místo konání norimberských procesů)

Foto: Autorka

Příloha č. 2 – Model soudní síně během konání norimberských procesů

Foto: Autorka